

ISSN 1987-6890

გვერდობა

EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

International Scientific - Analytical Journal

3

2 0 1 1

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

ივლისი
აგვისტო
სექტემბერი

3

2011

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბესაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაბაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიავილი, როზა ასათიანი, კლიმენტი ანელავილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუღაშვილი, ვახტანგ ბურღული, რევაზ ბოგოხიანი, მიხეილ თოქმაჯიანი, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატავილი, იაკობ მისხია, ელგუჯა მუხამბეტიანი, სოლომონ კავლიაშვილი, ბიორბი პაპავა, უშანბი სამაღაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველეხიანი, ლინა დათუნაშვილი, ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაფური, ელენე ხარაბაძე, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი. მაგისტრი ბიორბი მუხარამი (პასუხისმგებელი მდივანი).

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (დიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ლარისა ბელინსკაია (ლიტვა), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ბინდრა კანაუსკინე (ლიტვა), ლავით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ანტანას მასტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პარტიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმანი (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-Analytical Journal

Published from January 2009

July
August
September

3

2011

Editor-in-Chief Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Mikhail Jibuti, Revaz Kakulia, Temur Kandelaki, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mkvabishvili, Giorgi Papava, Solomon Pavliashvili, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelaury, Nodar Khaduri, Elene Kharabadze, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), master Giorgi Kuparadze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Anna Akhvlediani (Great Britain, executive secretary abroad), Larisa Belinskaja (Lithuania), Eldar Ismailov (Azerbaijan), Gindra Kasnauskiene (Lithuania), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slawomir Partycki (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ეკონომიკური თეორია

Альфред Кураташвили – Так называемая «демократия» – путь в некуда(!) 5

სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები

ნანული არევაძე – სიღარიბის დონე განვითარებად ქვეყნებში 10

მაკროეკონომიკა

მარინა მუჩიაშვილი – ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის როლი საქართველოში გრძელვადიანი მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევაში 14

კონკურენცია

Nazim U. Hajiyev – Distinguishing between Procompetitive and Anticompetitive Agreements 23

გეოგრაფიული ძველების ეკონომიკა

Халид Али оглы Балакишиев – Иностранные инвестиции, вложенные в экономику Азербайджана и статистический анализ эффективности этих вложений 29

სამართაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები

David Aptsiauri – The Challenges and Rewards of the Neighboring Oil rich region: Georgia and landlocked countries 35

ეკონომიკური კრიზისი

Анзор Кураташвили – финансовая политика и мировой экономический кризис: взаимосвязь и взаимообусловленность 42

მაბისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

ლია ელიავა – საბანკო კრიზისების პროგნოზირების თანამედროვე მიდგომები 45

თამარ ბაჩიაშვილი – საბაზრო ურთიერთობების ეკონომიკური ეფექტიანობის პრობლემა და სოციალური ფაქტორი 53

თამარ ბაჩიაშვილი – საბაზრო ეკონომიკის ორიენტაციის პრობლემა და სოციალური ფაქტორი 56

სტატისტიკური კვლევის მეთოდები 60

სიახლე ეკონომიკურ მეცნიერებაში 63

ხსოვნა 66

ინფორმაცია 67

CONTENTS

ECONOMIC THEORY

- Alfred Kuratashvili* – So-Called "Democracy" – the Way to no Where(!) 5

SOCIAL-ECONOMIC PROBLEMS

- Nanuli Arevadze* – The Level of Poverty in Developing Countries 10

MACROECONOMICS

- Marina Muchiashvili* – The Role of Medium -term Budgeting in Achieving Medium Term Macroeconomic Stability in Georgia 14

COMPETITION

- Nazim U. Hajiyev* – Distinguishing between Procompetitive and Anticompetitive Agreements 23

ECONOMY OF NEIGHBOURING COUNTRIES

- Khalid ali ogli Balakishiyev* – The Foreign Investments in to the Economy of Azerbaijan and Statistical Analysis of their Effectiveness 29

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

- David Aptsiauri* – The Challenges and Rewards of the Neighboring Oil rich region: Georgia and landlocked countries 35

ECONOMIC CRISIS

- Anzor Kuratashvili* – The Financial Policy and World Economic Crisis: Interrelation and Interconditionality 42

SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS

- Lia Eliava* – Modern Approaches to the Prediction of Banking Crises 45

- Tamar Bachiashvili* – The Problem of Economic Effectiveness of the Market Relations and the Social Factor 53

- Tamar Bachiashvili* – The Orientation Problem of Market Economy and the Social Factor 56

STATISTIC RESEARCH METHODS

60

INNOVATION IN ECONOMIC SCIENCE

63

MEMORY

66

INFORMATION

67

Альфред Кураташвили

Доктор экономических наук, профессор

ТАК НАЗЫВАЕМАЯ «ДЕМОКРАТИЯ» – ПУТЬ В НЕКУДА(?!)

Научный анализ теоретических взглядов, связанных с пониманием сущности термина – «демократия», имеет принципиальное значение, ибо, *во-первых*, любой социально-философский и политико-правовой термин должен отражать реально существующие или хотя бы потенциально осуществимые социальные процессы, и, *во-вторых*, исследование проблем так называемой «демократии» приобретает особую актуальность в современном мире.

Притом, актуальность и значимость исследования данных проблем возрастает в связи с тем, что «демократия», по моему глубокому убеждению, вообще неосуществима.

Вместе с тем, за исключением моих научных трудов, не встречаются научные публикации, в которых рассматривалась и обосновывалась бы невозможность осуществления так называемой «демократии».

Целью данного исследования является научное обоснование утопичности, т.е. неосуществимости так называемой «демократии» – невозможности владения верховной государственной власти всем народом, а также обоснование необходимости утверждения власти интересов народа, вместо пустого декларирования так называемой «демократии».

Следует особо отметить, что под так называемой демократией обычно подразумевают капитализм. Однако, *во-первых*, демократия – власть народа, и капитализм – власть денег, власть капитала, явно несовместимы, ибо власть денег, власть капитала не может быть одновременно и властью народа, а потому капитализм – это не демократия (*это не демократический строй*), а, как я его называю, «деньгократия».

И, *во-вторых*, демократия – власть народа (*владение верховной власти всем народом*) – реально вообще неосуществима не только при капитализме, но и вне капитализма, ибо ни в одной общественно-государственной системе весь народ не может иметь власть над самим народом – ни теоретически, ни практически, т.е. *весь народ не может управлять самим народом и государством*.

Вместе с тем, если бы даже было возможно «осуществление демократии» – «осуществление власти народа», т.е. владение верховной власти всем народом (одновременно каждым человеком) в обществе и в государстве, то ни к чему хорошему оно бы не привело, ибо это означало бы хаос и полный беспредел в обществе и в государстве.

Если, например, симфоническим оркестром будет дирижировать не один дирижер, а одновременно будут дирижировать все музыканты – все члены оркестра, то можно себе представить каков будет результат(?!).

Народ должен принимать активное участие в управлении государством – *а точнее в том, чтобы способствовать эффективному управлению государством, что может быть осуществлено в разных формах*, однако в целом управлять государством весь народ никогда не сможет, так как это организационно неосуществимо.

Следовательно, по моему глубокому убеждению:

Там, где есть государство – не может быть демократии.

А там где нет государства – тем более не может быть демократии, ибо «демократия» – власть народа, т.е. когда верховной властью владеет весь народ – реально вообще неосуществима.

Таким образом, создается впечатление, что «демократия» – это сказка или идеология, точнее же – это идеологизированная сказка, созданная для одурманивания народов(?!).

Поэтому надо кончать «пудрить мозги» народам так называемой «демократией», ибо любая так называемая «демократия» – это, *в лучшем случае, как я ее называю*, плюралистическая диктатура, *то есть* – это общественно-государственная система, где люди имеют право высказывать свое мнение, но, *в конечном счете*, управление обществом и государством осуществляется с центра – верховной государственной властью, *с учетом или без учета мнения тех людей (мнения народа), которые не владеют этой властью.*

Исходя из вышеотмеченного логически следует, что вместо одурманивания народов идеологизированной сказкой о «демократии», государства должны идти по пути верховенства интересов человека – по пути верховенства интересов народа, *которому должна быть подчинена деятельность государственной власти.*

Любая государственная власть должна понимать, что государственной властью владеет не весь народ, а владеет ею сама государственная власть.

Притом государственная власть должна понимать, что она обязана служить интересам человека – интересам народа.

Вместе с тем, государственная власть должна понимать, что она ответственна за обеспечение реализации интересов народа, ибо если бы верховной властью в государстве владел весь народ (*что невозможно и неосуществимо*), то за реализацию интересов народа был бы ответственен сам народ.

Таким образом, исходя из интересов народа, государством должна управлять государственная власть, *ибо именно в этом заключается назначение государственной власти*, так как если бы народ мог сам управлять народом, то тогда не было бы нужды в существовании государства.

Государство без государя, *т.е. государство без государственной власти* – это уже не государство. *Образно говоря*, государство без государя – это то же самое, что человек без головы.

Государственная власть – необходимый атрибут наличия (существования) государства. А государственная власть и одновременно власть народа в обществе и в государстве несовместимы и неосуществимы, ибо представляют собой взаимоисключающие понятия.

Вместе с тем, если под термином «демократия» подразумевается форма государственного правления, при котором будто бы верховная власть принадлежит народу, но при котором власть осуществляется через представителей народа (*так называемая представительная демократия*), через делегирование народом своих прав отдельным лицам или группе лиц, то в действительности это не демократия – это не власть народа, то есть – это не владение власти народом, а в лучшем случае – это власть представителей народа, то есть – это владение власти представителями народа, что вовсе не равнозначно власти народа – не равнозначно владению власти народом.

Более того, само существование выборов является еще одним подтверждением отсутствия и неосуществимости так называемой демократии, ибо сам факт избрания государственной власти еще раз доказывает, что сам народ не является властью.

В действительности же государственная власть в любом обществе и государстве – это власть власти, это власть, которой владеет государственная власть, а не народ, *т.е. это не так называемая «демократия», а, как я ее называю*, – это кратократия, независимо от того, чьим интересам она служит.

Необходимо особо отметить, что власть власти, *т.е. владение властью власти* – кратократия – *объективно необходима* в любом обществе и государстве, *как необходимое средство реализации цели*, ибо в противном случае не будет порядка в стране, а,

соответственно, невозможно будет эффективное решение проблем в масштабе государства.

Однако главное то – какова государственная власть и чьим интересам она служит?!

Служит ли она реализации высшей социальной цели – реализации интересов народа, или является политическим средством, служащим орудием обогащения отдельных лиц за счет порабощения и ограбления народа.

Следовательно, логично и правомерно говорить не о неосуществимой власти народа, а о власти интересов народа, о диктатуре интересов народа, которая может осуществляться в разных формах, ибо, по моему глубокому убеждению, важна сама по себе не та или иная форма организации и управления обществом и государством, которая является (должна быть) лишь средством реализации цели, а сама цель, которой она служит.

В частности, для меня важнейшим и определяющим является реализация социальной цели – реализация интересов народа, реализация интересов каждого человека, для осуществления которой, как я отмечал еще в 1980 году, все пути, формы и методы оправданы, если они при этом исключают антисоциальные, антигуманные, антинравственные явления [1, с.93].

Необходимо здесь особо отметить то, что вообще я не против тех процессов и тех институтов власти, которые принято называть демократическими, но лишь в том случае, если они реально (а не только на словах) служат реализации социальной цели – реализации интересов народа.

Вместе с тем, если так называемые демократические процессы и институты власти, и вообще так называемые демократические методы управления служат интересам человека – интересам народа, то эти методы в действительности являются и должны называться не демократическими методами, а гуманистическими методами управления.

Притом, все эти процессы и институты власти являются (должны быть) лишь политическими средствами реализации цели.

Естественно, что я всегда был сторонником и борцом за защиту прав и свобод человека, за свободу слова, за свободу новых прогрессивных идей, за свободу развития частного предпринимательства, за многообразие форм собственности и т.д., о чем я писал еще много лет назад [1, с.93].

Однако я был и являюсь сторонником всего вышеотмеченного лишь в том случае, если они, как уже отмечалось, служат реализации интересов народа, что вовсе не равнозначно так называемой «демократии» – власти народа, а является лишь показателем служения государственной власти интересам народа, что свойственно (что должно быть свойственно) Истинно человеческому обществу и Истинно человеческому государству, теории которых были созданы мной ранее.

Уже само наличие государственной власти (хорошей или плохой, способной или неспособной) показывает и доказывает невозможность существования демократии – власти народа – в условиях существования общества и государства.

Более того, демократия была бы невозможна даже в условиях отсутствия государства (если бы таковое можно было себе представить), ибо даже в таком случае выявился бы лидер, который бы взял власть в свои руки.

Поэтому надо покончить с использованием термина “демократия” – надо покончить с использованием неосуществимой сказки, необоснованно идущей из глубины веков.

Раймон Арон в труде «Демократия и тоталитаризм» пишет, что Аристотель на основе сравнительного изучения функционирования режимов греческих полисов «создал свою прославленную классификацию трех основных режимов: монархического – когда

верховная власть принадлежит одному; олигархического – когда верховная власть принадлежит нескольким; демократического – когда верховная власть принадлежит всем» [2, с.856-857].

В связи с прославленной классификацией Аристотеля, необходимо обратить внимание на то, что он создал ее, *как было отмечено выше*, на основе изучения функционирования греческих полисов, а греческие полисы – это были «античные города в Причерноморье, рабовладельческие полисы; возникли в ходе греческой колонизации с 6 в. до н.э.» [3, с.63].

Следовательно, *введение в научный оборот и в практику термина «демократия»* – как формы государственно-политического устройства, *по моему глубокому убеждению*, еще изначально было явной ошибкой Аристотеля (*несмотря на то, что он был одним из величайших мыслителей всех времен*), ибо в рабовладельческих полисах никак не могло быть так называемой «демократии» – власти народа – уже потому, что рабы не могли иметь власть.

Исходя из вышеотмеченного, логически следует, что рабы не считались людьми, рабовладельцы же властвовали(?!). Вот вам и так называемая «демократия»(?!).

Получается, что власть рабовладельцев будто бы есть так называемая «демократия», *в тех условиях*, когда рабы не считаются людьми(?!).

Хотя даже в этом смысле не могло быть так называемой «демократии» – власти рабовладельцев, *будто бы как власти народа*, ибо, *во-первых*, рабовладельцы не представляли собой весь народ. И, *во-вторых*, хотя рабовладельцы властвовали над рабами, однако все они (*т.е. рабовладельцы*) вместе не могли представлять собой государственную власть, *не могли все вместе управлять государством, даже в том случае*, если бы рабы действительно не были бы людьми.

Притом, если порабощенные народы и ныне не считать людьми или, *более того*, если народ вообще не считать народом, и если народом (*людьми*) считать лишь государственную власть – лишь государственных должностных лиц (*притом если представить себе, что все государственные должностные лица владеют верховной властью в государстве, что даже нелегально*), то тогда «можно будет считать», что существует так называемая «демократия»(?!).

Но это же в действительности не «демократия» – не власть народа, а власть власти – кратократия, *в ее самом худшем понимании и проявлении*, когда власть служит не интересам народа, а выступает в качестве орудия порабощения народа.

Таким образом, *во-первых*, считаю глубинной ошибкой наличие в отмеченной классификации Аристотеля – *несуществующего нынче и неосуществимого в будущем демократического строя*.

И, *во-вторых*, считаю неверным брать за критерий любой классификации – число людей, обладающих верховной властью, *что является проявлением философии средств*, ибо главное – не количество людей, обладающих верховной властью, а *цель, которой они служат*, т.е. необходимо основываться на созданной мной философии цели и на созданной мной же философии социальной цели, а не на *глубоко ошибочном философском подходе, называемом мной философией средств* [4].

Соответственно, для строительства и функционирования Истинно человеческого общества и государства – общества и государства, служащего интересам народа, необходимо исходить из социальной цели и учитывать экономические, политические и т.д. средства ее реализации, ибо главное – цель, которой служит деятельность власти, что еще раз подтверждает необходимость основываться на философии цели, а не на философии средств.

Считаю важным отметить также, что с возникновением государства должна была бы исчезнуть так называемая «демократия», если бы она до того существовала (*если бы она до того могла существовать*), ибо государство и «демократия» несовместимы.

Использованная литература

- 1. Кураташвили Альфред А.** Философско-политэкономические миниатюры. Материалы Республиканской научной конференции: «Актуальные проблемы теории» (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: «Мецნიერება», 1980.
- 2. Арон Раймон.** «Демократия и тоталитаризм». Мухаев Р.Т. Хрестоматия по теории государства и права, политологии, истории политических и правовых учений. – М.: «Издательство ПРИОР», 2000.
- 3. Советский энциклопедический словарь.** 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989.
- 4. Кураташвили Альфред А.** Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.

Alfred Kuratashvili
Doctor of Economic Sciences

SO-CALLED "DEMOCRACY" – THE WAY TO NO WHERE(?!)

Summary

In scientific work the problems connected with understanding of essence of the term – “democracy”, and on the basis of the critical analysis of sights available in the world the author proves impracticability of “democracy”.

სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები

ნანული არევაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

სიღარიბის დონე განვითარებად ქვეყნებში

სიღარიბე თანამედროვეობის ერთ-ერთ უმწვავეს სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემად და კაცობრიობის განვითარების ისტორიის მუდმივ თანამგზავრად შეიძლება ჩაითვალოს. ის, რაღაც ზომით, ყველგან არსებობს და ამას თავისი საფუძველი, ობიექტური თუ სუბიექტური ხასიათის მრავალი მიზეზი გააჩნია.

უნდა აღინიშნოს, რომ სიღარიბეზე საუბრისას ჩვენ, უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში გვაქვს განვითარებადი ქვეყნები, რამდენადაც ამ ქვეყნებში სიღარიბე იმდენად გამოკვეთილი, ყოველმხრივი და მასობრივია, რომ ის ადგილობრივი მოსახლეობის ყოველდღიური ცხოვრების ნორმად არის გადაქცეული.

როგორც ცნობილია, განვითარებადი ქვეყნები, თავისი მრავალრიცხოვნობის გამო, ერთმანეთისაგან ძლიერ განსხვავდებიან ტერიტორიების სიდიდითა და მოსახლეობის რიცხოვნობით, ეკონომიკური რესურსების რაოდენობითა და ხასიათით, ეკონომიკური განვითარების დონითა და ზრდის ტემპებით. თუმცა, ყოველი მათგანისათვის (ცალკეული გამოწვევის გარდა) დამახასიათებელია სუსტი ეკონომიკა, მოსახლეობის განათლების დაბალი დონე (ხშირ შემთხვევაში სრული უწიგნურობა), უმუშევრობა, სიღარიბე, კორუპირებულობა, დიდი საგარეო ვალი და ა. შ. განვითარებად ქვეყნებზე მოდის დედამიწის მთელი ტერიტორიისა და მოსახლეობის ორ მესამედზე მეტი, რაც არ შეიძლება ითქვას კატასტროფულად დაბალ შემოსავლებზე. ამასთან თანამედროვე მსოფლიოში სულ უფრო შესამჩნევი ხდება კონტრასტების გაღრმავება შემოსავლების მიხედვით, როგორც ცალკეულ ქვეყნებსა და პლანეტის რეგიონებს, ისე ქვეყნების შიგნით ცალკეულ სოციალურ ჯგუფებს შორის. გაეროს გენერალური მდივნის პან გი მუნის განცხადებით (2008 წლის ივლისში) მსოფლიოში ყველაზე მდიდარ 400 ოჯახზე უფრო მეტი რესურსი მოდიოდა, ვიდრე მილიარდ დატაკზე. უნდა ითქვას იმაზეც, რომ პლანეტის უმდიდრეს ადამიანთა 20%-ისა და უღარიბესთა 20%-ის შემოსავლების თანაფარდობა თუ 1960 წელს 30:1-ზე იყო, 1991 წელს 61:1-ზე გახდა, 1994 წელს – 78:1-ზე, 2007 წელს კი 150:1-ზე. მაშასადამე, მართლდება ცნობილი გამოთქმა „მდიდრები მდიდრდებიან, ღარიბები ღარიბდებიან“. [1. გვ. 20-22]

სიღარიბის შედარებით დაბალი დონით ხასიათდებიან ქვეყნები, რომელთაც გაიარეს ინდუსტრიული განვითარების ფაზა და ამჟამად განვითარებულ ქვეყნებად იწოდებიან, მაშინ, როცა განვითარებადი ქვეყნების უმეტესობა ახლა ცდილობს ინდუსტრიულ რელსებზე გადასვლას და მსოფლიოსათვის დღემდე რჩებიან აგრარული ნედლეულისა და სასარგებლო წიაღისეულის მიმწოდებელ ბაზად. მათი ეკონომიკა უკიდურესად სუსტი და ჩამორჩენილია, შესაბამისად შემოსავლები ძალზე მცირე, ცხოვრების დონე დაბალი, რომლის მუდმივი თანამგზავრია შიმშილი, სასმელი წყლისა და სანიტარული კეთილმოწყობის უქონლობა, სიცოცხლის მცირე ხანგრძლივობა, სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებელი ახალშობილთა შორის და ასეთ პირობებში მრავალი მილიონი ადამიანი ცხოვრობს.

ღარიბთა რიცხოვნობის ზღვარად, საერთაშორისო კრიტერიუმებით, დადგენილია დღეში აშშ-ის 1,25 დოლარი 2005 წლის ფასებით. მოხმარების ეს

დონე, გასაშუალებული მაჩვენებელია, გათვლილი 10-12 უღარიბესი ქვეყნის მონაცემების მიხედვით. ე.ი. სიღარიბის დონის შეფასების კრიტერიუმად უღარიბესი ქვეყნების სტანდარტებია აღიარებული. ამდენად, სიღარიბის ზღვარი ზოგიერთ ქვეყანაში ამ ციფრზე დაბალია, ზოგიერთში – პირიქით, მასზე მაღალი. მაგალითად, სიღარიბის ზღვარის ეროვნულ მაჩვენებლად, ჩინეთში ან ინდოეთში აშშ-ს 1 დოლარია მიჩნეული, ხოლო ლათინურ ამერიკასა ან ევროპაში 2 დოლარი. [2]

როგორც ძველი, ისე 2005 წლის მონაცემების მიხედვით, ყველაზე დიდი მოცულობით, ღარიბი მოსახლეობა სამხრეთ აზიაში, წყნარი ოკეანის რეგიონსა და აფრიკაში ცხოვრობს. ამათგან ყველაზე უარესი მდგომარეობაა აფრიკაში, კერძოდ, 1981-2005 წლებში იმ მოსახლეობის რიცხვი, რომლებიც დღეში 1,25 დოლარზე ნაკლებს მოიხმარდა, აფრიკაში თითქმის გაორმაგდა, ზრდა განსაკუთრებით შესამჩნევი 1996 წელს იყო, როცა მისმა ხვედრითმა წილმა 57,5 პროცენტი შეადგინა, თუმცა შემდეგ შემცირდა და 2005 წლისათვის 50,4 პროცენტამდე დაეცა, მაშინ, როცა ამ სოციალური ჯგუფის მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა იმავე პერიოდში 182 მილიონით გაიზარდა.

აფრიკაში სიღარიბის სიღრმე ბევრად მეტია, ვიდრე მსოფლიოს სხვა რეგიონებში. მოსახლეობის ღარიბი ფენების მიერ მოხმარების დღიური დონე იქ კიდევ უფრო დაბალია და 2005 წელს მხოლოდ 70 ცენტს შეადგენდა, ანუ სიღარიბის აღიარებული ზღვარის 1,25 დოლარის ნახევარზე ოდნავ მეტი იყო (0,58). მაშასადამე, იმისათვის, რომ აფრიკამ შეძლოს თუნდაც სიღარიბის აღიარებულ ზღვრამდე მიღწევა, მას განვითარებისა და ეკონომიკური ზრდის, სხვა ქვეყნებთან შედარებით, ბევრად უფრო მაღალი ტემპები ესაჭიროება.

1981-2005 წლებში, ღარიბი მოსახლეობის ხვედრითი წილი ყველაზე მნიშვნელოვნად ჩინეთში შემცირდა, ასე მაგალითად, თუ 1980 წელს მისი მოსახლეობის 84% დღეში მხოლოდ 1,25 დოლარზე ნაკლებს ხარჯავდა, 2005 წელს ეს ციფრი 15,9%-მდე დაეცა, მაშასადამე, მხოლოდ ჩინეთში ამ პერიოდში ღარიბი მოსახლეობის რიცხოვნობა 628 მილიონი კაცით შემცირდა.

მთლიანად განვითარებულ მსოფლიოში, ჩინეთის გარეშე, იმ მოსახლეობის ხვედრითი წილი, რომლებიც დღეში 1,25 დოლარზე ნაკლებს მოიხმარდა, 40%-დან 29%-მდე შემცირდა, სამხრეთ აზიაში 60%-დან 40%-მდე. ასევე, შემცირდა სიღარიბის დონე ლათინური ამერიკის და კარიბის აუზის, ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნებში, მაგრამ ეს შემცირება არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ მნიშვნელოვნად შემცირდეს ღარიბი მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

მთლიანად მსოფლიოში, 2005 წელს დღეში 1 დოლარზე ნაკლებს ხარჯავდა 879 მილიონი ადამიანი; 1,25 დოლარზე ნაკლებს – 1399,8 მილიონი ადამიანი, ხოლო 2 დოლარზე ნაკლებს 2598,1 მილიონი ადამიანი, მათგან უდიდესი უმრავლესობა სწორედ განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობაზე მოდიოდა, შესაბამისად 99,7; 98,3 და 98,6 პროცენტი. მაშასადამე, მიუხედავად იმისა, რომ სიღარიბე ყველგან არსებობს, უკიდურესი სიღარიბე ყველაზე მეტად, განვითარებადი ქვეყნების პრობლემად რჩება.

მსოფლიოში აბსოლუტური სიღარიბის შემცირების საქმეში, ყველაზე მნიშვნელოვანი წვლილი ჩინეთმა და ინდოეთმა შეიტანა, მაშინ როცა ღარიბთა რიცხოვნობის აბსოლუტური მაჩვენებელი გაიზარდა აფრიკაში – საპარიდან სამხრეთით, ლათინურ ამერიკაში, ახლო აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში, აგრეთვე ცენტრალურ აზიაში. აღნიშნულის გათვალისწინებით, სიღარიბის მასშტაბების შემცირების გლობალური ძალისხმევა წარმატებულად მხოლოდ ჩინეთსა და ინდოეთში შეიძლება ჩაითვალოს, რაც შეეხება სხვა განვითარებადი ქვეყნებს, ამისი თქმა შეუძლებელია.

ცხოვრების ასეთივე პირობებში, 2006 წლის მონაცემებით, მსოფლიოში არსებობას 2,5 მილიარდი ადამიანი განაგრძობდა. უკანასკნელ წლებში განვითარებულმა ეკონომიკურმა და ფინანსურმა კრიზისმა მდგომარეობა კიდევ უფრო დაამძიმა, მით უმეტეს, რომ კრიზისს წინ უძღოდა ფასების მკვეთრი ზრდა სურსათსა და ენერგომატარებლებზე. მსოფლიო ბანკის შეფასებით, 2008 წელს ღარიბთა რიცხვი, მარტო ამ ფაქტორის ზემოქმედებით 130-155 მილიონი კაცით გაიზარდა. მათივე პროგნოზით, ეს ციფრი კიდევ უფრო გაიზრდება. [3]

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პროგნოზით, დაბალშემოსავლიანი ქვეყნები შეეჯახებიან საგარეო საგადასახდელი ბალანსის გაუარესების პრობლემას, დაკავშირებულს მოთხოვნის შემცირებასთან მათ მიერ ექსპორტირებულ საქონელზე, რაც ამ ქვეყნებს აიძულებს შეამცირონ სოციალური გადასახადები სწორედ მაშინ, როცა მათზე მოთხოვნა განსაკუთრებით გაიზრდება, რაც კიდევ უფრო გააძლიერებს უთანაბრობასა და სიღატაკს.

ამ უსიხარულო სურათის ფონზე, ღირს გავიხსენოთ ნიუ-იორკში 2000 წელს, ათასწლეულის სამიტზე, მსოფლიო ლიდერების მიერ გაკეთებული ხმა-მაღალი განცხადებები იმის თაობაზე, რომ არ დაიშურებენ ძალისხმევას, რათა ადამიანები საკუთარი ღირსების დამამცირებელი სიღარიბისაგან გაანთავისუფლონ. ისინი დაპირდნენ მსოფლიოს, რომ 2015 წლისათვის ორჯერ შეამცირებენ იმ ადამიანთა რიცხოვნობას, რომლებიც შიმშილობენ და დღეში მხოლოდ 1 დოლარს ხარჯავენ. როგორც ჩანს, კრიზისების ზემოქმედება, სრულ არარაობად თუ არა, ყოველ შემთხვევაში აშკარად დაამუხრუჭებს ათასწლეულის დეკლარაციაში ფორმულირებულ დაპირებებს. როგორც ჩანს, თუ კრიზისები სათანადოდ არ იქნა შეფასებული და ყურადღებაშიქცეული, ღარიბი ადამიანები და მათი ოჯახები კიდევ დიდხანს დარჩებიან სიღარიბის მანკიერ წრეში, რაც თანდათანობით მემკვიდრეობით თაობიდან თაობაში გადავა და პირველ რიგში დაასუსტებს ყოველი ქვეყნის ძლიერების საფუძველს – ადამიანურ რესურსებს, იმის გამო, რომ ნაკლები დაიხარჯება განათლებაზე, კვებასა და ჯანმრთელობის დაცვაზე. მით უმეტეს, რომ ბავშვებიან ოჯახებში სიღარიბის დონე საშუალოზე ბევრად უფრო მაღალია.

სიღარიბის დონის განხილვის დროს მხედველობიდან არ უნდა გამოვვრჩეს შემოსავლების უთანაბრობის გაძლიერების პრობლემა, რამდენადაც გასული საუკუნის ოთხმოციანი წლებიდან (გლობალიზაციის გაღრმავების დასაწყისი) სხვაობა მდიდარ და ღარიბ ქვეყნებსა და ქვეყნის შიგნით მდიდარ და ღარიბ ფენებს შორის მკვეთრად იზრდება. როგორც ცნობილია, ეს მაჩვენებელი ჯინის კოეფიციენტის მიხედვით იზომება და გამოხატავს მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების ხვედრით წილს შემოსავლების საერთო მოცულობაში. გამოითვლება 0-დან 1-მდე და რაც უფრო ახლოა ის 0-თან, შემოსავლების განაწილება მით უფრო თანაბარი და სამართლიანია, ხოლო, რაც უფრო დაშორებულია 0-ს, შემოსავლები მით უფრო უთანაბროდ არის დანაწილებული.

ჩინეთსა და ინდოეთში, მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავლების ზრდის პირობებში, მსოფლიოს ქვეყნებს შორის არსებული უთანაბრობა რამდენადმე შემცირდა, მაგრამ ამ ქვეყნების გათვალისწინების გარეშე გათვლილი ჯინის კოეფიციენტი, უთანაბრობის შემდგომი ზრდის მაჩვენებელია. კერძოდ, 1980 წლის 0,47-დან 0,53-მდე 2000 წელს. ქვეყნებს შიგნით კი, 1980-2005 წლებში უთანაბრობა შემოსავლებში გაიზარდა 59 ქვეყნიდან 114 ქვეყნამდე, ხოლო შემცირდა 40 ქვეყანაში [4, გვ.9]. მაშასადამე, თითქმის ყველა განვითარებად სახელმწიფოში შემოსავლების განაწილება მეტად უთანაბროა, მათგან განსაკუთრებით ცუდი ვითარებაა ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა არგენტინა, ბოლივია, ბრაზილია, გვატემალა, გონდურასი, კოლუმბია, ეკვადორი, ლიბანი, ნიკარაგუა,

პანამა, პარაგვაი, პერუ და სხვა, სადაც ჯინის კოეფიციენტი 0,50 და უფრო მეტია.

მაშასადამე, თუ მსოფლიოს მართლა სურს სიღარიბის პრობლემის თუნდაც ნაწილობრივი გადაწყვეტა, მის წინააღმდეგ ბრძოლა სწორედ განვითარებად ქვეყნებში უნდა გააძლიეროს. ამასთან, ბრძოლას უნდა აკონდეს სისტემატიური და ყოველდღიური ხასიათი და არ უნდა შემოიფარგლებოდეს მხოლოდ კამპანიური ხასიათის ცალკეული ლოკალური დონისძიებებით.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. ჟ. МЭМО, 2006, № 6;
2. <http://econ.worldbank.org/Povcalnet/>;
3. Мировое экономическое положение и перспективы по состоянию на середине 2009 года. Основная сессия Экономического и Социального Совета 2009 года, Женева 6-11 июля 2009 г.;
4. Генеральная Ассамблея ООН, Шестьдесят четвертая сессия, Пункт 63(a) предварительной повестки дня, Мировое социальное положение, 2009 год, стр 9. A/64/158.

Nanuli Arevadze
Academic Doctor of Economics

THE LEVEL OF POVERTY IN DEVELOPING COUNTRIES

Summary

In the article the high level of poorness is analyzed in the developing countries. Also the factors of its reduction or increase are examined and the main problems, which are characteristic to these countries. Gene coefficient of income inequality is also reviewed.

მაკროეკონომიკა

მარინა მუხიაშვილი
თსუ ასოცირებული პროფესორი

**ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაბეზვის როლი საქართველოში
ბრძელვადიანი მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევაში**

თანამედროვე მსოფლიოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საშუალოვადიანი დაგეგმვის როლი, რაც, უწინარეს ყოვლისა, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას, მისი გლობალური კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასა და ეკონომიკაში სხვადასხვა სახის დისბალანსების შერბილებასა და, საზოგადოდ, ქვეყნის მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიზნის მიღწევას უნდა ემსახურებოდეს.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივების შეფასების მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ გამოთვლილი გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის (GCI) გამოყენება, ის არის ქვეყნის ზრდის პოტენციალის შეფასების მსოფლიოში აღიარებული მეთოდი, რომელიც თითოეული ქვეყნის შედარებითი უპირატესობების გამოთვლის საშუალებას იძლევა.

GCI-ის ინდექსის გამოთვლა ემყარება იმ სტრუქტურული, ინსტიტუციური და სხვადასხვა სახის პოლიტიკების გაანალიზებას, რომლებიც განსაზღვრავენ განხილული ქვეყნების პროდუქტიულობის, საზოგადოებრივი ინსტიტუტების განვითარებისა და ტექნიკური განვითარების დონეებს.

GCI-ის ინდექსის გაანგარიშება მიზნად ისახავს ძირითადად საშუალოვადიან (კერძოდ, ხუთწლიან) პერიოდში მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად თითოეული ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის გაზომვას. გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის გამოთვლის დროს ხორციელდება იმ ფაქტორების შესწავლა, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ თითოეულ ქვეყანაში მიმზიდველი "ბიზნესგარემოს" ფორმირებისა, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობისა და მწარმოებლობის დონის შეფასების თვალსაზრისით. მისი გამოთვლის დროს ქვეყნები, განვითარების დონეების მიხედვით, დაყოფილია სამ საფეხურად, რომელთაგან პირველი ფაქტორებითაა მართული, მეორე – ეფექტურობით, ხოლო მესამე – ინოვაციებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ ამ სფეროში განხორციელებული პირველი გამოკვლევიდან დღემდე ფაქტორების რიცხვი, რომლებიც განსაზღვრავენ ეკონომიკურ ზრდას, მნიშვნელოვნად გაიზარდა. შესაბამისად, ყოველწლიურად ხორციელდება გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის გამოთვლის მიზნით გამოყენებული ჩარჩოების განახლება და სრულყოფა.

დღეისათვის ეკონომიკური განვითარების დონის მიხედვით ყველაზე დაბალ, პირველ საფეხურზე იმყოფებიან ქვეყნები, რომელთა მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით, არ აღემატება 2000 აშშ დოლარს. 2010-2011 წლებში გამოკვლევის მიხედვით ამ საფეხურზე იმყოფებოდა 38 ქვეყანა (ანუ განხილული ქვეყნების 27,3%). პირველიდან მეორეზე გარდამავალ საფეხურზე მყოფ ქვეყნებში მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით 2000-დან 3000 აშშ დოლარამდეა. ამ საფეხურზე იმყოფებოდა 25 ქვეყანა (18%). მათ ჯგუფში მოექცა საქართველოც (ერთ სულზე მშპ - 2 860 აშშ დოლარის ოდენობით). შედარებისათვის, ამავე ჯგუფში შედის: აზერბაიჯანი, სომხეთი და უკრაინაც. მაშა-

სადამე, 2010-2011წწ გამოკვლევის მიხედვით განვითარების დაბალ საფეხურზე იმყოფება განხილული ქვეყნების 45%-ზე მეტი.

ეკონომიკური განვითარების მე-2 საფეხურზე მყოფი ქვეყნებისათვის მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით 3000-9000 აშშ დოლარის ფარგლებშია. მასში, უკანასკნელი წლების მონაცემებით, შედის 29 ქვეყანა (მათ შორისაა თურქეთი). მე-2-დან მე-3 გარდამავალ საფეხურზე მყოფი ქვეყნებისათვის მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე 9000-17000 აშშ დოლარის ფარგლებშია. მასში შედის 15 ქვეყანა (მათ შორის: რუსეთი, ლატვია, ლიტვა, ესტონეთი). განვითარების მოცემულ საფეხურზეა განხილული ქვეყნების 31,7%.

ეკონომიკური განვითარების მე-3 საფეხურზე მყოფ ქვეყნებში მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე 17 000 აშშ დოლარზე მეტია. ამ საფეხურზე იმყოფება განხილული ქვეყნებიდან მხოლოდ 32. შესაბამისად, განვითარების მოცემულ საფეხურზეა ქვეყნების მხოლოდ 23%.

ქვეყნის განვითარების დონე ფასდება განსახლდრული მოთხოვნების საფუძველზე, კერძოდ, 1. ფაქტორებით მართული ეკონომიკებისათვის საბაზისო მოთხოვნებია: ინსტიტუტებისა და ინფრასტრუქტურის განვითარება, მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ჯანდაცვისა და პირველადი განათლების ხელმისაწვდომობა. 2. ძირითადი მოთხოვნები ეფექტურობით მართული ეკონომიკებისათვის არის: უმაღლესი განათლება და ტრენინგი, საქონლის ბაზრის ეფექტურობა, შრომის ბაზრის ეფექტურობა, ფინანსური ბაზრის განვითარების დონე, ტექნოლოგიური მზადყოფნა, ბაზრის ზომა. 3. ინოვაციებით მართული ეკონომიკებისათვის ძირითადი მოთხოვნებია ბიზნესის მაღალი დონე და ინოვაციები.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2010-2011 წლების მოხსენებაში საქართველოს, გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით, 3,86 ქულით (რაც ამ ინდექსის საშუალო მაჩვენებელია) მხოლოდ 93-ე ადგილი უკავია, 2004-2005 წლებში – 94-ე; 2005-2006 წლებში – 86-ე ; 2006-2007 წლებში – 87-ე; 2007-2010 წლებში კი – 90-ე ადგილი ეკავა; 2010-2011 წლებში გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით 139 ქვეყანას შორის პირველი ადგილი ეკავა შვეიცარიას (5,63 ქულით); ესტონეთს 33-ე (4,61 ქულით, კრიზისამდე – 27-ე); ლიტვას – 47-ე (4,38 ქულით, კრიზისამდე – 38-ე); აზერბაიჯანს 57-ე (4,29 ქულით, კრიზისამდე – 66-ე); თურქეთს – 61-ე (4,25 ქულით, კრიზისამდე – 53-ე); რუსეთს – 63-ე (4,24 ქულით, კრიზისამდე – 58-ე); ლატვიას – 70-ე (4,14 ქულით, კრიზისამდე – 45-ე); უკრაინას – 89-ე (3,90 ქულით, კრიზისამდე – 73-ე); სომხეთს – 98-ე (3,76 ქულით, კრიზისამდე – 93-ე). მაშასადამე, მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა ყველაზე დიდი უარყოფითი ზეგავლენა ხეიმოთ მოტანილი ქვეყნებიდან ლატვიაზე მოახდინა, რამდენადაც გლობალური კონკურენციის ინდექსის მიხედვით ამ ქვეყანამ – 25 დაბლა გადაინაცვლა; უკრაინამ – 16; ლიტვამ – 9; თურქეთმა – 8; ესტონეთმა – 6; სომხეთმა და რუსეთმა – 5-5 ადგილით. აღსანიშნავია ის, რომ ამ ფონზე კრიზისის შემდეგ აზერბაიჯანმა 9 ადგილით წაიწია წინ.

საქართველოს რეიტინგები სამი ქვეინდექსის მიხედვით 2006-2007 წლების მონაცემებით მსოფლიოში 82-ე ადგილი ეკავა, 2010-2011 წლებში კი მან 95-ე ადგილზე გადაინაცვლა – 4,13 ქულით.

საბაზისო მოთხოვნები სულ 46 კომპონენტს შეიცავს, რომლებიც დაჯგუფებულია 4 სვეტად. I სვეტი – ინსტიტუტები (ა.სახელმწიფო; ბ. კერძო). II სვეტი – ინფრასტრუქტურა (ა. სატრანსპორტო; ბ. ენერჯისა და სატელეფონო). III სვეტი – მაკროეკონომიკური გარემო. IV სვეტი – ჯანდაცვა და პირველადი განათლება.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2010-2011 წლების მოხსენების მიხედვით, საბაზისო მოთხოვნების 46 კომპონენტიდან მხოლოდ 11 -ში გვექონდა კონკურენტული უპირატესობა განხილულ ქვეყნებთან შედარებით.

ეფექტიანობის ინდექსით – 2006-2007 წლების მონაცემებით – საქართველოს 87-ე ადგილი ეკავა, 2010-2011 წლების მონაცემებით კი მან – 94-ე ადგილზე გადაინაცვლა. მათ შორის გამოიყოფა მე-5 სვეტი – უმაღლესი განათლება და ტრენინგი, მე-6 – საქონლის ბაზრის ეფექტიანობა, მე-7 – შრომის ბაზრის ეფექტიანობა, მე-8 – ფინანსური ბაზრის განვითარება, მე-9 – ტექნოლოგიური მზადყოფნა, მე-10 – ბაზრის ზომა. ამ დონის 52 კომპონენტიდან ქვეყანას კონკურენტული უპირატესობა მხოლოდ 13-ის მიხედვით ჰქონდა.

ინოვაციის ინდექსის მიხედვით 2006-2007 წლებში ქვეყანა იყო 113-ე, ხოლო 2010-2011 წლებში კი – 121-ე ადგილზე (2.90 ქულა). ეს დონე მოიცავს ორ სვეტს. მე-11 – ბიზნესის დახვეწის და მე-12 სვეტს – ინოვაციები. ამ დონის 16 კომპონენტიდან საქართველოს არც ერთის მიხედვით არ გააჩნია კონკურენტული უპირატესობა.

მთლიანად სამივე ქვეინდექსი მოიცავს 110 კომპონენტს, რომლებიც ფასდება 0-დან 7-მდე ქულებით (5,45-დან 7-მდე – ძალიან მაღალი მაჩვენებელია, 4,51-დან 5,44-მდე – მაღალი; 3,51-დან 4,50-მდე – საშუალო; 3,01-დან 3,50-მდე – დაბალი და 0-დან 3-მდე – ძალიან დაბალი). აქედან საქართველოს კონკურენტული უპირატესობა გააჩნდა 86-დან მხოლოდ 24 კომპონენტის მიხედვით (139 ქვეყანას შორის).

2011 წლის ოქტომბერში საქართველოს მთავრობის მიერ წარმოდგენილ “საქართველოს სტრატეგიული განვითარების ათწინწიანი გეგმაში – მოდერნიზაციისა და დასაქმებისათვის “ ერთ-ერთი პუნქტია “მაკროეკონომიკური სტაბილურობა”, რაც გულისხმობს ეკონომიკის სწრაფი ტემპებით ზრდას, ვალის მცირე წნეხს, მცირე ზომისა და კონტროლირებად საბიუჯეტო დეფიციტს, დაბალ ინფლაციას, მთავრობის მცირე ზომას და ფინანსური სისტემის მდგრადობას.

2004-2008 წლებში საქართველოში ეკონომიკის ზრდის შედარებით მაღალი ტემპები დაფიქსირდა. თუმცა მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისისა და რუსეთთან საომარი მოქმედებების შედეგად 2008 წელს რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტი მხოლოდ 2,3 % -ით გაიზარდა. 2009 წელს ეს მაჩვენებელი წინა წელთან შედარებით 3,8 % -ით შემცირდა. ეკონომიკური ზრდის დაცემას ქვეყანამ შედარებით სწრაფად დააღწია თავი, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 2009-2010 წლებში საქართველოს ხელისუფლების მიერ გატარებულმა მასტიმულირებელმა ფისკალურმა პოლიტიკამ, რაც, თავის მხრივ, შესაძლებელი გახდა საერთაშორისო თანამეგობრობის ქვეყნების მიერ საქართველოსათვის დიდი მოცულობის დახმარების (4,5 მილიარდი დოლარის ოდენობით) გამოყოფისა და ამ პერიოდში მისი მნიშვნელოვანი ნაწილის (50%-ზე მეტის) ეტაპობრივი მიღებით. შედეგად ქვეყანამ დროის ხანმოკლე პერიოდში, კერძოდ, 2010 წლისათვის შეძლო ეკონომიკური ზრდის 6,4 პროცენტის ნიშნულის მიღწევა. მთლიანი პროდუქციის მოცულობებში მნიშვნელოვანი რყევებისა და ეკონომიკის ზრდის აღნიშნული ტემპების ცვლილებების მიუხედავად, 2004 წლიდან 2010 წლამდე პერიოდში საქართველომ დაბალშემოსავლიანი ქვეყნებიდან დაბალსაშუალოშემოსავლიანი ქვეყნების რიგში გადაინაცვლა. ამ თვალსაზრისით დროის შედარებით ხანმოკლე პერიოდში მიღწეული მნიშვნელოვანი შედეგების მიუხედავად, საქართველო მოსახლეობის ერთ სულზე წელიწადში წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებლის მიხედვით ჯერ კიდევ მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მსოფლიოს ბევრ ქვეყანას, მათ შორის ევროკავშირის 27 ქვეყნის მაჩვენებელს დაახლოებით ათჯერ. კიდევ უფრო დიდია განსხ-

ვაგება ევროკავშირის ცალკეული და მსოფლიოს ეკონომიკურად განვითარებული რიგი ქვეყნების მაჩვენებლებთან შედარებით. გამოთვლები აჩვენებს, რომ უახლოეს ათწლეულში აღნიშნული ჩამორჩენილობის დასაძლევად საქართველომ უნდა მიაღწიოს ეკონომიკური ზრდის 10-14 პროცენტთან მაჩვენებლებს, რაც საკმაოდ რთულად მიღწევადია და მოითხოვს კომპლექსურ ღონისძიებათა გატარებას. მათ შორის მნიშვნელოვანია ეფექტური ფისკალური პოლიტიკის შემუშავება და მისი თანმიმდევრული განხორციელება.

ეკონომიკის ზრდის მიღწეულ დადებით შედეგებთან ერთად მასტიმულირებელ ფისკალური პოლიტიკის გატარებას თან ახლდა უარყოფითი შედეგებიც. კერძოდ, შედეგად გაუარესდა ისეთი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, როგორიცაა: სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებების შეფარდება მთლიან შიდა პროდუქტთან. ამ მაჩვენებელმა 2009 წელს 35,1%-ს მიაღწია. 2010 წელს ეს მაჩვენებელი 31,2%-მდე შემცირდა, 2011 წლის გეგმით გათვალისწინებულია მისი 29,2%-მდე შემცირება, 2012 წლის პროგნოზი კი ითვალისწინებს ამ მაჩვენებლის 26,3%-მდე დაყვანას. თუმცა, უნდა შევნიშნოთ, იმის გამო, რომ ეს წელი და ასევე მომდევნო წელი წარმოადგენს საარჩევნო პერიოდს, ხარჯების აღნიშნული ჭერების დაცვის მიზნების მიღწევა გარკვეულ საფუძვლიან ეჭვებს გვიჩენს. 2008 წლის შემდეგ გაუარესდა ასევე სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის შეფარდება მშპ-თან. კერძოდ, 2009 წელს – მინუს 9,2, 2010 წელს – მინუს 6,7, 2011 წელს კი – მინუს 3,7%. 2012-2015 წლებში იგეგმება ამ მაჩვენებლის კიდევ უფრო შემცირება, თუმცა, ზემოთ აღნიშნული მიზეზის გამო, ეს მიზანიც ძნელი მისაღწევია. 2004 წლის შემდგომ პერიოდში გაიზარდა სახელმწიფო ვალის შეფარდება მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაშიც. კერძოდ, ამ მაჩვენებელმა 2010 წელს 42%-ს მიაღწია. 2012 წლის პროგნოზით გათვალისწინებულია 40%, ხოლო 2012 წლის პროექტით მისი კიდევ უფრო შემცირება. დიდი იყო მასტიმულირებელი ფისკალური პოლიტიკის წვლილი 2010-2011 წლების საშუალოწლიური ინფლაციის დონის ზრდაშიც.

მაშასადამე, 2009-2010 წლებში საქართველოში გატარებულმა ფისკალურმა პოლიტიკამ სერიოზული საფრთხე შეუქმნა ქვეყნის მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას. შესაბამისად, აქტუალური გახდა 2012 წლიდან საშუალოვადიან პერიოდში „შემაკავებელი“ ფისკალური პოლიტიკის გატარების საკითხი. ფისკალური პოლიტიკის სფეროში საქართველოშიც მწვავედ დგას რეალურად დაგეგმილი პროგრამული წლიური ბიუჯეტის შემუშავების საკითხი, რაც საფუძვლად უნდა დაედოს ქვეყანაში ბიუჯეტის საშუალოვადიან დაგეგმვაზე გადასვლის პროცესს. აღნიშნული უნდა ემსახურებოდეს ქვეყნის მთავრობის მიერ დასახული გრძელვადიანი პოლიტიკის თანმიმდევრულ განხორციელებას და ისეთი მაკროეკონომიკური პარამეტრების მიღწევას, როგორცაა ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება, ვალის მთლიან შიდა პროდუქტთან შეფარდებისა და ბიუჯეტის მთლიან შიდა პროდუქტთან შეფარდების საშუალოვადიანი პერიოდისათვის განსაზღვრული მიზნობრივი პარამეტრების მიღწევას. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება მოწმობს, რომ რეალურად დაგეგმილი წლიური ბიუჯეტის საფუძვლად შემუშავებული საშუალოვადიანი ბიუჯეტი ამ ქვეყნებში მაკროეკონომიკური სტაბილურობის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცევა.

ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვა ხელს უნდა უწყობდეს მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნების პირობებში ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას. ამ მიზნის მისაღწევად საქართველოში აქტუალურია ბიუჯეტის ხარჯების სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, რესურსების გადანაწილება მომავალი ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი მიმართულებების უპირატესი წესით დაფინანსებისაკენ. შესაბამისად, საბიუჯეტო პოლიტიკის პრიორიტეტებია: განათლე-

ბის სფერო, რაც ხელს შეუწყობს ცოდნაზე ორიენტირებული ეკონომიკის ფორმირებისათვის საფუძვლების მომზადებას. ასევე, რეგიონების თანაბარი განვითარებისათვის ხელშეწყობა; სოციალური დაცვის სფეროს ხარჯების ზრდა და მისი სტრუქტურის ოპტიმიზაცია; სახელმწიფო ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის გაუმჯობესება; გარემოს დაცვა; მოქნილი და ეფექტიანი სახელმწიფო სექტორის ჩამოყალიბება; ტურიზმის, ინფრასტრუქტურის, სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის ხელშეწყობა. უნდა გაიზარდოს ბიუჯეტის როლი დღევანდელი შემოსავლების მკვეთრად გამოსატყუი უთანაბრობის ეტაპობრივად დაძლევის მიზნით.

საქართველოს საბიუჯეტო პროცესში ძირითადად გამოიყოფა შემდეგი სახის პრობლემები: საშუალოვადიან და წლიური გეგმებს შორის სუსტი კავშირი; არ არის უზრუნველყოფილი შეზღუდული რაოდენობის სახელმწიფო ფინანსების ეფექტიანი განაწილება; დაბალია საბიუჯეტო ხარჯების გამჭვირვალობის დონე; სუსტია ბიუჯეტის როლი მისი ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციის – შემოსავლების თანაბარზომიერი გადანაწილების უზრუნველყოფაში. შესაბამისად, საქართველოში ჯინის კოეფიციენტი (0,6) სხვა ქვეყნებთან შედარებით ძალიან მაღალია. ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საბიუჯეტო ხარჯების წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (35%-მდე), რაც ხარჯების არსებული სტრუქტურის პირობებში ინფლაციის დონის ზრდის ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად გადაიქცა. ასევე უნდა აღინიშნოს ბიუჯეტის შედგენის თავისებურებების შესახებ სახელმწიფო სექტორში: ბიუჯეტის ობიექტია სახელმწიფო პროგრამები და სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება; ფინანსები შეზღუდულია; სუსტია დანახარჯების მინიმიზაციის სტიმულები; ძნელია ხარჯების გაწვევის შედეგად მიღწეული შედეგის გაზომვა; ბევრი მხარჯავი სუბიექტი დამოკიდებულია შემოსავლის ერთ წყაროზე (სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობებზე); თითოეული მხარჯავი სუბიექტი თავისი ხარჯების ზრდას უმნიშვნელოდ მიიჩნევს მთლიან ხარჯებთან შედარებით; საგადასახადო ტვირთი ფართოდაა განაწილებული და გაფანტული განსახორციელებელ პროგრამებთან შედარებით; მხარჯავი ერთეულები ყოველთვის მოითხოვენ უფრო მაღალ ხარჯებს, ვიდრე ეს არის სოციალურად ოპტიმალური; აქედან გამომდინარე, აგრეგირებულ დონეზე გასაწევი ხარჯების შეზღუდვების – “ხარჯების ჭერის” დაცვა მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიზნის მიღწევისათვის ძალზე კრიტიკულია. ეფექტიანი ბიუჯეტის შედგენის პრერეკვიზიტებია: საკმაოდ მძიმე არჩევანის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღება საბიუჯეტო პროცესის ადრეულ ეტაპზე. “ხარჯების ჭერის” დადგენა საბიუჯეტო პროცესის დასაწყისში (ხარჯების განწერა “ზემოდან ქვემოთ”) და განვითარების საშუალოვადიანი პერსპექტივის დადგენა. ამ წინაპირობების დაუცველობის შემთხვევაში შედეგი არასასურველი იქნება ანუ შედეგება არარეალური ბიუჯეტი, საჭირო გახდება მასში მუდმივი ცვლილებების შეტანა და ადგილი ექნება სახელმწიფო სახსრების არაეფექტიან ხარჯვას.

საქართველოში MTEF (საშუალოვადიანი ხარჯების ჩარჩოები)/(MTB) რეფორმების ძირითადი მიზნებია: ბიუჯეტის დაკავშირება ქვეყნის გრძელვადიან ეროვნულ პოლიტიკასთან და მისი გამოყენება მთავრობის მიერ შემუშავებული ეკონომიკური პოლიტიკის დანერგვის მიზნით; საშუალოვადიანი დაგეგმვის პოლიტიკით განვითარების გრძელვადიანი პერიოდის განსაზღვრული ნაწილის დაფარვა. ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის ძირითადი მოთხოვნებია: შემოსავლებისა და ხარჯების ზუსტი პროგნოზების გაკეთება გრძელვადიანი პერიოდისათვის; ბიუჯეტისათვის „ხარჯების ჭერის“ დადგენა ანუ მთავრობის მიერ წლების მიხედვით დანახარჯების ზღვრული მოცულობების დადგენა და მისი დაცვა; ბიუჯეტის მომზადების

ხარისხის ამაღლება – რეალური ბიუჯეტის შედგენა; ”ხარჯების ჭერის” დადგენა წლიური საბიუჯეტო პროცესის გაიოლების მიზნით. შესაბამისად, ბიუჯეტი, რომელიც აგებულია სტრატეგიული გეგმების შესაბამისად, პოლიტიკაზე საბიუჯეტო შეთანხმებების ფოკუსირებას ახდენს. ბიუჯეტის პროექტი არის უფრო ინფორმაციული და შესაბამისად, უფრო რელევანტური. შედეგი – ბიუჯეტში თანხების განაწილება არის უფრო პოლიტიკაზე ორიენტირებული და თავსდება მრავალწლიანი ხარჯებით პოლიტიკის ჩარჩოებში. MTB საშუალებას იძლევა უკეთესად გაკონტროლდეს ფისკალური შედეგი (Outcome), გათვალისწინებული იქნას ეკონომიკის საერთო მდგომარეობა და ფისკალური დისციპლინის პოლიტიკური მხარდაჭერა.

ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის ეტაპებია: MTB –ის ჩარჩოს შემუშავება, რაც არის შემაკავშირებელი ხიდი საშუალოვადიან ფისკალურ მიზნებსა და ერთწლიან ბიუჯეტს შორის; გონივრული ეკონომიკური წინაპირობების დადგენა და მასში დიდი ზომის გადახრების თავიდან აცილება; “ზემოდან ქვემოთ” ბიუჯეტის შედგენის ტექნიკის დანერგვა – წინასწარი პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღება ხარჯების მთლიანი მოცულობის დადგენაზე;

MTB –ის დანერგვის შედეგად კარგი შედეგის მიღწევისათვის არსებითია რესურსების ხარჯვის (inputs) მიმართ ცენტრალური კონტროლის შესუსტება; გადაწყვეტილების მიღების დეცენტრალიზაცია სააგენტოების დონეზე; შედეგებზე ფოკუსირება დეცენტრალიზაციის საფუძველზე; ბიუჯეტის გამჭვირვალობის ზრდა. პარლამენტის როლის ზრდა – პარლამენტს უნდა გააჩნდეს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების დეტალური გაანალიზების, განხილვისა და სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯვისას მთავრობის კონტროლის ძლიერი ბერკეტები.

MTB-ის დანერგვის სფეროში ევროპის სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ხშირ შემთხვევაში სხვადასხვა ქვეყანაში MTB შემოვიდა მაშინ, როცა სახელმწიფო ფინანსებს ჰქონდათ მწვავე პრობლემები. თუმცა კარგად შედგენილი და დასაბუთებული წლიური ბიუჯეტი თითქმის ყველგან იყო ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის შედეგად მიღწეული წარმატების საფუძველი. ამასთან, კარგი შედეგების მისაღებად მოითხოვება გარკვეული პირობების ერთდროული დაცვა. ეს პირობებია: ძლიერი ფინანსთა სამინისტრო ძლიერ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, ძლიერი პარლამენტი ძლიერ მთავრობასთან ერთად. ასევე საჯარო ფინანსების ხარჯვის ძლიერი დამოუკიდებელი მაკონტროლებელი ორგანოები (მაგ., კონტროლის პალატა ან სხვადასხვა ქვეყანაში სხვა ანალოგიური ფუნქციის მქონე ინსტიტუტი). სხვა ქვეყნების გამოცდილება მოწმობს, რომ ამ რგოლებიდან ერთ-ერთის სისუსტის შემთხვევაში ვერ ხერხდება სასურველი შედეგების მიღწევა.

ძირითად რეკომენდაციებად ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის რეფორმის წარმატებით განხორციელების მიზნით შეიძლება მიჩნეული იქნეს: წლიური და საშუალოვადიანი ბიუჯეტების განცალკევებულობისა და მათ შორის სუსტი კავშირის არსებობის დაუშვებლობა; მჭიდრო თანამშრომლობა ფინანსთა სამინისტროსა და დარგობრივ სამინისტროებს შორის, რომელშიც საბიუჯეტო პროცესის მართვა ფინანსთა სამინისტრომ უნდა მოახდინოს; ფინანსთა სამინისტროს პასუხისმგებლობა მაკრო-ფისკალური ჩარჩოს შემუშავებაზე; დარგობრივი სამინისტროების მიერ თავიანთ პროგრამებზე წინასწარი შეფასებების მომზადება, რამდენადაც ფინანსთა სამინისტროს შეუძლია მხოლოდ დახმარებისა და მხარდამჭერის როლის შესრულება; საშუალოვადიანი ბიუჯეტის შედგენამდე რეალური წლიური ბიუჯეტის შედგენა; ცუდი წლიური ბიუჯეტიდან ბიუჯეტის კარგ საშუალოვადიან დაგეგმვაზე გადასვლის შეუძლებლობა; სტრუქტურული ზეგნული და დროში ზუსტად გაწერილი საბიუჯეტო

პროცესი, “საბიუჯეტო ჭერის” დაცვა, საბაზო ბიუჯეტის განახლება, ახალი გამოწვევებით განპირობებული დანახარჯების გაწევა სტრატეგიულ პრიორიტეტებზე; არსებული და ახალი გამოწვევებით განპირობებული ხარჯების განცალკევება, როგორც აუცილებელი მოთხოვნა; მიღებული გადაწყვეტილებების მრავალწლიანი შედეგების ცხადი სახით წარმოდგენა; ბიუჯეტში განხორციელებული ყველა ცვლილების დეტალურად ახსნა.

უნდა ითქვას იმაზეც, რომ სრული MTB აუცილებლად მოითხოვს რელევანტურ მონაცემთა სრულყოფილ ბაზას. ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობისა და მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევის ინტერესები მოითხოვს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ „საქართველოს ეკონომიკის გრძელვადიანი განვითარების გეგმის“ (10-20 წლიანი პერიოდისათვის) შემუშავებას. შემდგომ მის საფუძველზე უნდა მოხდეს საშუალოვადიანი გეგმისა და ქვეყნის ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დეტალური დოკუმენტის (BDD-ის) შემუშავება. ბიუჯეტის დაგეგმვის სფეროში არსებული პრობლემები ძირითადად იმაში მდგომარეობს, რომ: სუსტია კავშირი ქვეყნის ეკონომიკის გრძელვადიანი განვითარების სტრატეგიას, საშუალოვადიანი განვითარების გეგმას, BDD-სა და ყოველწლიურ ბიუჯეტებს შორის, რომლის დასაძლევად: საჭიროა ყოველწლიურად რეალისტური წლიური ბიუჯეტის პროექტის მომზადება და შესაბამისად, მისი მიღება BDD-ის დოკუმენტთან ერთად; საჭიროა BDD -ში დადგენილ-დამტკიცებული „ხარჯების ჭერის“ წლების მიხედვით მშპ-თან თანაფარდობისა და ბიუჯეტის დეფიციტის მშპ-სთან თანაფარდობის კრიტერიუმების დაცვა (საქართველოსათვის აქტუალურია ამ მაჩვენებლების თანმიმდევრული დაყვანა შესაბამისად 30 და 3 პროცენტის დონეზე მაინც). ასევე, სახელმწიფო ვალის ხვედრითი წილი მშპ-ში არ უნდა აღემატებოდეს 60%-ს (იხ. საქართველოს კანონი, თავისუფლების აქტი“. 2011 წლის ივლისი). აუცილებელია ბიუჯეტის, როგორც შემოსავლების თანაბარზომიერი გადანაწილების ბერკეტის როლის ზრდა და შესაბამისად, ჯინის კოეფიციენტის ეტაპობრივი შემცირება. გადაუდებელი მოთხოვნაა რეფორმების გატარება განათლების, ჯანდაცვისა და სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსების ოპტიმიზაციის მიზნით. საჭიროა დანახარჯების სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, იმ სფეროების წილის ზრდა, რომლებიც ხელს უწყობენ მშპ-ის მაღალი ტემპებით ზრდას – ეკონომიკური ზრდისა და მოსახლეობის დაბერების ტენდენციის (გაეროს პრონოზების) გათვალისწინებით; საჭიროა ფინანსთა სამინისტროს, როგორც პროგრამული ბიუჯეტის შედგენაში კოორდინატორის, როლის ამაღლება. აუცილებელია პარლამენტისა და პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის როლის ზრდა ბიუჯეტის შედგენის პროცესსა და მისი შესრულების კონტროლზე. ეფექტიანობის ზრდის აუცილებელი წინაპირობაა MTB - ის დოკუმენტში დადგენილი „ხარჯების ჭერის“ აგრეგირებულ დონეზე დაცვის უზრუნველყოფა. მოითხოვება კონტროლის პალატის როლის ზრდა სახელმწიფო ფინანსების ხარჯვის კანონიერიერების კონტროლის საქმეში. ჩვენი აზრით, მაღალი შედეგების მისაღწევად დარგობრივ სამინისტროებს მეტი დამოუკიდებლობა ესაჭიროებათ. დღეისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოთხოვნაა შიდა აუდიტის როლის ამაღლება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მარინა მუჩიაშვილი. “საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივების შეფასება გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით”, ჟ. “ეკონომისტი” №1. 2011.

2. ნ. არევაძე, მ. მუხიაშვილი, “ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვა-ქვეყნის მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი”, საერთაშორისო პრაქტიკული კონფერენციის მასალები. 21-22 ოქტომბერი. თბილისი 2011.
3. ვლადიმერ პაპავა. მაკროეკონომიკური პროგნოზირებისა და დაგეგმვის თავისებურებანი პოსტკომუნისტურ საქართველოში. სოციალური ეკონომიკა, № 6, 2007.
4. ვლადიმერ პაპავა. საქართველოს ეკონომიკა: შეცდომები, საფრთხეები, მათი დაძლევის გზები. 2008 წლის კრიზისი საქართველოში: წინაპირობა, რეალობა, პერსპექტივა. თბილისი, დამოუკიდებელ ექსპერტთა კლუბი, 2009.
5. რამაზ აბესაძე, რ. სარხიმელია, ნ. არევაძე, მ. მელაშვილი-“ეკონომიკური განვითარებისა და პროგნოზირების პრობლემები”, უნივერსალი, თბილისი, 2004.
6. საქართველოს სამთავრობო პროგრამა “ერთიანი საქართველო სიღარიბის გარეშე”. 2011 წელი.
7. საქართველოს 2009 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი - “მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისისაგან დაცვის გეგმა”. 2009 წელი.
8. საქართველოს 2011 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტი-“ეკონომიკური გაჯანსაღების გეგმა”. 2011 წელი.
9. “საქართველოს საბიუჯეტო კოდექსი”. 2010 წელი.
10. “პროგრამული ბიუჯეტის შედგენის მეთოდოლოგია”. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, თბილისი, 2011.
11. საქართველოს მთავრობის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები: 2010-2013 წლები; საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო.
12. საქართველოს მთავრობის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები: 2011-2014 წლები. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო.
13. World Economic Forum.” The Global Competitiveness Index Ranking and 2010-2011 years comparisons”
14. Vladimer Papava. Foreign and domestic factors behind Georgia’s high inflation rate. Georgia Today on the Web-2011.
15. Costa Ljungman. IMF Working Paper. Expenditure-Ceiling. A Survey. 2008.
16. Jim Brumby. Budgeting Reforms in OECD Member Countries. Paris, 2011.
17. European Central Bank. Assessing the impact of a change in the composition of public spending. By R. Straub, I. Tchakarov. W/P # 795, 2007.
18. European Central Bank, Reforming Public Expenditures in industrialized countries. Are there trade offs? W/P № 435. 2005.
19. OECD (2011), OECD Economic Survey of Estonia, Paris.
20. OECD (2011), OECD Economic Survey Australia, Paris.
21. OECD (2011), OECD Economic Survey Slovenia, Paris.
22. OECD (2011), OECD Economic Survey Poland, Paris.
23. OECD (2011), OECD Economic Survey Sweden, Paris.
24. OECD (2011), OECD Economic Survey Netherlands, Paris.
25. OECD (2011), OECD Economic Survey Slovak Republic, Paris.
26. Medium-Term Budgeting, Workshop materials. Center of Excellence in Finance, Ljubljana, Slovenia. May 17-19, 2011.
27. Program Budgeting. Workshop materials. Center of Excellence in Finance, Ljubljana, Slovenia. June 1-3, 2011.

Marina Muchiashvili
TSU associated professor

THE ROLE OF MEDIUM -TERM BUDGETING IN ACHIEVING MEDIUM TERM MACROECONOMIC STABILITY IN GEORGIA

Summary

Nowadays one of the main reasons of implementation of Medium-Term Budgeting (MTB) in Georgia is to achieve Macroeconomic Stability in the Medium Term perspective. MTB is a system for making the budget process more strategic and responsive to the priorities of the government, by introducing a medium term (1+3 year) horizon to the budgetary process.

The principal objectives of the MTB are: Further strengthen fiscal discipline in the management of the budget of the State government; Strengthen the alignment of budgetary allocation and expenditures with the policies and priorities of the government, and Strengthen the process of budgeting and budget resource management within the ministries so as to ensure efficiency and cost-effectiveness of the use of public sector resources by line ministries/divisions in the delivery of public services.

Many countries around the world have taken steps to extend the time horizon of their budgetary preparation processes. While specific mechanisms and terminology vary, the most successful approaches to development of Medium-Term budgeting incorporate the following: A medium-Term fiscal Framework which sets out aggregate fiscal targets, ceiling and projections; A medium-Term budget framework to include budgetary ceiling and forward estimates for line ministries; A medium-Term expenditure framework which sets out resources requirements for maintenance of existing services and assesses the budgetary impact of new policies or policy changes. In practice, however, many attempts to introduce MTB have failed to realize the potential benefits. Frequently, introduction of MTB process has resulted in a process of formal resource-consuming effort of little practical value and often divorced from the annual budget preparation process. In addition budget agencies frequently do not regard aggregate expenditure targets or ceiling as binding during negotiations. This reduces the effectiveness of top-down element of MTB process in challenging budget institutions to prioritize their expenditures and therefore improve the efficiency of their resource allocation within a constrained resource envelope. As a result, the spending plans become wish lists. The budget expenditures increases permanently and becomes main factor of macroeconomic instability. Sharing the experiences of the different countries in MTB and Program Budgeting spheres will help Georgia to overcome above mentioned challenges and bottlenecks.

ՅՈՒՆԵՍԿՈ

Nazim U. Hajiyev

Assoc. prof. Ph.D. in economy, head of division

Azerbaijan State University of Economics,

Research Institute for Economic Studies

**DISTINGUISHING BETWEEN PROCOMPETITIVE AND
ANTICOMPETITIVE AGREEMENTS**

Certain horizontal agreements are anticompetitive. Without question these agreements are intended solely to eliminate competition among companies. These agreements do not involve integration of operations, creation of a new product or method of distribution, or any other joint effort intended to further competition. Such agreements are often referred to as "naked" restraints of trade, cartel behavior, or collusion. Examples are price-fixing, bid rigging, and allocation of territories or customers - and boycotts or refusals to deal in support of these practices. These agreements are unambiguously harmful; they have no redeeming economic or social benefits. Most countries view cartel agreements as the most serious competition offenses and in some countries cartel agreements are prosecuted as crimes.

In fact, some countries treat cartel agreements as illegal regardless of whether the set prices or output restrictions are reasonable or not. Under such an approach - called a per se approach in the United States—the prosecutor or victim need only prove that the agreement was made and that it could be anticompetitive. It is no defense that the agreement was not carried out or that it did not have an anticompetitive effect. Nor does the plaintiff need to prove that the defendants have sufficient market share to raise prices or reduce output. Use of such a rule eliminates the necessity for the prosecutor or victim to prove that prices are higher than they would have been without the agreement or that prices are unreasonable. Use of this rule also prevents the conspirators from arguing that competition should not be the rule in an industry.

Other countries do not employ a per se rule, but cartels are treated strictly everywhere. In the European Union cartels are prosecuted vigorously as violations of Article 85 of the Treaty of Rome, and large fines may be imposed. In the United Kingdom restrictive agreements must be registered, and in practice cartel agreements are subsequently rejected by authorities.

The use of straightforward rules, such as the per se prohibition, simplifies the judicial process and provides clear guidance for businesses. But it is important that such rules not sweep too broadly, stifling conduct that could enhance competition. Thus in recent years the U.S. courts, for example, have restricted application of the per se rule to agreements that will not enable potentially procompetitive integration of the companies' economic activities or create a new product or distribution methods.

Agreements that may enhance competition should be evaluated to determine whether they are procompetitive or anticompetitive on balance. A five-step analysis can be employed:

- ✓ Is the restraint inherently likely to restrict output and raise prices?
- ✓ Is the restraint naked or is it obviously related to some procompetitive integration of economic resources?
- ✓ Will the restraint restrict output and raise prices, or otherwise create or facilitate the exercise of market power?
- ✓ Is the restraint necessary to achieve the asserted procompetitive goals?
- ✓ Do the restraint's procompetitive benefits outweigh its anticompetitive risks?

Answering all five questions requires a complex analysis, but there are several shortcuts. If the agreement involves a naked restraint inherently likely to restrict output and raise prices, such as bid rigging or price-fixing, the analysis can end because the restraint is clearly illegal. Otherwise, the restraint must be evaluated more fully in light of the markets involved, the effects or potential effects of the agreement, the market positions of the parties to the agreement, and the relationship between the restraint and the alleged procompetitive justification. If there is a weak relationship between the restraint and the alleged procompetitive justification, a full market analysis may not be necessary to conclude that the restraint is on balance anticompetitive. Similarly, if the parties to the agreement together do not control a significant share of the market, it may be possible to conclude without a full market analysis that the agreement could not have anticompetitive effects. It follows, then, that the greater the joint market share of the parties, the closer the scrutiny that should be given to the alleged justifications.

Determining whether the agreement will enable the exercise of market power can be done directly if the restraint has been in place for a substantial period of time. Have prices risen or output fallen? If the restraint has not been in place for long or its effects are ambiguous, a structural approach can be used. It calls for defining the relevant product and geographic markets, measuring the market shares of the parties to the agreement and the ease with which other firms may enter the market, and examining how the restraint is likely to operate within the relevant market.

Focus then turns to an evaluation of whether the restraint is reasonably necessary to achieve a legitimate procompetitive goal. First, the relationship of the restraint to the procompetitive goal must be evaluated—the relationship should be clear. If so, then it must be determined whether there is an alternative means to accomplish the goal that poses less of a threat to competition. The parties need not choose the least restrictive means, only a reasonable means, given the alternatives.

In most instances such analysis will resolve whether an agreement is likely to have anticompetitive effects. Only rarely should an enforcement agency or the judicial system have to explicitly balance procompetitive benefits against the risk of anticompetitive harm.

Cartel agreements

The attractiveness of cartels to business people has long been recognized. Adam Smith, often recognized as the father of modern economics, wrote in 1776 in *The Wealth of Nations*, “People of the same trade seldom meet together, even for merriment and diversion, but the conversation ends in a conspiracy against the public, or in some contrivance to raise prices”.

Specific cartel agreements

There are many possible types of cartels, but all reduce output and raise prices by eliminating competition among the parties to the agreement. The most common types of cartel agreements among sellers are price-fixing agreements, bid-rigging agreements, customer allocation agreements, territorial allocation agreements, and output restriction agreements. The most common among buyers are price-fixing agreements, allocating agreements, and bid-rigging agreements.

Cartels may not eliminate all competition. Competitors may agree only to eliminate competition for certain customers or in certain areas of the country. Or, cartel members may agree on price but still compete on service or on quality. Some or all of their monopoly profits may be “competed away” in these restricted forms of competition. Limited cartels are still harmful, however: prices will be higher and output lower than they otherwise would be. Cartels may be imperfect in another way—some members may cheat, for example, by selling below the agreed price or outside their assigned territory. A cartel may have to make a substantial effort to keep or bring members back in line. While such nonprice competition and cheating may reduce the harm of the cartel, it does not eliminate it.

Frequently, businesses pursue the shelter of collusive arrangements as a retreat from the challenges of the marketplace. Companies in many countries, especially those with previously centrally planned economies, may see collusion as bringing order to the marketplace, assuring a healthy industry or eliminating ruinous competition. But the operation of competitive forces is now almost universally recognized as being the best means of allocating resources in the economy and maximizing economic welfare.

Collusion seriously undermines this process by suppressing the natural rivalry among firms. Collusion causes firms to function more like a monopoly. This conduct has an immediate, negative impact on consumers. They are consuming fewer products and paying more for them. Collusion may negatively affect all stages of the production cycle because it can lead to price increases or restrictions on the availability of intermediate goods or other needed inputs. This situation has a direct impact on the profitability of firms and on their ability to compete. The increased cost of raw materials due to collusion by input suppliers can result in serious cost disadvantages to intermediate-goods producers, as well as higher costs to ultimate consumers.

An effective and well-enforced competition policy prohibiting collusion will help to achieve broader economic goals by encouraging greater efficiency and economic growth. Competitive markets can enhance international performance, increase employment, and lay the groundwork for higher standards of living. Collusion is also damaging in that it undermines public confidence in the competitive market system.

Price - fixing. Price-fixing is a term generically applied to a wide variety of actions taken by competitors having a direct effect on price (see box 3.1). The simplest form is an agreement on the price or prices to be charged to some or all customers. If customers have no alternatives to the cartelized product and cannot easily reduce their consumption, the price increase may be very large. At a minimum, cartels will generally set prices above those of the least-efficient producer in the market.

In addition to simple agreements on which price to charge, the following are also considered price-fixing:

- ✓ Agreements on price increases.
- ✓ Agreements on a standard formula according to which prices will be computed.
- ✓ Agreements to maintain a fixed ratio between the prices of competing but nonidentical products.
- ✓ Agreements to eliminate price discounts or to establish uniform discounts.
- ✓ Agreements on credit terms that will be extended to customers.
- ✓ Agreements to remove products offered at low prices from the market so as to limit supply and keep prices high.
- ✓ Agreements not to reduce prices without notifying other cartel members.
- ✓ Agreements to adhere to published prices.

Box 1

Price-fixing in the sugar industry

For several years three leading sugar-producing firms conspired to restrict output and inflate prices of sugar. They also agreed on a strategy to control the supply of sugar in particular areas. Sugar, whether produced from cane or beet, is a homogeneous product. At the time of the conspiracy sugar substitutes were not readily available, and customers had no alternatives. The conspirators controlled the only three sugar refineries in the market, accounting for approximately 90 percent of sales.

The producers partially controlled direct sales to large customers, such as wineries, candy manufacturers, and small independent sugar importers, by paying a premium above the world price to foreign producers. These purchases were made through offshore corporations and re-invoiced at a much higher price to the refinery.

When a new, competitive refinery tried to enter the market, the cartel notified foreign producers that they would stop purchasing sugar from anyone who supplied the new refinery. The leading manufacturer designed a new way of pricing sugar, and this system was immediately adopted by the others. The new entrant took 10 percent of the market, but the remaining share was split exactly as it had been before the arrival of the new competitor.

- ✓ Agreements not to sell unless agreed-on price terms are met,
- ✓ Agreements to use a uniform price as the starting point for negotiations.

Usually, price-fixing schemes include mechanisms for detecting and punishing cheating (this is discussed further below).

Bid rigging. Bid rigging is an agreement between parties over which competitor will win a tender - often from government agencies (see box 3.2). This agreement maybe accomplished by one or more bidders agreeing to refrain from submitting bids, or by the bidders agreeing on a low bidder and then bidding above that firm's intended (and inflated) price. The tendering process is designed to promote fairness and ensure that the lowest possible prices are received. Bid rigging subverts this competitive process.

The mechanisms for bid rigging are numerous and varied, but generally fall into the following categories:

- ✓ **Bid suppression.** One or more competitors agree to refrain from tendering or to withdraw a previously submitted tender so that another company can win the tender. The parties to the agreement may administratively or judicially challenge the tenders of companies that are not party to the agreement or otherwise seek to prevent them from tendering, for example, by refusing to supply materials or quotes for subcontracts.
- ✓ **Complementary bidding.** The competing companies agree among themselves who should win a tender, and then agree that the others will submit artificially high bids to create the appearance of vigorous competition. Or, the losing companies may submit competitive prices, but along with other unacceptable terms.
- ✓ **Bid rotation.** The competitors take turns being the winning tender, with the others submitting high bids. The companies agreeing will generally try to equalize the tenders won by each over time. A strict pattern of rotation is often a clue that collusion is present.

Box 2

Bid rigging in printed business forms

Continuous, manifold business forms used for computer printout paper, snap-set forms, and similar products were supplied to a government by four major printers. Historically, the government tendered original orders but placed reorders with the firm that had supplied the first order. After concluding that it could get better prices by tendering all orders, the government began doing so from a list of qualified printers, including the four major firms. The resultant price declines became a concern to the major companies and their sales managers. Not only were profit margins lowered, but also the executives felt the pinch in reduced sales commissions and management bonuses.

The sales managers of the four companies met and agreed on a bidding strategy. The price book of the market leader, available to all, was used to determine benchmark prices for each product for all of the companies. It was agreed that when a tender was called, the previous supplier of the particular form would bid at or below the benchmark price, whereas all others would bid higher. After a while the companies concluded that this method was too difficult and agreed that the former supplier would simply tell the competition how much it was bidding and the others would bid higher or not at all.

During the conspiracy, about 300 separate tenders were called by the government, and bidding patterns were consistent with the agreements. The arrangement started to break down

after the entry of a new competitor, which began winning bids. The new firm was approached to try to induce it to join the existing arrangement. The new competitor complained to the authorities and provided the initial information that led to the start of the investigation.

- ✓ **Customer and territorial allocation**
- ✓ Prices can be controlled by agreements among firms to allocate markets or customers among them, thus eliminating competition (see box 3.3). Market-division agreements may have a greater impact on competition than price-fixing. The single remaining market occupant is freed of competition with respect to prices, service, quality, and innovation. Market-allocation agreements eliminate the need to police the pricing practices of the companies party to the agreement and the need for producers with different costs to agree on appropriate prices. Thus market allocation may eliminate some of the pressures that frequently cause price-fixing agreements to break down.
- ✓ Firms can decide to allocate markets geographically or according to customers or classes of customers. When the colluding companies face competition from other firms, these companies may allow each other to compete freely while continuing to allocate those areas or customers with which they do not face outside competition.
- ✓ **Prosecution of cartels**
- ✓ In virtually all jurisdictions cartels are illegal. In many countries cartel agreements receive severe sanctions, usually in the form of heavy fines. In the United States and Canada cartels are prosecuted as crimes. Corporations maybe fined many millions of dollars—in 1996 a U.S. corporation was fined \$ 100 million for the price-fixing of lysine, an animal-feed additive. In some countries culpable individuals may also be fined. In the United States individuals convicted of cartel activity may be sentenced to jail terms of up to three years for each violation.
- ✓ It is important that fines or other penalties be sufficiently severe to create a deterrent. Cartels are difficult to detect, and unless \ penalties are very stringent, conspirators may j feel that the benefits from the illegal conduct will outweigh the risk of punishment. Thus fines! must substantially exceed the expected cartel! profits. In this regard prosecution of individuals! involved in cartel activity is an especially effective deterrent.
- ✓ **Attempts to justify cartels**
- ✓ Sometimes firms that participate in cartel agreements attempt to defend their activities as proper and beneficial. These arguments are in fact; challenges to the value of competition itself in particular industries or under particular circumstances. Such arguments have generally been rejected by competition agencies and judicial authorities, because in most circumstance competition will generate the best outcome for consumers and the overall economy.

Box 3

Territorial allocation in pipe sales

The six major suppliers of cast-iron pipe allocated sales among themselves. First, they designated “reserved cities” in which one supplier was granted the right to make all pipe sales. The other firms agreed to bid higher on all tenders and not to seek negotiated sales in those cities. In other cities the right to be the winning bidder was itself put up for bid among the conspirators. The highest bidder in the firms' secret auction had the right to all sales in that city for a designated period of time and the other five divided the price paid for that right among themselves. At other times the right to win a particular contract was auctioned among the conspirators.

The remaining cities in the area served by the six firms were declared “free,” and all six were free to compete for sales there. This agreement persisted for many years before it was detected and the firms were prosecuted. Adjustments in the allocated cities were made over

time to reflect the changing strengths and weaknesses of the companies, but purchasers of cast-iron pipe consistently paid inflated prices.

The industry cannot function with competition. The industry claims that cutthroat competition will destroy small companies, and the remaining firm will have a monopoly. This is the most common argument made in favor of cartels. But in very few cases - as in natural monopolies - will competition drive out all but one firm. Most sectors have room for a number of firms that can be profitable in the long run, since a firm that is big enough to be efficient is still much smaller than the entire market.

Why, then, is this argument so commonly made? Probably because it often seems true to competitors, especially in times of change or intense competition. If a market has shrunk, if new competitors have entered, if some competitors have become more efficient, or if a new technology has been introduced, all firms will feel pressure; competition will weed out the less efficient firms. For a period of time all firms may show losses. Eventually, however, a number of efficient, profitable, competing firms will remain. It is true that competition may drive less efficient competitors from the market, but this is part of the dynamic process of competition. Less efficient competitors will be compelled to reduce costs or exit the market, and consumers will obtain the best possible goods at the lowest possible prices.

The industry competes on service and quality. Participants claim that consumers will benefit if all firms agree on one price and then compete to provide better service or better quality. If a cartel succeeds in raising prices, firms may still compete by offering better service or quality. But this is not what consumers demand. If it were, the improved quality or service would be provided without an agreement to raise price. Some firms would offer better quality or service at a higher price, and customers could choose to buy from them. The cartel takes this choice away from consumers.

References

1. American Bar Association Section of Antitrust Law, Antitrust Law Developments. Volumes I and II (5th ed. 2002).
2. American Bar Association Section of Antitrust Law, 2002 Annual Review of Antitrust Law Developments (2003).
3. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). 1993. The Glossary of Industrial Organization Economics and Competition Law. Paris.
4. Bain, J, 1968. *Industrial Organization*. New York: Wiley & Sons.
5. Brennan, T. 1988. "Understanding 'Raising Rivals Costs'." Antitrust Bulletin 33 (1): 95-113.
6. Baumol, W, and R. Willig. 1981. "Fixed Costs, Sunk Costs, Entry Barriers, and Sustainability of Monopoly." Quarterly Journal of Economics 96 (3): 405-31.
7. Baumol, W.,J. Panzar, and R. Willig. 1982. Contestable Markets and the Theory of Industry Structure. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
8. Canada, Bureau of Competition Policy. 1992. Predatory Pricing Enforcement Guidelines. Ottawa: Minister of Supply and Services Canada.
9. Demsetz, H. 1982. "Barriers to Entry." American Economic Review 72 (1): 47-57. Dixit, A. 1980. "The Role of Investment in Entry Deterrence." Economic Journal 90 (357) : 95-106.

მეზობელი ქვეყნების ეკონომიკა

Халид Али оглы Балакишиев
Доктрант, Азербайджанской Государственный
Экономические Университета

**ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ, ВЛОЖЕННЫЕ В ЭКОНОМИКУ
АЗЕРБАЙДЖАНА И СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭТИХ
ВЛОЖЕНИЙ**

Большие внешние капитальные вложения, вложенные в экономику Азербайджанской Республики составляют важную форму внешних экономических связей. В данной ситуации несмотря на достаточно широкие возможности внутренних капитальных вложений в экономику нашей республику со страны других стран. Привлечение иностранного капитала в экономику республику имеет большое экономическое значение и особенно в данной ситуации для страны. Но, привлечение иностранного капитала в экономику страны связано с определёнными политическими, юридическими и экономическими факторами. В результате дальновидной политике главы государства минимальное влияние последнего экономического кризиса на экономику страны, формирования веры в экономическое развитие страны, сформированная в последнее время политическая стабильность, защита прав иностранных инвесторов, всесторонняя стимуляция коммерсантов, возрастание трудовой активности населения, либерализация иностранной экономической деятельности стоят на ряду факторов стимуляции инвестиций в экономику страны со стороны иностранных инвесторов. С целью привлечения инвестиций в экономику страны большое значение имеет проводимая правительством политика «открытых дверей». В настоящее время Правительство Азербайджана принимает меры по продолжению экономических реформ в стране, улучшению коммерческой среды, развитию наряду с нефтяным секторов и других секторов экономики.

Одновременно защита прав и интересов инвесторов, неприкосновенность собственности, создание равных условий для местных и иностранных коммерсантов-одна из основных целей, поставленных перед собой нашим государством. Для достижений этих целей существуют Законы Азербайджанской Республики «Закон о инвестиционной деятельности», «Закон о защите иностранных инвестиций» и ряд других нормативно-юридических документов.

С целью принятия решений для ускорения развития в стране коммерции, упрощения процедур для начало коммерческой деятельности 25 октября 2007года Президент Азербайджанской Республики подписал Указ «Об обеспечении организации деятельности по принципу «одного окна» субъектов коммерческой деятельности. Согласно Указу, по принципу «одного окна» единым государственным органом регистрации назначена Министерство Налогов и с 1 января 2008года в Азербайджана начата применение этой системы. После применения системы «одного окна» процедуры начала коммерческой и в Азербайджане снижены с15-ти до 1-го и время затрачиваемое на это снижено с 30днейдо 3дней.

Принято ряд решений, связанных с деятельностью иностранных инвесторов в области регулирования валютных операций. Центральный Банк Азербайджана уполномочен определять политику обмена по урегулированию валюты и принимать инструкции.

Наряду с этим, до 2002 года для ряда коммерческой деятельности необходимо было получать специальные лицензии от различных государственных органов. Согласно Указу Президента Азербайджанской Республики от 3 сентября 2002 года для многих видов коммерческой деятельности лицензирование было отменено. Получение лицензии требуется для банковской деятельности, деятельности по страхованию, по аудиту, перевозок, деятельности по ценным бумагам и др. Срок продления лицензии составляет 5 лет.

Все эти меры нашли свое отражение в отчётах международных организаций о инвестиционной среде Азербайджана. В подготовленном Всемирном Банком и Международной Финансовой Корпорацией отчёте «doing Business 2009» наша страна сохранила свои позиции проводимые в Азербайджане меры в направлении улучшения коммерческой среды были оценены положительно.

В подготовленном отчёте глобальной конкуренции для 2009-2010 годов Азербайджан смещаясь на 18 позиций вперёд, занял 51 место среди 133 стран, а среди стран СНГ, занял 1-е место.

Несмотря на все эти перечисленные и на наличие Азербайджане больших возможностей для вложения иностранных инвестиций (кроме нефтяного сектора) ещё полностью не использованы эти возможности.

В развитых странах инвестиции составляют 40-45% от валового национального продукта (ВВП). А в нашей республике инвестиции составляют 10-12% от ВВП. Основными формами применения иностранного капитала в экономике республики являются:

- 1) долг и кредит (финансирование некоторых проектов в форме кредита);
- 2) прямые инвестиции (на создание совместных предприятий).

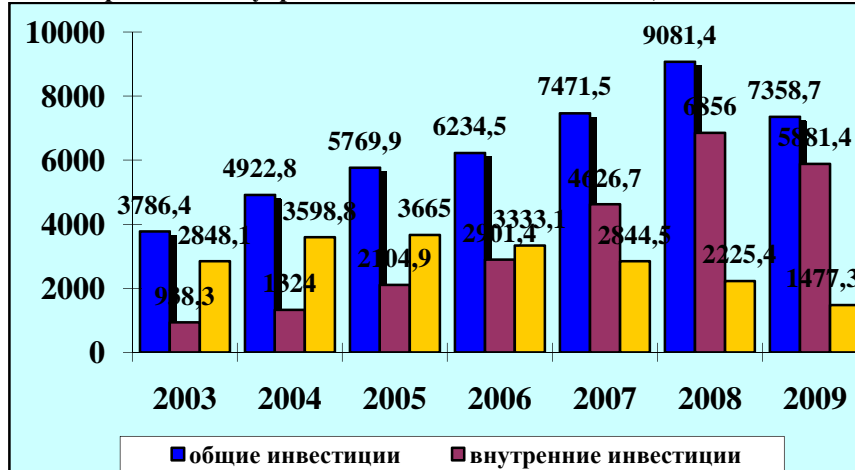
**Внутренние и внешние инвестиции, направленные на Основной капитал,
млн. манатов**

Годы	Общие инвестиции	Внутренние инвестиции	Внешние инвестиции
2003	3786.4	938.3	2848.1
2004	4922.8	1324.0	3598.8
2005	5769.9	2104.9	3665.0
2006	6234.5	2901.4	3333.1
2007	7471.2	4626.7	2844.5
2008	9081.4	6856.0	2225.4
2009	7358.7	5881.4	1477.3

Источник: «Статистические показатели Азербайджана» Государственный Комитет Статистики Азербайджанской Республики, Баку-2010.

В 2009 году основная часть внешних инвестиций, направленных на основной капитал со стороны иностранных государств и международных организаций принадлежит инвесторам Великобритании, США, Японии, Франции, Норвегии, Чехии и Турции.

Динамика развития внутренних и внешних инвестиций, миллионы манатов

Источник: «Статистические показатели Азербайджана» Государственный Комитет Статистики Азербайджанской Республики, Баку-2010

Иностранных финансовых институтов, вкладывающих инвестиции в экономику нашей страны достаточно. Одним из этих является Европейский Банк реконструкции и развития (ЕБРР). Этот банк вложил 1,2 млрд. долларов инвестиций в экономику нашей страны. ЕБРР ранее открывал кредитную линию для Международного Банка Азербайджана, Азердемирйолбанка и Аркобанка по финансированию малого и среднего бизнеса, а ныне этот банк рассматривает вопрос открытия аналогичных кредитных линий. Максимальная кредитная линия ЕБРР для финансирования малого и среднего бизнеса составляет 10 млн. долларов. В создаваемом банке микрофинансирования для финансирования малого и среднего бизнеса в нашей республике предусмотрено участие ЕБРР.

Заключенные нефтяные контракты большими корпорациями иностранных государств имеют огромное значение во внешних экономических связях Азербайджана. Принятые государством постановления и другие меры по защите иностранных инвестиций в нашей стране ускорил вложение международного капитала широкого масштаба в экономику Азербайджана. Сказанные в первую очередь относятся к контрактам, заключенными с большими мировыми экономическими финансовыми структурами по совместной эксплуатации Каспийской нефти. Основные показатели некоторых из этих контрактов следующие: первые три контракта заключены с 20 странами мира. В результате заключения этих контрактов наша республика в ближайшее 30 лет получит 45,9 млрд. долларов реального дохода. Этот доход реализуется за счет больших инвестиций, вложенных иностранными государствами в нефтяной сектор Азербайджана. Первый такой контракт – «контракт века» был заключен 20 сентября 1994 года. В экономику нашей страны по нефтяными контрактами в общем вложено 2,8 млрд. долларов инвестиций. В результате реализации указанных выше контрактов и позже заключенных контрактов появится возможность решить некоторые вопросы, касающиеся общих национальных интересов страны укрепляется сотрудничества республики в сфере международных отношений. В результате заключенных нефтяных контрактов Азербайджан получит многие политические, социальные и экономические дивиденды.

Появление центров экономических интересов иностранных государств, особенно таких как США, Англия, Франция, Турция и др. будет играть большую роль в обеспечении государственной независимости, в защите территориальной целостности страны, в реализации принципа распределения статуса Каспия по национальным секторам, в улуч-

шении инфраструктуры экономики и промышленности страны и в развитии инфраструктуры на основе новых технологий. Наша республика в общей сложности подписала соглашение по нефтяным контрактам с 30 компаниями мира. Инвестиции нефтяного консорциума, вложенные в первый нефтяной контракт в Азербайджане уже реализуются. После заключения «контракта века» в секторе Азербайджана по Каспийскому морю в общей сложности были заключены с иностранными компаниями 20 соглашений по разведке и функционированию перспективных структур. Дивиденды от этих связей Азербайджана можно разделить на две группы:

1) Политические дивиденды: Заключение нефтяного контракта является одним из основных факторов, обеспечивающих независимость Азербайджана.

2) Социально-экономические дивиденды: В период реализации нефтяных контрактов Азербайджан получит 142.2 млрд. долларов прибыли с учетом инфляции. С другой стороны, Азербайджан получит в форме бонуса 945 млн. долларов прибыли по трем контрактам. В результате привлечения иностранного капитала в республику были открыты много рабочих мест. Расчеты показывают, что удельный вес инвестиции в общем размере полученных кредитов составляет 54.4%, 25,5% от этих инвестиций направлено на развитие инфраструктуры. Необходимо отметить что, направленные в экономику нашей республики инвестиции пока полностью не удовлетворяют спрос на большие капитальные вложения. По расчетам экспертов, спрос республики на инвестиции составляет около 12.3 млрд. долларов. Одновременно с этим, решение вопроса привлечения иностранного малого и среднего бизнеса в Азербайджан с учетом мирового опыта должно быть актуальным вопросом повседневности. Удельный вес привлеченного в различных формах в экономику Азербайджана иностранного капитала высокий (25,2%)

Необходимо отметить, что точки зрения стимуляции экономического роста, прямые инвестиции в самой эффективной форме составляет 47,7%. По сравнению с 1999 годом, привлеченные республику прямые инвестиции, не связанные с нефтяными контрактами несколько уменьшились, многие предприятия с иностранным капиталом продолжают вкладывать свои средства в различные отрасли экономики нашей страны. Необходимо отметить, что постоянное увеличение экспортного потенциала Азербайджана и направленное в экономику нашей страны иностранные инвестиции обеспечивают полное финансирование нехваток баланса оборота за счет текущих операций и увеличение резервов иностранного капитала страны. Создалось такое ложное мнение, что Азербайджан нефтяная страна, наша экономика полностью зависим только от нефти. На сегодняшний день удельный вес нефтяного сектора во внутреннем валовом продукте составляет 20%. Потенциал сельского хозяйства в нашей стране высокий и для развития этой сферы приняты некоторые меры.

Необходимо отметить, что в свое время и машиностроительный комплекс был одной из ведущих отраслей экономики страны. Для развития этой отрасли по мере привлечения инвестиций они должны помочь решению трех задач. Во первых. На основе принципиально новых достижений науки и техники инвестиции должны создать условия для производства конкурентоспособных товаров на мировом рынке, во вторых, инвестиции должны обеспечивать выпуск наукоемкой продукции, а в третьих, инвестиции должны создать условия в республике для повышения научно – технического уровня производства в других отраслях экономики. С целью предотвращения трудностей, созданных в машиностроительном комплексе в связи с прерыванием связей Азербайджана с другими республиками бывшего союза география связей этой отрасли с иностранными государствами должны быть намного расширена, За счет кооперативных связей машиностроительного комплекса с другими странами определенную часть прибыли, полученной за счет экспорта товаров, вывозимых из республики необходимо направить на обновление морально и физически устаревших основных производственных фондов предприятий этого комплекса. В противном случае, возможности машиностроительного комплекса

Азербайджана производство товаров, отвечающих современным требованиям мирового рынка будет ограничено, что отрицательно будет влиять на экономику нашей республики. Но в республике приняты некоторые меры по вложению инвестиции в машиностроительный комплекс страны.

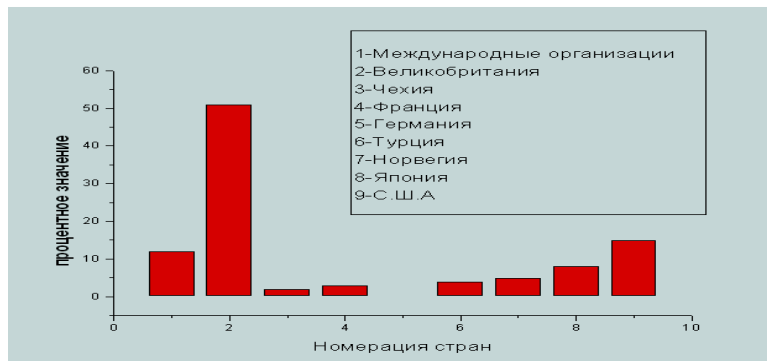
Объем прямых иностранных инвестиций, направленных на нефтяной сектор начинается с 2001 года в среднем повышаясь на 28,5%, в 2009 году был в 7,3 раз больше по сравнению с 2001 годом и составил 753 млн. долларов США. Годовой темп прироста кажется удовлетворительным, но доля этой суммы в валовом внутреннем продукте очень низкая. В 2009 году доля прямых иностранных инвестиций, направленных на нефтяной сектор, в валовом внутреннем продукте была ниже 4%. В связи с этим, диверсификация привлечения местных и иностранных инвестиций в нефтяной сектор, особенно в подсектор торговли, который имеет экспортный потенциал для производства конкурентоспособных товаров и услуг должна быть основной целью. Несмотря на достигнутые достижения в этой сфере наблюдения зависимости от нефтяного сектора обуславливают продолжения выполненных работ и будущих годах.

В 2009 году в экономику страны для развития экономической и социальной сферы из всех финансовых источников в основной капитал было направлено 7358,7 млн. манат. 79,9% этих средств (5881,4 млн. манат) составляет внутренние инвестиции, а 20,1% (1477,3 млн. манат) - иностранные инвестиции,

В 2009 году 5374,1 млн. манат общих инвестиций (73%), направленных на основной капитал был направлен на развитие нефтяного сектора, а 1984,6 млн. манат (27%) - на развитие нефтяного сектора.

Структура иностранной инвестиции направленной на основной капитал по иностранным государствам и международным организациям (млн. манат).

Международные организации: 163,7 - 12% ; Великобритания : 726,6 - 51% ; Чехия: 34,6 - 2% ; Франция: 40,4 - 3% ; Германия: 0,3 - 0% ; Турция: 56,0 - 4% ; Норвегия : 70,5 - 5% ; Япония : 113,1 - 8% ; С.Ш.А : 216,8 - 15% .

Заключение

Экономическое развитие во все сферах республики, оказание особого внимания бизнесменом, защита прав и интересов инвесторов, неприкосновенность собственности, создание равных условий для местных и иностранных бизнесменов, экономическая и политическая стабильность внутри страна являются основными факторами, которые обуславливают вложение инвестиции со стороны как местных, так и иностранных инвесторов в экономику страны. Но несмотря на все это, объем инвестиции, вложенных в экономику страны может быть в несколько раз больше нынешнего. Пока еще существуют некоторые проблемы и трудности, не нашедшие свое решение. Поэтому, в данной статье рассказано о важнейших факторах, стабильность вложение инвестиции в экономику страны со стороны местных и иностранных инвесторов, Но, одновременно с

этим, необходимо вкратце отметить, что для развития этой сферы более целесообразно осуществить нижеуказанные,

Для этого, в первую очередь, нужно повысить интересы иностранных инвесторов и освободить их на несколько лет от уплаты налогов, при необходимости сделать им уступки в промежуточных потребительских товарах.

При вложении инвестиции необходимо особенно уделить внимание на фактор диверсификации, то есть на обеспечение вложенного капитала развития различных отраслей. Необходимо отметить, что привлечение местных и иностранных инвесторов сектор, особенно на подсектор, который имеет экспортный потенциал для производства конкурентоспособных товаров и услуг является основной целью стратегии диверсификации.

Использованная литература

1. «Внешние экономические связи и баланс оборота». Методическое указание. Профессор С.М. Ягубов, доцент А.И. Алиев, Баку-2001
2. «Основные методические указания по статистике» Государственной Комитет Статистике Азербайджанской Республики, Баку-2008
3. «Внешняя торговля Азербайджана» Государственной Комитет Статистике Азербайджанской Республики Баку-2010
4. «Статистические показатели Азербайджана» Государственной Комитет Статистике Азербайджанской Республики Баку-2010

Khalid ali ogli Balakishiyev

Doctorant of Azerbaijan state economic University

THE FOREIGN INVESTMENTS IN TO THE ECONOMY OF AZERBAIJAN AND STATISTICAL ANALYSIS OF THEIR EFFECTIVENESS

Summary

The statistical analysis of the internal and external investments enclosed in economy of Azerbaijan and efficiency of these investments is carried out. In given article are specified both with political, and with economic the points of view of value of the enclosed external investments. Stimulation factors, important for attraction of external investments into the country and stimulations necessary for these tax and other concessions also are specified. Possible simplifications of procedures of action of these foreign investments are also reflected.

Besides, offers and recommendations which have scientific and practical value for the investment, necessity of reforms of external economic relations, experience of the world countries, scientific-theoretical and practical thoughts of local scientists and experts in economy concerning this theme also are specified.

Besides, for the purpose of acceptance of practical decisions, in article ways of the decision of necessary questions for elimination of discrepancies which disturb to increase in volumes of the external investments enclosed in economy of the Azerbaijan Republic and prospect of development of external relations of a national economy are specified.

By article preparation is standard-legal certificates of the Azerbaijan Republic, the Statisticians given the State Committee and Customs, the Central Bank of the Azerbaijan Republic have been widely used.

David Aptsiauri
By Ambassador, Professor

**THE CHALLENGES AND REWARDS OF THE NEIGHBORING OIL RICH
REGION: GEORGIA AND LANDLOCKED COUNTRIES**

(Baku summer energy school, July15th 2011)

Key points of the presentation

Some lessons from East-West cooperation on energy issues in the Caspian basin region between 90 s and updated situation.

- New model of partnership of Western Community with newly born sovereign states on strengthening of their independence, fostering democratic reforms and economic stability through economic security dimension. One of the first East-West cooperation experiences in post soviet space in this respect.
- Based on the mentioned model, promotion of energy sector in modern international economic relations and diplomacy as one of the key elements in enhancement of global and regional security. Establishment of such direction in the world diplomacy as „energy diplomacy,,
- The Energy Cooperation Agenda gave a chance to Georgia and Azerbaijan to determine and strengthen their international function as transit and producing countries.
- Oil and natural gas pipelines crossing through South Caucasus, in particular, the first one Baku-Supsa (Black Sea coast), proved the fact, that despite conflicts, the region had sent a positive example of reliable and effective partnership. These results also demonstrate enormous opportunities of the region, that pretends to repeat the story of economic prosperity of Canadian Quebec, or Estonia (which economy recently has been based on administrative-command system), if conflicts disappear in South Caucasus.
- Introduction of a new East-West model of full-fledged cooperation with the involvement of all levels of players on energy market: producers, providers (transit partners) and consumers including huge investments from state and private sectors of Western Community
- Political will, new vision and exclusive responsibility for far reaching strategic decisions of the leaders of the region in promoting large interregional projects, in particular a special role of President and Leader of Azerbaijan Heydar Aliyev in this respect.
- International Energy Diplomacy of 90 s contributed to real integration of South Caucasus into European Community, accompanied later by a number of important agreements in the fields of infrastructure development, trade, investments, visa regime and etc. The basic component part of the Eastern European Partnership Program is linked with energy issues.

1. Benefits for Georgia.

Brings more stability to provide large scale economic reforms, development of infrastructure, improvement of macroeconomic environment, full fledged entering the European market, thus enhancing the international function of the country, more chances for promotion of foreign investments, positive example (as well as for separatist regions) as a reliable partner and successful country.

Thanks to Azerbaijan, Georgia started the receipt of stabile energy supply (gas supply contracts with Azerbaijan for 10 years and with Shah Deniz field for 20 years). Georgia has been the only one, lack of sufficient own energy resources country in the

region, that had not been effected by energy crisis in January 2009. Moreover, the country increased the export of electricity to its neighbors, including Turkey, Russia and others (currently net electricity exporter to all four neighboring countries). First time since the gaining of independence Georgia enjoyed an opportunity of having permanent electricity and heat supply. The industrial complex also started the full-fledged functioning. The Azeri investments help the country to provide the irreversibility of economic reforms.

State and Oil Gas Company of Azerbaijani Republic presented in Georgia by its subsidiary entity SOCAR-GEORGIA is considered as one of the largest contributors to the energy security of Georgia. The Company's activity includes trading of oil products, import of natural gas and fuel, construction of the refineries and patrol stations. From the very beginning of its operation the SOCAR-GEORGIA has taken the leading position in energy sector of Georgia. Currently the volume of total investments of the Company into the economy of Georgia has reached more than 470 million US Dollars. The Program of gasification of the regions of Georgia is underway with success. By January of 2012 the number of new customers will reach 100.000. The Company also increase the number of patrol stations up to 100 by the end of 2011. SOCAR-GEORGIA allocates significant funds for charitable reasons contributing to the development of sport in Georgia and promoting the cultural cooperation between two neighboring countries. The positions of the Azeri banks have been strengthened on the Georgian market during last years. The activity of International Bank of Azerbaijan-Georgia (subsidiary company of the International Bank of Azerbaijan) has become an interesting component part of the banking sector development of Georgia. At present the Bank finance large regional projects, including railway Baku-Akhalkalaki-Kars, contributes to the growth of small and medium business sector and modernization of infrastructure of Georgia. The other Bank – Caucasian Bank of Development also proposes wide range of services on domestic market.

As to widely recognized international edition, „Economy Watch: „The Economy of the country also received a boost after the construction of the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline. It has also led to an increase in employment opportunities in the country,„ 2009.

„ Participation of Azerbaijan in such projects, like Baku-Tbilisi-Ceyhan and other projects, that form the East-West energy corridor, has given Azerbaijan and his international partners important trade, economic and strategic dividends,„ (from Statement of the US President Barak Obama addressed to participants of the International Exhibition on Oil and Gas held in Baku, June 5-7, 2011)

2. Benefits for the Caspian region.

Major benefit – strengthening of the state independence of the countries and development of the market-oriented economic reforms. I think we have to agree with the remarks of Mr. Evan A. Feigenbaum, Deputy Assistant Secretary of State , South and Central Asian Affairs in his speech before the audience of the Central Asian Caucasus Institute, Nitze School of Advanced International Studies, John Hopkins University made in 2007, February 6th: „, Our focus is to support Central Asian sovereignty. And quite logically more options in more directions, from the steppes to the sea, mean more opportunities, and thus more independence,„ Among other advantages - availability of alternate options for the transit network, in fact solely dependent on Russian infrastructure, better access to the nearest European and other markets, multidimensional opportunities of energy resources delivery and, thus better overall stability for Caspian basin. Revenues from energy oil and natural gas

extraction and, in some cases from transit of these commodities, created a fundamental basis for economic stability and even prosperity for majority of countries of South Caucasus and Central Asia within last 15 years. Significant financial flows permit the Governments of some countries, like Azerbaijan, Kazakhstan, Georgia and others, to support financially the national educational programs and send their talented young people abroad to be trained on international standards, that is paramount for better integration into the world science and business community and successful completion of the reforms inside. It is great, that the leaders of the mentioned countries realize that only highly educated generation could bring positive changes for the countries in transition.

3. Benefits for Western markets and global security.

More secure environment via alternate supply opportunities, investments not only of economic origin, but investments into democratic development for the countries of the region. The role of the Caspian region is increasing in the context of global financial crisis of 2008 and situation in the Middle East, as a region, unlike current European vulnerable economic and financial environment, that demonstrates the ability to retain more or less stable macroeconomic climate and preconditions for further growth.

The other important aspect. Currently, in our opinion, the East-West corridor with its infrastructure identified itself as one of the most securest and shortest supply route to provide peace, security and economic growth for Afghanistan and wider area.

4. Benefits for Turkey in terms of strengthening of its traditional interest and cooperation with this important region for the country where it considers itself as a key player. Emerging market of the region assumes a huge portfolio of Turkish investments and requires high volumes of commodities and services. And the Caspian region gives this chance. Rapidly growing economy of Turkey needs stable and traditionally close and reliable business partnership with the countries of South Caucasus and Central Asia, particularly in energy supply direction. The countries of the region can also draw the lessons of Turkey how to conduct the economic reforms effectively despite global risks. Large scale and progressive cooperation of Turkey with its regional neighbors on economic issues promotes a positive image of the country in the context of its European Integration.

5. Benefits for the USA are based on new opportunities in bringing the region to international markets through enhancement the energy security and trade in and out of the Caspian basin., Central Asia is a landlocked region for major maritime trading routes. But it ones was a crossroads of global trade, and it can once again be an important part of that trade., (Central Asian Economic Integration: An American Perspective, Publications of the Central Asian Caucasus Institute of the John Hopkins University, February 7, 2009). The multidimensional strategy of the US Government (initiated in mid 90 s)

despite concerns of some countries of the region, contributed to the development of market oriented transformations and economic stability and (even its growth) that has been proved during global financial crisis of 2008 („The one success of this policy is the opening of new pipelines linking Azerbaijan (through Georgia) with Turkey s Mediterranean coast through the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline and the Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE). These are of great benefit to Azerbaijan and provide transit income to Georgia „, A New Direction for US Policy in the Caspian Basin., by Martha Brill Olcott, Senior Associate, Carnegie Endowment for International Peace, February 2009, p.3). Current Turkish-Azeri-Georgian effective partnership in economic, including energy field is one of the outputs. In addition the US, as a player on global energy market naturally, is interested in appearance of new business opportunities since it has direct impact on world oil prices. In geopolitical and geo

economic terms, thanks to this strategy, Russia and in certain degree Iran, as key economic figures, were forced to abstain from monopolistic domination on the market, nevertheless, the Western presence in the region had always been and still is a matter of their special concern. Thus, more dimensions, more opportunities and more benefits to all is still the central element of the US strategy. No one can argue with it.

6. Benefits for the European Union

No geopolitical, but primarily economic interests. Promotion of technical and legal assistance aimed at modernizing of the infrastructure of energy and transport sectors through encouragement of private investments and finally exploring new alternate opportunities for oil and gas supply to the European marketplaces. These measures, alongside with the help in democratic transformations of the countries in transition, mainly are linked with the strategic goal – to minimize the risk of high interdependence on Russia on energy resources. In general, the European Alliance is convenient partner to all the countries of the region and is considered more or less as a balancing factor in relations with the largest neighbor here. This circumstance increases the European overall importance, including its economic, security system, saves the funds for other fields of activity. In reality, today we witness in certain degree the process of transferring the economic motivation of cooperation into geopolitical dimension (involvement in conflict resolution agenda in South Caucasus, the establishment of the EU monitoring Mission as a result of tragic events in August 2008 in Georgia and other examples) The strengthening of the EU cooperation with South Caucasus and Central Asia is mutually beneficial since majority of the countries of this region support the idea of closer partnership with Brussels. Finally, demand for energy in Europe is on rise and extra supplies from Caspian basin will be in line with this trend. On top, the vulnerable situation in Middle East and wider region increases the chances of the European involvement in the NABUCCO project.

Some New Risks and Challenges

1. Russian factor and conflict resolution.

Russia tries to retain its leading positions within the region (many experts admit that regional, but not global leadership is current national priority for this country) and they reached more or less balanced relations in the region, mainly focusing on bilateral dimension of collaboration, comparing with the situation during 1995-2010. Under these circumstances and with other factors in mind, Georgia, as a recent victim, faces the mostly crucial challenge. Russia's „energy diplomacy,, as a means of political pressure on European and neighboring countries still is in the Agenda.

2. In our view the, weakening role of the US in regional cooperation in the field of energy, particularly vulnerable for Georgia due to its current limited financial resources and variety of different threats., Every American president since 1992 has claimed that engaging the Caspian States is a strategic priority for the United States. The region is home to vast unexploited oil and gas reserves and is an important staging area for the US military in Afghanistan. Yet Washington influence in the region is at its lowest ebb in many years., by Martha Brill Olcott „A New Direction for US Policy in the Caspian region,, Carnegie Endowment for International Peace, February 2009, p.1

At the same time, the recent trends in Obama Administration policy indicate coming back to energy cooperation projects in Caspian Basin. Right now the US Government „ supports any pipeline in the frame of South stream. Priority is given to the natural gas supply from Shakh Deniz field which should be transported via territory of Turkey to Europe,, (from statement of Richard Morningstar, Special envoy on energy

issues in Eurasia of the US Secretary of State during his June ,2011 visit to Baku). In parallel, if NABUCCO will be commercially not reliable, other versions are to be considered – small volume pipelines which later might be extended up to larger capacity when new reserves of energy appear (ITGI, TAP and other projects)

3. Cautious policy of the European Union towards cooperation with the region in energy due to well known reservations, caused by willingness of Russia to continue energy domination on foreign markets, lack of consensus among the Alliance members on the long term energy strategy with Russia. Additional argument - hopes of the EU to finalize the Energy Charter Agreement with the Russian side, although there are substantial obstacles on this way. The multidimensional approach of the EU to energy projects (NABUCCO and South Stream) is likely to be hard to implement in time since Russia opposes the new strategy of Brussels towards joint exploitation of the pipelines crossing the European marketplaces. On top new Russia s approach – to avoid deals with transit countries at the expense of new direct routes of transportation of oil and gas creates additional obstacles.

4. Limited opportunities of the US and EU caused by internal economic and financial problems directly linked with the consequences of 2008 global crisis (current threat of default of the US Economy due to huge budget deficit and financial crisis in Greece, Portugal, Spain and other risks)

5. Lack of consensus among the EU members on energy security policy relating to South Caucasus and Caspian Basin (lack of common platform even on new energy supply projects within the Alliance, case with nuclear plant construction project in Baltic States and etc). Regrettably this happens at a time, when even leading experts on EU policy admit: „The European Union will increasingly rely on sources of primary energy located outside its borders. Efficient energy use, the development of alternative energy sources, and the geographic diversification of sources of supply can ensure long-run energy security „, by Stephen Martin and Ali El-Agraa „The European Union: Economics and Policies „, Eight Edition, Cambridge University Press, 2007, p.319.

6. Natural disaster in Japan, happened in April 2011, forced International Community to reconsider its present strategy towards nuclear energy sector development that will take not only time and energy, but, primarily significant resources, (even for conservation of infrastructure). Germany has started this process. So, it is likely the attention towards further cooperation in energy field with Caspian basin will be somehow lessened at least for a while. From other point of view, in short run, the chances for Nabucco project might be better.

7.Potential decline by 2025 of the US Dollar and Euro on global capital markets and further rise of the Chinese national currency alongside with the Asian economy as a whole.

8.Internal risks for Georgia (alongside with positive reforms - fragile economic situation, dependence on foreign financial assistance, high level of unemployment, inflation, decrease of FDI, low level of competitiveness and other risks still need exclusive attention).

9. Due to global financial problems, the banking sector is more sensitive to finance large projects, including the energy sector (with combination of political impact, this factor also explains the recent announcement about delay with scheduled start of NABUCCO project). „Construction was postponed to 2013 and first supplies to 2017,, announced by Reintard Mitschek, Nabucco Gas Pipeline International (NGPT)

CEO „Nabucco Consortium postpones project start - Central Asia-Caucasus Institute Analyst, John Hopkins University, News Digest May 11th 2011., and the main reason is lack of investments. At present, the International Financial Institutions are also occupied with the resolution of budgetary problems for some European countries, as well as with their own problems.

10. As a result of 2008 global financial crisis - the changing of the partnership between state and private sectors in the world's leading economies towards worse, mainly due to non effective management at all levels of activities, to our opinion, made a stoppage with new investments in energy sector of Caspian basin.

11. Unlike the recent past, now days we witness the domination of bilateral or trilateral cooperation in energy sector (cases of Georgia-Azerbaijan, Georgia – Turkey relations and so on) and decline of multilateral partnership on regional energy market. The recent example – the signing of an Agreement between Azerbaijan and Turkey on the price and quantity of natural gas supply from Shah Deniz field with the volume of 210 billion cubic meters per year. At the same time some of this volume is likely to be delivered to European marketplaces.

12. In the context of full scale regional cooperation in energy the clarity in legal status of the Caspian Sea remains as one of the most crucial one.

13. Existing differences in foreign policy priorities for the countries of the region still have an impact on the progress in economic cooperation. Several groups can be determined in this respect:

* Georgia – NATO, EU, BSEC, GUAM, other structures and countries

* Azerbaijan- balanced policy oriented at full-fledged relations with the East and the West, EU, BSEC, GUAM, CIS, joining the non alignment movement and other dimensions

* Kazakhstan –balanced policy of promotion the relations with the East and the West, CIS, other structures and countries

*Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan – CIS and other structures and countries

* Turkmenistan – neutral status and attempts to promote this policy

14. Desperate need of changing the competitive environment in order to introduce the real marketing terms and conditions for beneficiaries: producers, providers and consumers is still in the agenda. „ The introduction of market-based pricing for producers, consumers and transit states alike is the best way to achieve energy security for US allies in Europe and the long-term guarantee that the Caspian states will be fairly treated in the global market., (, A New Direction for US Policy in the Caspian Region., by Martha Brill Olcott, Senior Associate, Carnegie Endowment for International Relations, Publications, February 2009, p.5).

15. The effectiveness of international regulatory mechanisms and structures in energy cooperation is still low, despite the accumulation of best intellectual and financial resources, as well as experience within them (Energy Charter, EU, UN and other structures).

References

1. „Pipeline Harmonization instead of Alternative Pipelines: Why The Pipeline „Cold War., Needs to end., by Vladimer Papava and Michael Tokmazishvili , An electronic Publication of Azerbaijan Diplomatic Academy, Vol,1, No 10 (June 15,2008)
2. „A New Direction for U.S. Policy in the Caspian Region., by Martha Brill Olcott, Carnegie Endowment for International Peace, February 2009, p.2

3. „Energy Trade and Cooperation between the EU and CIS countries,, by Vladimer Papava, Sabit Bagirov, Leonid Grigoriev, Wojciech Paczynski, Mercel Salikhov, Case Network Reports
4. „Silk Road Paper,, Svante E.Cornell, Ana Jonson, Niklas Nillson and Per Haggstram ,, The wider Black Sea region: An emerging Hub in European Security,, December 2006.
5. „Baku, Ankara reach deal on natural gas,, the Publications of the Central Asia-Caucasus Institute , Analyst, John Hopkins University, May 3rd 2011
6. „Nabucco Consortium postpones project start,, the Publications of the Central Asia-Caucasus Institute, John Hopkins University, May 11th,2011
7. „Georgia-European Union Cooperation in Energy Sector,, by Professor David Aptsiauri, Journal „Ekonomisti,, Paata Gugushvili Institute of Economics, No5, p.35,2010, Tbilisi, Georgia
8. „ Southern Caucasus with particular focus on energy issue,,1999 NATO by Dr. David Aptsiauri, Annual Publications - „Economic Development and Reforms in Cooperation Partner Countries. The link between Economics, Security and Stability, First Edition, 2000, NATO, Brussels.
9. „ The European Union: Economics and Policies, by Stephen Martin and Ali El Agra, Eight Edition, Cambridge University Press, 2007, p. 319

Анзор Кураташвили
Академический доктор экономики

**ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА И МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС:
ВЗАИМОСВЯЗЬ И ВЗАИМОУСЛОВЛЕННОСТЬ**

Решение финансовых проблем государства имеет принципиальное значение в любом обществе и государстве. Однако, отмеченные проблемы особенно обостряются в условиях мирового экономического кризиса.

В связи с этим, важнейшим является определение целевой направленности финансовой политики государства, и в частности, определение направленности и решение проблемы финансового образования в процессе государственного управления.

Притом, финансовая политика государства в обществе и в государстве, служащем интересам народа, всегда должна быть направлена, с одной стороны, на повышение доходности государственного бюджета и, с другой стороны, на непосредственную реализацию интересов каждого человека.

Что касается проблем эффективной реализации финансовой политики государства, следует еще раз обратить внимание на то, что мировой экономический кризис резко обострил решение этих проблем и, в конечном счете, обострил решение проблем защиты конституционных прав, свобод и социально-экономических интересов каждого человека.

Поэтому считаю необходимым отметить, что для решения финансово-правовых проблем общества и государства первостепенное значение имеет решение проблемы финансово-правового образования.

Финансовая политика государства в истинно человеческом обществе и государстве всегда должна быть направлена, как уже отмечалось, с одной стороны, на повышение доходности государственного бюджета и, с другой стороны, на непосредственную реализацию интересов народа.

Следует особо отметить, что мировой экономический кризис, а затем уже кризис фактически во всех сферах жизни общества и государства, резко обострил решение проблем, связанных с необходимостью решения вышеотмеченной задачи и, в конечном счете, обострил решение проблем реализации социально-экономических интересов каждого человека.

Именно в связи с этим считаю необходимым отметить, что для решения финансово-правовых проблем общества и государства первостепенное значение имеет решение проблемы финансово-правового образования, что приобретает чрезмерно важный характер в условиях всеобщего характера кризисных явлений в современном мире.

Принципиальная важность усиления внимания на решение проблемы финансово-правового образования в условиях мирового финансово-экономического кризиса вызвана тем, что:

Во-первых, без соответствующих финансово-правовых знаний граждане не смогут активно и компетентно участвовать в эффективном функционировании общества и государства, и, во-вторых, без соответствующей финансово-правовой культуры, которая немыслима без необходимых финансово-правовых знаний, человек не сможет эффективно защитить свои конституционные права, свободы и социально-экономические интересы.

Необходимо особо отметить, что человек не сможет защитить свои права, свободы и социально-экономические интересы не только в условиях мирового экономического кризиса, но и вообще, т.е. даже в условиях отсутствия такого кризиса.

Без наличия соответствующей финансово-правовой культуры, человек тем более не сможет защитить свои права, свободы и интересы в условиях так называемой рыночной экономики, для которой характерно регулирование экономической жизни преимущественно рыночными механизмами.

Притом, следует обратить внимание на то, что рыночная экономика мной выше была названа «так называемой рыночной экономикой» потому, что рыночные отношения фактически функционируют в любой общественно-государственной системе.

Однако в нынешних условиях под рыночной экономикой по-существу подразумевается (должен подразумеваться) всеобщий характер рыночных отношений.

Следовательно, под рыночной экономикой, *по моему глубокому убеждению*, должна подразумеваться экономика – управляемая преимущественно рынком.

Более того, рыночная экономика должна называться не просто рыночной экономикой, ибо нерыночная экономика вообще не существует, так как нерыночная экономика – это уже не экономика, а должна она называться – преимущественно рынком управляемой экономикой.

Таким образом, с учетом того, что рыночные отношения на современном этапе фактически охватывают все сферы общественной жизни, *по моему мнению*, в условиях глобального экономического кризиса среди многочисленных финансово-правовых проблем общества особое значение приобретает решение проблемы финансово-правового образования.

Принципиальная актуальность и значимость внедрения и усиления соответствующего финансово-правового образования, которым, *по моему убеждению*, должны быть охвачены не только студенты экономических и юридических факультетов, но и студенты других факультетов всех типов высших образовательных учреждений, становится еще более актуальной с учетом всеобщего характера рыночных отношений, а также с учетом обострения проблем в результате мирового финансово-экономического кризиса.

Отмеченная необходимость вызвана тем, что человек с высшим образованием, без наличия у него необходимой финансово-правовой культуры не только не сможет защитить свои права, свободы и социально-экономические интересы, но, кроме того, *как уже отмечалось*, он не сможет эффективно выполнять свою функцию в обществе и в государстве.

Важно учесть также, что, определенным уровнем финансово-правового образования должны быть охвачены не только студенты всех факультетов и всех специальностей высших образовательных учреждений, а фактически им должен быть охвачен весь народ.

Необходимо особо обратить внимание на то, что даже в бескризисных условиях формирование и эффективное функционирование социально ориентированной рыночной экономики весьма сложная проблема, так как движущая цель рыночной экономики – стремление к получению максимальной прибыли, а социальная ориентация рыночной экономики подразумевает ориентацию на реализацию интересов народа [1; 2].

Притом, экономическая цель социально ориентированной рыночной экономики – стремление к получению максимальной прибыли, и ее социальная ориентация – ориентация на реализацию социально-экономических интересов каждого человека, рождают основное противоречие социально ориентированной рыночно-экономической системы – противоречие между экономической целью социально ориентированной рыночной экономики и ее социальной ориентацией, преодоление которого (т.е.

преодоление отмеченного противоречия) невозможно без эффективного использования правового фактора [1; 2].

Именно с учетом сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики становится необходимым также усиление финансово-правового образования, ибо без этого невозможно эффективное функционирование рыночно-экономической системы, нацеленной на получение возможно большей прибыли, и одновременно на ее социальную ориентацию.

Несмотря на это, в настоящее время не уделяется должное внимание финансово-правовому образованию даже на всех экономических и юридических факультетах и специальностях высших образовательных учреждений, ибо в некоторых из них, например, на постсоветском пространстве, вообще не преподается финансовое право как обязательная учебная дисциплина.

Следовательно, в процессе государственного управления особое внимание должно быть уделено решению финансово-правовых проблем общества.

В частности, особое внимание должно быть уделено проблеме финансово-правового образования, нацеленного на социальную ориентацию рыночной экономики, ибо, в противном случае, реальное формирование цивилизованных рыночных отношений, а, следовательно, защита конституционных прав, свобод и социально-экономических интересов каждого человека не представляется возможным.

Исходя из всего вышеизложенного, логически следует, что решение проблем финансово-правового образования на всех факультетах и специальностях высших образовательных учреждений, а также внедрение всеобщего финансово-правового образования – является необходимым условием эффективного функционирования социально ориентированной рыночной экономики, а значит, является и необходимым условием эффективного функционирования общества и государства в целом.

Использованная литература

1. **Кураташвили Анзор А.** Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективно функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2008.
2. **Кураташвили Анзор А.** Рыночная экономика и проблема ее социальной ориентации. Проблемы теории и истории культуры. *Научные доклады и сообщения секции теории культуры Дома ученых имени М.Горького Российской Академии Наук.* Выпуск I. Санкт-Петербург, 2008, с.37-40.

Anzor Kuratashvili
Academic Doctor of Economics

THE FINANCIAL POLICY AND WORLD ECONOMIC CRISIS: INTERRELATION AND INTERCONDITIONALITY

Summary

In scientific work problems of a financial policy and world economic crisis, are also considered their interrelation and interconditionality.

მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

ლია ელიავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საბანკო კრიზისების პროგნოზირების თანამედროვე მიდგომა

უკანასკნელ წლებში სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა საბანკო სექტორის მდგომარეობის წინასწარ დიაგნოსტიკას ანუ პრობლემების ადრეულ სტადიაზე გამოვლენას. ამით შესაძლებელი ხდება საბანკო კრიზისის თავიდან აცილება ან მისი ნეგატიური შედეგების შემცირება პრევენციული სასტაბილიზაციო ზომების განხორციელების გზით. სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების წესები, მიუხედავად მათი საერთო ნიშნებისა, მაინც მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რაც განპირობებულია თითოეული მათგანის როგორც ისტორიული განვითარების თავისებურებებით, ასევე ფინანსური სისტემის სტრუქტურით და ღიაობის ხარისხით, საკრედიტო დაწესებულებების რაოდენობით, სიდიდითა და კონცენტრაციით, ფინანსური ინფორმაციის გამჭვირვალობით, რეგულირებისა და ზედამხედველობისათვის საჭირო ტექნოლოგიური და საკადრო რესურსების საკმარისობით და კვალიფიკაციის დონით.

საბანკო კრიზისების პროგნოზირებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საბანკო სისტემის საქმიანობაზე მუდმივი მონიტორინგის ორგანიზებას. საერთაშორისო ანგარიშსწორებების ბანკის (Bank of International Settlements – BIS) სპეციალისტების მიერ შემუშავებულ კლასიფიკაციაზე დაყრდნობით განვითარებული საკრედიტო-საფინანსო ურთიერთობების მქონე ქვეყნებში უკანასკნელ წლებში შემუშავდა საბანკო მონიტორინგის სისტემები, რომლებიც ორიენტირებული არიან ბანკის საქმიანობის ანალიზისადმი სხვადასხვა მიდგომაზე. მათი სწორად არჩევა მეტწილად განსაზღვრავს შეფასების სიზუსტეს, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როდესაც ანალიტიკოსს საბანკო სექტორის საქმიანობაზე გააჩნია არასრული ან ნაწილობრივ არაკორექტული ინფორმაცია.

ბანკებზე ზედამხედველობის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ელემენტია ფართო სპექტრის როგორც შიდა (ზედამხედველობის ფარგლებში მიღებული ბანკების ანგარიშგება), ასევე გარე (გარე აუდიტორებისა და სარეიტინგო კომპანიების ანგარიშგებები, სტატისტიკური და საბაზრო მონაცემები, ბანკის ტომპენეჯერებთან შეხვედრების სტენოგრაფები და სხვა) ინფორმაცია.

საზედამხედველო ორგანოების მიერ კომერციულ ბანკებზე ზედამხედველობის დღეისათვის არსებული სისტემები სხვადასხვა ქვეყანაში ხასიათდება არსებითი თავისებურებებით და დამოკიდებულია რიგ ფაქტორებზე: დისტანციური ზედამხედველობის სისტემა; ზედამხედველობის ფარგლებში წარსადგენი ანგარიშგების სახეობა და სტრუქტურა; ინფორმაციის სხვა წყაროების ხელმისაწვდომობა; ტექნიკური აღჭურვის დონე, ასევე, მნიშვნელოვანწილად, ადამიანური ფაქტორი.

თანამედროვე საბანკო საზედამხედველო სისტემები შეიძლება კლასიფიცირდეს შემდეგნაირად:

- კომერციული ბანკების სარეიტინგო შეფასებების სისტემები;
- დისტანციური მონიტორინგის სისტემა (ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშება და ბანკების ჯგუფების ანალიზი);
- საბანკო საქმიანობის რისკების განსაზღვრის კომპლექსური სისტემები;
- “ადრეული რეაგირების სისტემების” სტატისტიკური მოდელები.

საბანკო მონიტორინგში გამოყენებული სარეიტინგო სისტემები პირობითად შეიძლება დაიყოს ორ კატეგორიად: ადგილზე შემოწმება ანუ ბანკის შემოწმება შიგნიდან და გარე ანუ დისტანციური შემოწმება.

თავდაპირველად გამოიყენებოდა მხოლოდ ადგილზე შემოწმების მეთოდები, რაც განპირობებული იყო მაკონტროლებელი ორგანოს მიერ ბანკების სამედიცინო ანალიზის პროცედურის ფორმალუბის პრაქტიკული მოთხოვნებით. შემდგომ შემუშავდა დისტანციური ანალიზის მეთოდები, რომლებიც ეყრდნობა მხოლოდ ბანკის ანგარიშგების მონაცემებს. რიგ შემთხვევაში მათში ჩაერთვება ადრე განხორციელებული ადგილზე ჩატარებული შემოწმებების შედეგები.

მსოფლიო პრაქტიკაში ყველაზე მეტად ცნობილია ბანკების ადგილზე შემოწმების CAMELS¹ რეიტინგი, რომელიც წარმოადგენს საფინანსო ინსტიტუტების სტანდარტიზებული შეფასების სისტემას. იგი აშშ-ში გამოიყენება 1979 წლიდან სამი საზედამხებელო ორგანოს მიერ - ფედერალური სარეზერვო სისტემის (FRS - Federal Reserve System), ფულის მიმოქცევის მაკონტროლებლის (OCC - Office of the Controller of the Currency) და დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კორპორაციის (FDIC - Federal Deposit Insurance Corporation) მიერ. საზედამხებელო ფუნქციების განხორციელების ფარგლებში ამ სისტემის მრავალწლიანმა გამოყენებამ დაადასტურა თავისი ეფექტურობა საკრედიტო ინსტიტუტების ფინანსური მდგრადობის შეფასებასა და იმ ბანკების გამოვლენაში, რომლებიც მოითხოვენ განსაკუთრებულ ძალისხმევას საზედამხებელო ორგანოს მხრიდან. CAMELS ფორმირდება ექვსი ინტეგრალური კომპონენტისაგან:

1. კაპიტალის ადეკვატურობა (Capital Adequacy).
2. აქტივების ხარისხი (Asset Quality).
3. მენეჯმენტის ხარისხი (Management factors).
4. ოპერაციების შემოსავლიანობის ხარისხი და დონე (Earnings).
5. ლიკვიდურობა (Liquidity).
6. მგრძობელობა საბაზრო რისკისადმი (Sensitivity to market risk).

სარეიტინგო სისტემის თითოეული ელემენტი ითვალისწინებს შეფასების კრიტერიუმის დადგენას რამდენიმე შემფასებელი ფაქტორის ანალიზის საფუძველზე, რომლებიც უშუალო გავლენას ახდენენ ამ კომპონენტზე. ამასთან, ცალკეული ფაქტორები მეორდება სისტემის სხვადასხვა ელემენტის დახასიათებაში, რაც მეტყველებს მათ შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირზე. ასე მაგალითად, საკრედიტო ინსტიტუტისათვის აქტივების პრობლემურობის ხარისხი, როგორც ფაქტორი, გამოიყენება როგორც კაპიტალის ადეკვატურობის (C), ისე აქტივების ხარისხის (A) შეფასებისას. თითოეული რეიტინგისა და საბოლოო კომპოზიტივი რეიტინგის შეფასება ხდება ხუთბალიანი სისტემით: 1 – ჯანსაღი, 2 – დამაკმაყოფილებელი, 3 – საშუალო, 4 – კრიტიკული, 5 – არადამაკმაყოფილებელი. ამ ქულების საფუძველზე გაითვლება კომპოზიტივი რეიტინგი. ზოგადად რეიტინგის დადგენა ხდება წელიწადში ერთხელ, თუმცა, პირველი და მეორე კატეგორიის ბანკებისათვის, დროის ეფექტურად გამოყენების მიზნით, შემოწმებები შეიძლება ჩატარდეს წელიწადნახევარში ერთხელ, ხოლო პრობლემური ბანკებისათვის – უფრო ხშირად.

რეიტინგის დისტანციური ვერსია – CAEL (Capital Adequacy; Asset Quality; Earnings; Liquidity) – შემუშავებულ იქნა გასული საუკუნის 80-იან წლებში. ეს

¹ თავდაპირველ “CAMEL” დასახელებას 1997 წელს დაემატა მეექვსე S კომპონენტი, რაც განაპირობა საბანკო ბიზნესისა და საერთოეკონომიკური ტენდენციების მნიშვნელოვანმა ცვლილებებმა.

არის CAMELS სისტემაზე დაფუძნებული კვარტალური საზედამხედველო სისტემა, რომელსაც იყენებს აშშ დეპოზიტების დაზღვევის ფედერალური კორპორაცია. როგორც მისი დასახელებიდან ჩანს, იგი არ შეიცავს (მართვის ფაქტორების) კომპონენტს, რადგან პრაქტიკულად მისი დისტანციურად შეფასება შეუძლებელია. დანარჩენი კომპონენტების ანალიზი ხდება 19 სხვადასხვა კოეფიციენტის მეშვეობით. ყოველკვარტალური შეფასებები გამოიხატება სარეიტინგო სკალაში 0.5 – დან (საუკეთესო რეიტინგი) 5.5 – მდე (ყველაზე უარესი რეიტინგი). სარეიტინგო სისტემა ბანკებს აჯგუფებს აქტივების სიდიდის მიხედვით და განსაზღვრავს მათში 4 კომპონენტის დონის პროცენტულ გადანაწილებას. CAEL კრებსითი რეიტინგი გაიანგარიშება როგორც ოთხი კომპონენტის საშუალო შეწონილი მაჩვენებელი. ამასთან ძირითადი მაჩვენებლები და მათთვის მინიჭებული წონები გაიანგარიშება პროგრამულად ავტომატურ რეჟიმში. მინიჭებული რეიტინგის შედარება ხდება CAMELS რეიტინგთან, და თუ CAEL რეიტინგი მასზე უარესია, მაშინ ბანკი ექვემდებარება დამატებით შემოწმებას საზედამხედველო ორგანოების მიერ.

რა თქმა უნდა, დისტანციურად მიღებული შედეგი ნაკლებად ზუსტია, ვიდრე CAMELS-ით მიღებული შედეგი, თუმცა მისი პრაქტიკული გამოყენება შეიძლება უფრო ხშირად და ნაკლები დანახარჯებით. დღეისათვის ბანკების დისტანციური ანალიზი გახდა შედარებით უფრო ზუსტი განვითარებული მათემატიკური აპარატის გამოყენების ხარჯზე, ამიტომაც CAEL-ის სისტემა მინეგულია მოძველებულად. 2000 წლიდან იგი შეცვალა სტატისტიკურმა მოდელმა – SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოსათვის რეიტინგების გაანგარიშების მეთოდის ცვლილება ნიშანდობლივია, ვინაიდან დღესაც კი საქართველოს ეროვნული ბანკი თავისი საზედამხედველო ფუნქციების განხორციელებისათვის ჯერ-ჯერობით მოძველებულ CAEL-ის სარეიტინგო სისტემას იყენებს. არადა, ფინანსური არასტაბილურობის პირობებში განვითარებული ეკონომიკურ-სტატისტიკური მოდელის დანერგვას გააჩნია განსაკუთრებული დატვირთვა როგორც მაკონტროლებელი ორგანოების, ასევე საკრედიტო დაწესებულებებისათვის, რომლებიც გამოიყენებენ კონტრაგენტის ანალიზის საკუთარ სისტემებს.

მსოფლიო პრაქტიკაში გამოიყენება საბანკო მონიტორინგის სხვა მიდგომებიც. მაგალითად, აშშ ფედერალური სარეზერვო სისტემა 30 წელზე მეტია, იყენებს საბანკო ჰოლდინგების საიმედოობის შეფასების სისტემას – BOPEC/F-M. (B - Condition of banking subsidiary(ies); O - Condition of the nonbank subsidiary(ies); P - Condition of the parent company; E - Consolidated earnings position of the BHC; C - Consolidated capital position of the BHC; F - Financial composite rating; M - Management composite rating). 2004 წლიდან მოხდა მისი ტრანსფორმაცია და ეწოდა RFICD (R - Risk management; F - Financial condition; I - Impact of parent company and nondepository entities on subsidiary depository institutions; C - Composite rating; D - Generally mirrors the primary regulator's assessment of subsidiary depository institutions). მოცემულ სისტემაში თითოეული ელემენტის ეფექტურობა ფასდება ქულებით 1-დან (საუკეთესო) 5-მდე (არაღამაკმაყოფილებელი). მასში გამოიყენება კომპონენტური მიდგომა, რომელიც მოიცავს საბანკო ჰოლდინგის თითოეული ორგანიზაციული სტრუქტურის ფინანსური მდგომარეობისა და რისკების დონეს, ამ კომპონენტებს შორის არსებითი კავშირების გამოვლენას, საფინანსო და საოპერაციო საქმიანობის საკვანძო მახასიათებლების საიმედოობისა და მნიშვნელობის ანალიზს. ფინანსური მდგომარეობის საერთო შეფასებისათვის ხორციელდება შემდეგი კომპონენტების ანალიზი და რეიტინგების შედგენა: შეილობილი ბანკები (B), შეილობილი არასაბანკო ორგანიზაციები (O), მშობელი კომპანიები (P), ერთობლივი მოგება (E), ერთობლივი კაპიტალი (C).

სისტემის ცალკე ელემენტის სახით ერთობლივი მოვებისა და ერთობლივი კაპიტალის გამოყოფა მიაჩნია ამ ასპექტების მნიშვნელობაზე ჰოლდინგის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფისა და მისი შემდგომი განვითარების პერსპექტივაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ მოცემული სისტემის ელემენტების შეფასებას საფუძვლად უდევს CAMELS სისტემის მიდგომები. მნიშვნელოვანი როლი განეკუთვნება მენეჯმენტის ხარისხს, რომელიც განიხილება როგორც თითოეული ელემენტის შემადგენელი ფაქტორი და განისაზღვრება თითოეული კომპონენტის შეფასების დროს. ბანკის მენეჯმენტის განზოგადებული შეფასება წარმოადგენს ჰოლდინგში მენეჯმენტის ზოგად შეფასებას, რომელსაც მიენიჭება შემდეგი რეიტინგები: S - დამაკმაყოფილებელი, F - მისაღები, U - არადააკმაყოფილებელი.

1990 წელს აშშ ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ შემუშავდა ამერიკული ბანკების საზღვარგარეთული ფილიალების რეიტინგული შეფასების სისტემა CAMEO (Capital, Asset Quality, Management, Earnings and Operations and Internal Controls), ხოლო 1995 წელს - აშშ ტერიტორიაზე მოქმედი უცხოური ბანკების ფილიალების შეფასების სისტემა - ROCA (Risk management, Operational controls, Compliance, Asset quality). CAMEO სისტემაში გაითვალისწინება როგორც რაოდენობრივი (კაპიტალის, აქტივების ხარისხი, შემოსავლიანობა), ასევე ხარისხობრივი (მენეჯმენტი, ოპერაციები და შიდა კონტროლი) მაჩვენებლები. ROCA სისტემა კი აქცენტირებულია უპირატესად უცხოური ბანკების ფილიალების საქმიანობის რისკებზე და გამოიყენებს შემდეგ კომპონენტებს: რისკის მენეჯმენტი (R), საოპერაციო კონტროლი (O), ფინანსური ინსტიტუტის საქმიანობის შესაბამისობა კანონმდებლობასთან და საზედამხედველო ნორმებთან (C), აქტივების ხარისხი (A).

საზედამხედველო სარეიტინგო სისტემების, როგორც კომერციული ბანკების საქმიანობის მიმდინარე ფინანსური პირობების შეფასების ინსტრუმენტის გამოყენება, ხდება ევროპის ქვეყნებშიც.

იტალიის ბანკი 1993 წლიდან იყენებს PATROL (კაპიტალის ადექვატურობა, შემოსავლიანობა, კრედიტუნარიანობა, ორგანიზაცია და ლიკვიდურობა) სარეიტინგო სისტემას როგორც ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისა და საზედამხედველო ინსტრუმენტების გამოყენების პრიორიტეტების დადგენის მექანიზმს. ვინაიდან იტალიაში კანონმდებლობით არაა დადგენილი ბანკების შემოწმების ჩატარების პროცედურები, საზედამხედველო ღონისძიებები ეყრდნობა სხვადასხვა ხელმისაწვდომ ინფორმაციას - თვიურ, ნახევარწლიურ და წლიურ ანგარიშგებებს, რომლებსაც წარადგენენ კომერციული ბანკები იტალიის ცენტრალურ ბანკში, ასევე დამატებით ინფორმაციას ცენტრალური საკრედიტო რეესტრიდან, რომელიც ფუნქციონირებს იტალიის ცენტრალური ბანკის ქვედანაყოფის უფლებებით და რომელსაც გააჩნია ინფორმაცია მსხვილი მსესხებლების შესახებ.

PATROL სისტემის კომპონენტები CAMELS-ის მსგავსია, თუმცა ისინი ადაპტირებულნი არიან იტალიის საბანკო ზედამხედველობის თავისებურებებთან. სისტემის ძირითადი კომპონენტებია: კაპიტალის ადექვატურობა (Patrimonio); აქტივების ხარისხი (Qualità di attivo); შემოსავლიანობა (Redditività); საკრედიტო რისკი (Rischiabilità); ორგანიზაცია (Organizzazione); ლიკვიდურობა (Liquidità). გარდა ამ ხუთი კომპონენტისა, ანალიზისათვის გამოიყენება დამატებითი ხარისხობრივი ინფორმაცია ბანკის საქმიანობის შესახებ. სტრუქტურული სცენარებისათვის ხდება კლიენტებისა და ბანკთაშორისი დეპოზიტების მყისიერი გადინებისა და კლიენტების ინტერესებიდან გამომდინარე დაკრედიტების წყაროების გამოყენების ზრდის იმიტაცია. ასეთი სტრუქტურული საშუალებას იძლევა შე-

მოწმდეს ბანკის უნარი ადეკვატურად იფუნქციონიროს მისთვის რთულ პირობებში.

პრინციპულად განსხვავებული კლასიფიკაცია გამოიყენება ფრანგულ სარეიტინგო სისტემაში - ORAP (Organization and Reinforcement of Preventive Action), რომელიც დაინერგა საფრანგეთის საბანკო კომისიის მიერ 1997 წელს. იგი წარმოადგენს მრავალფაქტორულ პროგრამულ კომპლექსს კონკრეტული საფინანსო ინსტიტუტის შესაფასებლად. მისი მიზანია ბანკში არსებული რისკების განსაზღვრა ყველა კომპონენტის საფუძველზე ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ინფორმაციის გამოყენებით. ORAP გამოიყენებს ინფორმაციის სხვადასხვა შიდა და გარე წყაროებს. სისტემაში შემავალი 14 მაჩვენებელი იყოფა ხუთ ჯგუფად:

1. პრუდენციული კოეფიციენტები (კაპიტალი, ლიკვიდურობა და სხვა).
2. საბალანსო და გარესაბალანსო საქმიანობა (აქტივების ხარისხი, უმოქმედო სესხები).
3. საბაზრო რისკი.
4. შემოსავლიანობა (საოპერაციო შემოსავალი, აქტივების მომგებიანობა და სხვა).
5. ხარისხობრივი კრიტერიუმები (დამფუძნებლების შემადგენლობა, მართვა და შიდა კონტროლი).

თითოეული კომპონენტი იღებს რეიტინგს 1-დან (საუკეთესო რეიტინგი) 5-მდე (ყველაზე ცუდი რეიტინგი) და შემდგომ ტრანსფორმირდება კრებსით რეიტინგში.

რეიტინგები არის ბანკების რეგულარული ანალიზის მძლავრი ინსტრუმენტი. აღსანიშნავია, რომ ამ ბოლო პერიოდში შეიმჩნევა მათი დადგენისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მოცულობის ზრდა. წარსულს ბარდება მეთოდები, რომლებიც შემოიფარგლებოდნენ მხოლოდ საბალანსო შემოსავლისა და ხარჯების ანგარიშგებებით, არსებითად მცირდება დისტანციური რეიტინგების გამოყენების სფერო. ჯერ კიდევ 1999 წელს დისტანციურ რეიტინგებზე უარი თქვეს აშშ და ნიდერლანდების საბანკო ზედამხედველობის ორგანოებმა. ბანკის საქმიანობის კომპლექსური რეიტინგული შეფასებისათვის საჭიროა გაანალიზდეს რეგლამენტირებული ანგარიშგების დოკუმენტების ფართო სპექტრი და ჩატარდეს დამატებითი კვლევები საკრედიტო დაწესებულებაში. ხოლო თუ გარკვეული მიზეზების გამო ამის გაკეთება შეუძლებელია, მაშინ უტყუარი შედეგების მიღება შესაძლებელია უფრო რთული სტატისტიკური მოდელების გამოყენებით.

ვინაიდან რეიტინგების მეტი წილი განისაზღვრება საბანკო ანგარიშგების აგრეგირებული მუხლების თანაფარდობის (კოეფიციენტების) გამოყენებით, ცხადია, რომ უფრო მეტი ინფორმაციულობის მიღწევა შესაძლებელია ამ თანაფარდობების უფრო დეტალური ანალიზის გზით (ამ პროცესს უწოდებენ კოეფიციენტურ ანალიზს).

ჩვეულებრივ, თითოეული კოეფიციენტისათვის ემპირიული გზით განისაზღვრება მნიშვნელობების დიაპაზონი, რომლის ფარგლებს გარეთ გასვლა ითვლება საგანგაშო სიგნალად. ასეთი სისტემები საშუალებას იძლევა ოპერატიულად გამოვლინდეს გადახრები ამა თუ იმ ბანკის საქმიანობაში და დადგინდეს ადგილზე დეტალური ანალიზის მიმართულება ან საზედამხედველო ლიმიტის ცვლილების აუცილებლობა. კოეფიციენტების მაღალი იერარქიულობის მქონე მონიტორინგის სისტემები, როგორც წესი, აგებულია ლოგიკურ-

დედუქციური პრინციპით,² რომელიც საშუალებას იძლევა ჩატარდეს ცალკეული კოეფიციენტების დეტალური ანალიზი (drill-down). მაგალითად, ბანკის რენტაბელობის შემცირების მიზეზების ანალიზი შეიძლება განხორციელდეს შემოსავლების და ხარჯების ცალკეული ჯგუფების მიხედვით საპროცენტო განაკვეთების ან შესაბამისი მოზიდული და განთავსებული სახსრების მოცულობის ჭრილში. იმისათვის, რომ კოეფიციენტებმა მაქსიმალურად კორექტულად ასახონ რეალური სურათი, აუცილებელია რეგულარულად განხორციელდეს მათ შორის კორელაციური კავშირების ანალიზი.

გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს აშშ ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ შემუშავდა კონკრეტული ბანკების მონიტორინგის სისტემა BMS (Bank Monitoring Screens), რომლის მიზანი იყო საბანკო საქმიანობის სიღრმისეული ფინანსური ანალიზი და პრობლემური ბანკების გამოვლენა. სისტემა შედგება ცხრილების ნაკრებისაგან, რომლებიც ითვლიან თითოეული ბანკის 39 ფინანსურ მაჩვენებელსა და 35 საბაზრო ინდიკატორს იმ საბანკო ინსტიტუტების მიმართ, რომლებსაც ამ სისტემის მეშვეობით ჩატარებული გათვლების შედეგად აღენიშნებათ მაჩვენებლების გაუარესება წინა წლის ანალოგიური პერიოდის მაჩვენებლებთან შედარებით ან დადგენილი ზღვრული მნიშვნელობების მიმართ. მოცემული სისტემა საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს პრობლემები და მნიშვნელოვანი ცვლილებები საფინანსო ინსტიტუტების საქმიანობაში და, გამომდინარე აქედან, მომავალი ინსპექტირების პრიორიტეტული მიმართულებები.

კოეფიციენტური ანალიზის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული მიდგომაა BAKred Information System (BAKIS), რომელიც დაინერგა გერმანიაში ბანკების კონტროლის ცენტრალური უწყებისა და ბუნდესბანკის მიერ 1997 წელს. BAKIS წარმოადგენს ბანკების შეფასების სტანდარტიზირებულ სისტემას, რომლის მიზანია ბანკში სიტუაციის ოპერატიული ანალიზი, საკრედიტო და ლიკვიდურობის რისკებში ტენდენციების გამოვლენა, ასევე საბანკო ჯგუფების და მთლიანად საბანკო სექტორის განვითარების ძირითადი ტენდენციების კვლევა. თვიურად, კვარტალურად, ნახევარწლიურად და წლიურად სპეციალური პროგრამული კომპლექსით ხდება ბანკების რისკებთან დაკავშირებული 47 მაჩვენებლის გაანგარიშება, რომელთაგან 19 მიეკუთვნება საკრედიტო რისკს (მათ შორის, გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტები), 16 – საბაზრო რისკს, 2 – ლიკვიდურობის რისკს და 10 – საბანკო ოპერაციების მომგებიანობას. სპეციალისტის მიერ შეიძლება ჩატარდეს ჯგუფის შიგნით თითოეული ბანკის მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი სხვა ბანკებთან მიმართებაში. ზოგიერთი სტანდარტიზირებული მიდგომები უკვე არსებობს კომპიუტერული სისტემის ფარგლებში, სხვა სახის კომბინირებული მიდგომები კი შეიძლება შემუშავდეს დამატებით სპეციალისტების მიერ კვლევის სპეციფიკური მიზნებისათვის. მაჩვენებლები და ჯგუფური შედარებები არ მუდამ აღემატება არც საჯაროდ, არც ბანკებისათვის. ბანკების ხელმძღვანელობასთან განიხილება მხოლოდ მთლიანად საბანკო სისტემაში ან მის ცალკეულ სეგმენტებში შექმნილი ტენდენციები. ფაქტობრივად, BAKIS სისტემის როლი მდგომარეობს საბანკო ზედამხედველობის პრიორიტეტების შემუშავებაში.

ნიდერლანდებში რისკების კომპლექსური ანალიზის სისტემაში RAST (Risk Analysis Support Tool) მნიშვნელოვანი ერთეულების გამოყოფა დაფუძნებულია

² ასეთი მიდგომა გულისხმობს იმას, რომ ზედა დონის მაჩვენებლები იშლება შემადგენელ ნაწილებად – ქვედა დონის მაჩვენებლებად, რომლებთანაც, თავის მხრივ, შეიძლება ჩატარდეს ანალოგიური პროცესი. მაგალითისათვის შეიძლება მოყვანილი იქნას ფართოდ ცნობილი დიუპონის მოდელი.

ულია სპეციალისტის პროფესიონალურ მსჯელობაზე, ამასთან, ასეთი ერთეულები მოიცავენ შესაბამისი მაჩვენებლების (შემოსავლების, მოგების, კაპიტალის) 10%-ზე მეტს. ნიდერლანდების საბანკო ზედამხედველობის პრაქტიკაში გამოყოფილია კომერციული ბანკების რისკების 10 სახე – საკრედიტო, საფასო, საპროცენტო განაკვეთების, გაცვლითი ოპერაციების, ლიკვიდურობის დაკარგვის, საოპერაციო-საინფორმაციო, სტრატეგიის, საკანონმდებლო, რეპუტაციის დაკარგვის. ასევე გამოიყოფა რისკებზე კონტროლის 3 კატეგორია – შიდა კონტროლი, საორგანიზაციო ფაქტორი და მენეჯმენტი. საკრედიტო დაწესებულებების რისკები ფასდება 4 ბალიანი სკალით. 1 - არის დაბალი რისკი და კონტროლის მაღალი დონე, 4 - არის მაღალი რისკი და კონტროლის დაბალი დონე.

ბანკების საქმიანობის კრებებითი შეფასება ხორციელდება თითოეული ფუნქციონალური ერთეულის და საქმიანობის სახის მიხედვით გაანგარიშებული საშუალო შეწონილის საფუძველზე და განისაზღვრება მთლიანობაში საკრედიტო დაწესებულების აგრეგირებული ქულა. საშუალო მაჩვენებლების გაანგარიშება ხორციელდება ავტომატურად მათემატიკური ალგორითმის მეშვეობით, ამასთან, საზედამხედველო ორგანოს სპეციალისტს შეუძლია შეიტანოს თავისი კორექტივები გაანგარიშების ან განზოგადების ნებისმიერ სტადიაზე. აგრეგირებული შეფასება საშუალებას იძლევა განისაზღვროს საკრედიტო დაწესებულებაში არსებული პრობლემების დონე და ამ ბანკისათვის საზედამხედველო ღონისძიებების გატარების აუცილებლობა ნიდერლანდების ბანკის მხრიდან.

ინგლისის ბანკის მიერ კომერციული ბანკების შეფასება ხორციელდება 1997 წელს დანერგილი კომერციული ბანკების რისკების შეფასებისადმი მიდგომის ფარგლებში, რომელსაც ეწოდება RATE (The Risk Assessment, Tools (of supervision) and Evaluation). იგი გულისხმობს ზედამხედველობის პროცესის ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთგანმაპირობებელი ფაზების განხორციელებას – რისკების შეფასება, ზედამხედველობის ინსტრუმენტების, საზედამხედველო ღონისძიებების გამოყენების ეფექტურობა. ყველა ფაზა ერთიანდება “საზედამხედველო პერიოდში”, რომელიც რისკების და მათი მართვის უნარის გათვალისწინებით გრძელდება 6 თვიდან (ბანკებისათვის, რომლებსაც გააჩნიათ სერიოზული პრობლემები, დაკავშირებული მაღალ რისკებთან და მათი შეფასებისა და მენეჯმენტის დაბალ დონესთან) 3 წლამდე (სტაბილური და ფინანსურად მდგრადი ბანკებისათვის, რომელთა რისკები დაბალი დონისაა, ხოლო მენეჯმენტი კი მაღალ დონეზეა).

საქართველოში საბანკო მონიტორინგის მნიშვნელოვანი ნაწილი ხორციელდება კოეფიციენტური ანალიზის გზით CAEL და CAMEL გამოყენებით. სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ ოფიციალური საბანკო ანგარიშგების სიზუსტე დაბალია, ამ სისტემების საიმედოობა საკმაოდ საეჭვოა. მიუხედავად ამისა, მათი გამოყენება შესაძლებელია როგორც საგანგაშო სიგნალების გენერატორი და როგორც ადგილზე შემოწმების მნიშვნელოვანი ინდიკატორი.

უნდა აღინიშნოს, რომ საკრედიტო დაწესებულების კოეფიციენტური ანალიზისას წარმოიქმნება არსებითი ხასიათის პრობლემა: სხვადასხვა სპეციალიზაციისა და ინდივიდუალური სპეციფიკის მქონე ბანკებისათვის ცალკეული კოეფიციენტის ნორმალური დიაპაზონები შეიძლება არსებითად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან, ამიტომ ასეთი ანალიზის შედეგები ბანკების მთელი ერთობლიობისათვის არ იქნება საკმარისად ზუსტი. ამ პრობლემის ყველაზე ცხადი და პრაქტიკაში ხშირად გამოყენებადი მეთოდია ბანკების დაყოფა ერთგვაროვან ჯგუფებად ერთი ან რამოდენიმე კრიტერიუმის საფუძველზე. მათ შორის ყველაზე ცნობილია: აქტივების სიდიდე, საბანკო ინდუსტრიის სექტორი, ტერიტორიული ადგილმდებარეობა.

ზემოთ აღწერილი თითოეული მეთოდიკა მიმართულია ბანკის მიმდინარე მდგომარეობის დიაგნოსტიკისათვის მისი საქმიანობისა და რეგლამენტირებული ანგარიშების ანალიზის საშუალებით. თუმცა, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ბანკის მდგომარეობის შეფასება მომავალში, რომელიც საშუალებას იძლევა მოხდეს საგანგაშო სიგნალების გენერირება ჯერ კიდევ იმ მომენტისათვის, როდესაც იგი დებულებს კრიტიკულ მნიშვნელობას. ასეთი ინფორმაციის არსებობისას შესაძლებელია შესაბამისი ოპერატიული ღონისძიებების განხორციელება სიტუაციის გასაუმჯობესებლად ან შესაძლო დანაკარგების თავიდან აცილება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Bleier M. E. The Federal Reserve Board's New Rating System For Bank Holding Companies and Financial Holding Companies. The Federal Reserve Board's New Rating system, vol. 26, 2007.
2. Cole R.A., Cornyn B.G., Gunter J.W. FIMS: A New Monitoring System for Banking Institutions. – Federal Reserve Bulletin, 1995, Jan., pp. 1–15
3. Federal Reserve Bank of Dallas, Letter to The Chief Executive Officer of each financial institution and others concerned in the Eleventh Federal Reserve District, Subject:Federal Banking Agencies Issue Advisory on Confidentiality of Supervisory Ratings, March 14, 2005.
4. Memmel Ch., Stein I. The Deutsche Bundesbank's Prudential Database (BAKIS) Schmollers Jahrbuch 128, Duncker & Humblot, Berlin, 2008, pp. 321 – 328.
5. NCUA Letter to Credit Unions, December 1994. <http://www.ncua.gov/letters/Prior1996/E-LET161.html>
6. Sahajwala R., Van den Bergh P. Supervisory Risk Assessment and Early Warning Systems. – Basel Committee on Banking Supervision Working Papers, Dec., 2000, № 4.
7. Schmieder Ch. The Deutsche Bundesbank's large credit data base (BAKIS-M and MiMiK), in: Schmollers Jahrbuch 126 (4), 2006, pp. 653 – 663.
8. Севриновский В. Коэффициентный анализ финансового состояния банков. Проблемы и перспективы – RS-Club, 2000, № 2/21/, с. 42—46.

Lia Eliava

Doctoral Candidate at the Sukhumi State University

MODERN APPROACHES TO THE PREDICTION OF BANKING CRISES

Summary

Regular monitoring of the banking sector is an important factor predicting the onset of a banking crisis. For this purpose in the world has developed special methods and models - check banks locally and bank rating systems. These methods basically similar for all countries, though they have specifics of the local banking supervision. In addition, in the world is widely used coefficient analysis of the banking sector, which takes into account the change in one factor influenced the other.

In Georgia Banking Supervision practice coefficient analysis is limited, although widely used rating system assessment of banks, which are the only criteria for predicting the development of the banking sector. On the basis of international practice, it is desirable to more widespread use of international best practices of banking supervision by the National Bank of Georgia.

თამარ ბაჩიაშვილი
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა ასპექტი მოიცავს. 1991 წელს ენტონი გიდერსი წერდა: „ჩვენ დღეს ვცხოვრობთ ეპოქაში, რომელიც ხასიათდება გამაოგნებელი სოციალური ცვლილებებით, რომელიც რადიკალურად განსხვავდება წინა პერიოდებისათვის დამახასიათებელი ცვლილებებისაგან. საბჭოთა სტილის სოციალიზმის კოლაფსი, ძალაუფლების ბიპოდარული განაწილების პრობლემა, სულ უფრო და უფრო ძლიერი გლობალური საკომუნიკაციო სისტემების ფორმირება, მსოფლიოში კაპიტალიზმის ცხადი ტრიუმფი, მაშინ, როდესაც მსოფლიოს გლობალური გადანაწილება სულ უფრო და უფრო მწვავედება” [1, გვ.5].

თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურმა ცვლილებებმა საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა ასპექტი მოიცავს. 1991 წელს ენტონი გიდერსი წერდა: „ჩვენ დღეს ვცხოვრობთ ეპოქაში, რომელიც ხასიათდება გამაოგნებელი სოციალური ცვლილებებით, რომელიც რადიკალურად განსხვავდება წინა პერიოდებისათვის დამახასიათებელი ცვლილებებისაგან. საბჭოთა სტილის სოციალიზმის კოლაფსი, ძალაუფლების ბიპოდარული განაწილების პრობლემა, სულ უფრო და უფრო ძლიერი გლობალური საკომუნიკაციო სისტემების ფორმირება, მსოფლიოში კაპიტალიზმის ცხადი ტრიუმფი, მაშინ, როდესაც მსოფლიოს გლობალური გადანაწილება სულ უფრო და უფრო მწვავედება” [1, გვ.5].

ჩვენ ვთვლით, რომ დღეს ბევრს საუბრობენ ეკონომიკური, კულტურული და ადმინისტრაციული ბარიერების მოშლასა და ერთიანი მსოფლიო საზოგადოების შექმნაზე. გლობალიზაციის პროცესმა განაპირობა „ბაზრების, რესურსების, კაპიტალის, მუშა ძალის თავმოყრა ერთიან მსოფლიო სავაჭრო სისტემაში, რომელიც გამყარებულია საკომუნიკაციო საშუალებების მზარდი განვითარებითა და გლობალური კონტროლის სისტემით” [1, გვ.65].

როგორც გლობალიზაციის თანამედროვე კვლევები გვიჩვენებს, რაც უფრო მეტად არიან ჩართული ესა თუ ის ქვეყნები გლობალიზაციის პროცესებში, მით უფრო აქტიურად მისდევენ ისინი ისეთ პოლიტიკას, რომელსაც მოსდევს ეკონომიკის უფრო სწრაფი ზრდა, ინფლაციის დაბალი დონე და ეკონომიკური თავისუფლება.

არსებობს თეორიათა გარკვეული კატეგორია, რომლებიც მიუთითებენ სოციალურ სამყაროში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. მაგალითად, ბურდიე მიიჩნევს, რომ მოხდა ეკონომიკური ტიპის კაპიტალის ჩანაცვლება კულტურული კაპიტალით, ბოდრიარის მიხედვით, წარმოება და კვლავწარმოება მხოლოდ სიმბოლურ აქტს წარმოადგენს და გაბატონებულ პოზიციებს იკავებს სიმულაციური წარმოება. თუკი იგი მიიჩნევს, რომ წარმოების ფორმებს დისკურსიული ფორმაციები ანაცვლებენ და ა.შ., ზემოაღნიშნული ყველა თეორია გვაფიქრებინებს, რომ ჩვენ აბსოლუტურად განსხვავებულ ეპოქაში ვცხოვრობთ, რომელსაც განსხვავებული ტერმინებით გამოსახავენ. მაგალითად: „პოსტინდუსტრიული“, „პოსტმოდერნული“, „პოსტკომუნიკური“ და ა.შ.

ჩვენი აზრით, თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი არის ის, რომ მოხდა ეკონომიკური კაპიტალის ჩანაცვლება ადამიანური კაპიტალით. სწორედ ადამიანური კაპიტალი გახდა თანამედროვე გლობალურ სამყაროში დომინანტური ძალა.

ამერიკელი სოციოლოგის – თ. ტოფლერის აზრით, „საზოგადოება შევიდა „სუპერინდუსტრიულ ეპოქაში“, სადაც წამყვან როლს ასრულებს ეკონომიკის მესამეული სექტორი – მომსახურების სფერო” [2, გვ.287].

თანამედროვე საზოგადოებაში, რომელიც აბსოლუტურად განსხვავებულ ღირებულებებზეა ორიენტირებული, ვიდრე რამოდენიმე ათეული წლის წინ, წამყვან პოზიციებს იკავებს ისეთი დარგები, როგორცაა სადაზღვევო მომსახურება, სამედიცინო მომსახურება, ინჟინერინგი, მარკეტინგი და ა.შ.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ შესაძლებელია მომავალში მოხდეს მომსახურების სრულიად ახალი, არაორდინალური ურთიერთობების ჩამოყალიბება, როგორც უფროს ბეკი აღნიშნავს, „ახალი ჩამოყალიბებული ურთიერთობები და სოციალური ქსელები ახლა უნდა აირჩიო ინდივიდუალურად. სოციალური კავშირებიც, ასევე, რეფლექსური ხდება, ასე რომ, ისინი შეიძლება დამყარდეს, შენარჩუნდეს და მუდმივად განახლდეს ინდივიდების მიერ” [1. გვ. 14].

საგულისხმოა შემდეგი გარემოება: სწორედ დასავლეთში დაწვებულმა ინდივიდუალიზაციის პროცესმა განაპირობა ის, რომ ადამიანები სულ უფრო მეტად თავისუფლდებიან სტრუქტურული შეზღუდვებისაგან და აქედან გამომდინარე მათ თავისუფლად შეუძლიათ აიწიონ არა მარტო საკუთარი ცხოვრება, არამედ ის საზოგადოებებიც, რომლებშიც მათ უწევთ ცხოვრება.

თანამედროვე ეტაპზე, გლობალურ სამყაროში, მილიონობით ადამიანი ერთიანდება Second Life-ისა და There.com-ის მსგავს ვირტუალურ სამყაროებში და ქმნის კიბერ-ორეულებს, რომელთა საშუალებითაც ურთიერთობს, ეძებს ან მართავს თავის საქმიანობას. შეიძლება ითქვას, რომ ვირტუალური სამყაროები უკვე ერთ-ერთ ცენტრალურ ადგილს იკავებენ არა მხოლოდ საზოგადოებრივ, არამედ ბიზნესსაქმიანობაში. მასში უამრავი ადამიანია ჩართული, რომელთაც სხვებთან ურთიერთობის სურვილი ხიბლავთ. ეს გასაკვირი არცაა. ადამიანი ხომ სოციალური არსებაა, რომელიც დამოკიდებულია სხვა ადამიანთა ქმედებებსა თუ ექსპრესიაზე, თუგინდ ეს სხვები ვირტუალური ორეულები იყვნენ.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ მომავალში ორეულებს, ალბათ, საჭიროებისამებრ მოვირგებთ – როგორც დღეს ვირჩევთ საკომუნიკაციო საშუალებებს (ტელეფონი, ელექტრონული ფოსტა, ვიდეო-კონფერენცია და ა.შ.).

მომსახურების ასეთი ფორმირების ჩამოყალიბება თანამედროვე გლობალურ სამყაროში ნონსენსს არ წარმოადგენს, ვინაიდან მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა განვითარების ისეთ დონეს მიაღწია, რომელზეც ალბათ მხოლოდ ოცნება თუ შეიძლებოდა. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული პირველ რიგში განაპირობა საზოგადოებაში სოციალური ინოვაციების დაჩქარებამ, ცხოვრებაში ახალი სოციალური იდეებისა და ფასეულობების სწრაფად განხორციელების აუცილებლობამ.

თანამედროვე საზოგადოებაში ნაკლებად მოიძებნება ისეთი ადამიანი, რომელიც არ ესწრაფვის ცვლილებებს – ცვლილებებს სოციალურ და ეკონომიკურ სისტემაში, ცხოვრების წესში და ა.შ. სახელმწიფო ყოველთვის ეძებს ახალ ბერკეტებს სოციალური განვითარების მსვლელობაზე ზემოქმედებისათვის. საბაზრო საწყისებზე დამყარებულ საზოგადოებაში პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარება წარმოადგენს სწორედ იმ ძირითად ბერკეტს, რომელიც ხელს უწყობს საბაზრო ურთიერთობის ეკონომიკურ ეფექტიანობას.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სოციალური ფაქტორი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საბაზრო ურთიერთობების ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. ცხადია, რომ ძნელია საზოგადოებრივ მოვლენათა მთელი მრავალსახეობის დინამიკის დაფიქსირება, მაგრამ აუცილებელია სოციალური პრობლემების დეტალური შესწავლა და მათი გარკვეული იერარქიის შექმნა სიმწვავის და მნიშვნელობის მიხედვით, ვინაიდან ნებისმიერი მოვლენა, რომელიც უკავშირდება ეკონომიკურ სტრუქტურას, უმუშევრობის დონეს, ფასებს, ხელფასების საშუალო დონეს და ა.შ., გარდაუვალად აისახება ინდივიდთა ინტერესებსა და მოთხოვნილებებში. „დისკრეციული შემოსავლების ზრდასთან ერთად, მომხმარებლის გემოვნების, დამოკიდებულების როლი და მნიშვნელობა წარმოების პროცესთან მიმართებაში შეიცვალა. მყიდველი ბაზარზე არსებული პროდუქციის უბრალო, პასიური მომხმარებელიდან გადაიქცა ეკონომიკური პროცესების ფაქტორად და მისი

გემოვნება და მოთხოვნები, ფაქტობრივად, გახდა საინვესტიციო საქმიანობის ერთ-ერთი გადამწყვეტი მონაწილე” [3, გვ.248].

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენ ვთვლით, რომ, ცხადია, მოთხოვნა და მოკიდებულია ისეთ ეკონომიკურ ცვლადებზე, როგორცაა, მაგალითად: ინფლაციის დონე, შემოსავლების დინამიკა, განათლება, სამუშაო საათების შემცირება და სამუშაო საათების გაზრდა, მაგრამ ამავე დროს, მოხმარების სტილზე ზეგავლენას ახდენს ისეთი სოციალური ფაქტორები, როგორცაა, კერძოდ, სოციალური მობილუბის დინამიკა, ურბანიზაციის პროცესები, ქალთა ჩართულობა შრომის ბაზარზე. მართალია, ამ პროცესებს თავისი ეკონომიკური მიზეზები და შედეგები გააჩნია, მაგრამ ძალიან ბევრი რამ დამოკიდებულია სწორედ საზოგადოების კულტურულ ღირებულებებსა და ტრადიციებზე.

ჩვენ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ სწორედ სოციალური ფაქტორის გავლენის ამაღლება საბაზრო ურთიერთობების ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე, აბსოლუტურად განსხვავებული კუთხით წარმოაჩენს ყველა იმ ეკონომიკურ პრობლემატიკას, რომელთა განხილვა მხოლოდ „ერთი ფანჯრის პრინციპით“ მიმდინარეობდა და უკანა პლანზე ტოვებდა იმ სოციალურ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ პოლიტიკურ პროცესებზე და, მთლიანობაში, შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური პროცესების ერთმანეთთან ურთიერთკავშირი შეუძლებელს ხდის მხოლოდ მათ ცალ-ცალკე, დიფერენცირებულად განხილვასა და ანალიზს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თევზაძე გ. ინსტიტუციონალური ცვლილებების სოციოლოგია. თბილისი: „მეცნიერება“. 2002.
2. ეკონომიკური თეორია. გადვიშვილისა და რასათიანის რედაქციით. თბილისი: საგამომცემლო ფირმა „სიახლე“, 1998.
3. მეზვრიშვილი ლ. ეკონომიკური სოციოლოგია. თბილისი: „მეცნიერება“, 2003.

Tamar Bachiashvili

Doctorant of Jacob Gogebashvilistate University of Telavi

THE PROBLEM OF ECONOMIC EFFECTIVENESS OF THE MARKET RELATIONS AND THE SOCIAL FACTOR

Summary

A scientific article is about the problem of economic effectiveness of market relations and the influence of the social factor on it.

The article analyses the main dominant force of the modern global world – the human capital, and those newly formed interrelations and social networks, which represent the leading force on society and state level.

თამარ ბაჩიაშვილი
იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საბაზრო ეკონომიკის ორიენტაციის პრობლემა და სოციალური შაპტორი

საბაზრო ეკონომიკის ორიენტაციის პრობლემა თანამედროვე გლობალურ სამყაროში განსაკუთრებული აქტუალობით გამოირჩევა.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც საზოგადოებრივი განვითარება მიდის ინტელექტუალური ეკონომიკის მიმართულებით, ადამიანური კაპიტალი ერთ-ერთი წარმმართველი ძალა ხდება, ვინაიდან ცოდნა წარმოადგენს უმთავრეს რესურსს და მისი როლი სიმდიდრის შექმნაში განუსაზღვრელად იზრდება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ სწორედ ცოდნაა ჩვენი ეკონომიკური და სოციალური გარემოცვის სწრაფად ცვალებადი კომპონენტი. „ეს არის, – როგორც პროფესორი ამირან ბერძანიშვილი ამბობს, – მომავალი საზოგადოებისათვის ინფორმაციის ანუ ცოდნის მნიშვნელობის გაცნობიერება. ჩვენი ცხოვრების წესს, რომელიც ადრე ემყარებოდა მატერიალურ წარმოებას და მიჯაჭვული იყო მანქანებსა და დარგებს, ცვლის ახალი წესი, რომლის საწარმოო სისტემის საფუძველი – ინფორმაციაა” [1, გვ. 259].

ძირითადად ვეთანხმები რა ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას, ამავე დროს მიმაჩნია, რომ მიუხედავად ინფორმაციის როლის ზრდისა, მატერიალური წარმოებისადმი დამოკიდებულება არ უნდა შეიცვალოს.

ყოფილ სსრ კავშირში არსებულმა კვლავწარმოების ანტისაბაზრო მოდელმა, ჩვენი აზრით, გამოიწვია ადამიანური და ბუნებრივი რესურსების შემცირება და, საბოლოო ჯამში, კვლავწარმოების ტემპების შენელება და კაპიტალდაბანდებათა ეფექტიანობის მოსპობა.

ყოველივე აღნიშნული განპირობებული იყო იმით, რომ მოცემული ანტისაბაზრო მოდელი არ აღიარებდა ადამიანური რესურსების დომინანტურობას ეკონომიკურ პროცესებზე და არ იყო სოციალურად ორიენტირებული.

საბაზრო ეკონომიკის სოციალური ორიენტაციის პრობლემასთან დაკავშირებით სრულიად სამართლიანად აღნიშნავს პროფესორი ანზორ კურატაშვილი, რომ „სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა – არის ეკონომიკა, რომლის არსი განისაზღვრება მისი, როგორც საბაზრო ეკონომიკის, მოგებისადმი სწრაფვის პარალელურად სოციალური პრობლემების გადაჭრაზე ორიენტაციით, უფრო ზუსტად კი – სოციალური ორიენტაციით, რადგან რეალურად ეკონომიკურად ეფექტიანი ეკონომიკის და ამავე დროს სოციალური ორიენტაციის მქონე ეკონომიკის პირობებში სოციალური პრობლემების არსებობის აღბათობა ძალიან დაბალია” [2, გვ. 121].

შეუძლებელია არ დავეთანხმეთ ზემოთ აღნიშნულ მეცნიერულად დასაბუთებულ აზრს, ვინაიდან სწორედ სოციალური ორიენტაციის მქონე ეკონომიკის პირობებში შეიძლება იმ პრობლემათა გადაჭრაზე ყურადღების გამახვილება, რომელიც სოციალურ სფეროს მიეკუთვნება და ადამიანური ფაქტორის დომინანტურობის აღიარება, რადგან მხოლოდ ვიწრო ეკონომიკური კონტექსტიდან გამომდინარე, შეუძლებელია სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტიანი ფუნქციონირება.

სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკა, როგორც ცნობილია, ერთიანი პოლიტიკის ორი განუყოფელი ნაწილს წარმოადგენს. განვითარებულ ქვეყნებში სოციალური პოლიტიკის შემუშავება სცილდება მხოლოდ სოციალური ადმი-

ნისტრაციის ინსტიტუტების კომპეტენციას და ინტეგრირებულია ეკონომიკურ სფეროსა და სხვა ინსტიტუტთა პოლიტიკასთან.

ცხადია, რომ მხოლოდ სწორი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარების შემთხვევაშია შესაძლებელი სოციალურ პრობლემათა არსებობის დაბალი დონის შენარჩუნება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ხალხის ინტერესები, ადამიანური რესურსები და მასთან დაკავშირებული პრობლემები უნდა იყოს პრიორიტეტული სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებისას, ვინაიდან, როგორც პროფესორი ანზორ კურატაშვილი აღნიშნავს: “სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა არის ისეთი საბაზრო ეკონომიკური სისტემა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია, ერთი მხრივ, წმინდა ეკონომიკური მიმართულება, ანუ მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ სწრაფვა, ხოლო, მეორე მხრივ, სოციალური ორიენტაცია, ანუ ორიენტაცია ადამიანის – ხალხის ინტერესების რეალიზაციაზე” [3, გვ. 31-32].

თანამედროვე საზოგადოებაში განხორციელებულმა ცვლილებებმა, მათ შორის, სოციალური მნიშვნელობის ზრდამ წარმოების პარადიგმად – მომსახურებისაკენ, სოციალური ფაქტორის მოქმედების ახალი ფორმების ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი. წარმოიშვა ისეთი სახის პროფესიები, რომლებიც წარმოებასთან პირდაპირ არ არის დაკავშირებული, თუმცა წარმოების განვითარებისთვისაც დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ცვლილებები განხორციელდა ტექნოლოგიაში – გაჩნდა ახალი „ინტელექტუალური ტექნოლოგიები“, რომელთა საჭიროება ინფორმაციის გაცვლისა და წარმოების პროცესში სულ უფრო მეტად აუცილებელი გახდა.

ეკონომიკურ სფეროში მიმდინარე ცვლილებებმა, ჩვენი აზრით, ასახვა ჰპოვა როგორც პოლიტიკურ, ასევე სოციალურ დონეზე და სწორედ სოციალური ცხოვრების რაციონალიზაციამ განაპირობა ზემოთ ჩამოყალიბებული მოთხოვნები.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება წარმოადგენს პრიორიტეტს ყველა იმ ქვეყნისათვის, რომლებიც ცდილობენ რეფორმები განახორციელონ ამ მიმართულებით.

“საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი ქვეყნების უმრავლესობამ გამოხატა ეს თავიანთ კონსტიტუციებში, რითაც აღიარეს ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია, რომლის მიზანია ყველა მოქალაქის ცხოვრებისა და კეთილდღეობის სათანადო, მაღალი დონის უზრუნველყოფა” [4, გვ. 76].

ცხოვრების მაღალი დონის უზრუნველყოფა, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს ნებისმიერი ტიპის სახელმწიფოს პრიორიტეტს, მაგრამ არსებობს პრობლემათა გარკვეული კატეგორია, რომელიც დროულ ჩარევას საჭიროებს, რათა არ მოხდეს მისი უკიდურესი გამწვავება, რაც საბოლოოდ სახელმწიფო პოლიტიკას კატასტროფამდე მიიყვანს.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა სიღარიბე, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული უკონომიკური განვითარების დონესთან, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი ყოველთვის იარსებებს, მაგრამ იცვლება მხოლოდ მისი გამოვლენის ფორმები.

ცნობილია, რომ გამოყოფენ სიღარიბისადმი, როგორც სოციალური პრობლემისადმი, სამ ძირითად მიდგომას:

1. ფუნქციონალისტებისათვის სიღარიბე მაშინ ხდება პრობლემა, როდესაც კარგავს თავის მოტივაციურ ფუნქციას ეფექტიანი საქმიანობის მიმართ. როდის შეიძლება მოხდეს ეს?

მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სისტემა ვერ აწარმოებს ყველა იმ ინდივიდისათვის წახალისების ადეკვატური სისტემის შექმნას, რომელიც საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან სამუშაოს ასრულებს.

2. კონფლიქტის თეორიის მიხედვით, სიღარიბე სოციალური პრობლემა მაშინ ხდება, როდესაც ერთი სოციალური ჯგუფი თვლის, რომ არსებული სისტემა უსამართლოა და ამის გამო საზოგადოებაში რაღაც უნდა შეიცვალოს.

3. სიმბოლური ინტერაქციონალიზმისათვის სიღარიბე სოციალური სტიგმის პრობლემაა.

მოცემული საკითხის ირგვლივ ჩატარებული კვლევები გვიჩვენებს, რომ ღარიბები სხვა ფენებისაგან განსხვავდებიან არა მხოლოდ ეკონომიკურად, არამედ ემოციურად და ინტელექტუალურად.

სხვადასხვა მიდგომის ფარგლებში სიღარიბე ითვლება ან დამოკიდებულ, ან დამოუკიდებელ ცვლადად.

როდესაც სიღარიბე აღებულია როგორც დამოკიდებული ცვლადი, ამ შემთხვევაში ცდილობენ დაადგინონ, რომ ღარიბი, როგორც ფსიქოლოგიური ფენები არის მისი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შედეგი.

როდესაც სიღარიბე დამოუკიდებელ ცვლადად ითვლება, მაშინ იკვლევენ, რომელ ქცევით ცვლადებს „შეაქვთ წვლილი“ ინდივიდის ღარიბად არსებობაში.

მსოფლიო ბანკის მიერ შემოთავაზებული სიღარიბის განსაზღვრების მიხედვით: „ღარიბებს მიეკუთვნებიან პირები, რომლებიც თბილ ქვეყნებში დღეში დოლარზე ნაკლებს ხარჯავენ, ხოლო ჩრდილოეთის ქვეყნებში მსოფლიო ბანკის რეკომენდაციის თანახმად, სიღარიბის ერთ დოლარიანი ზღვარის კვირვალენტად ითვლება სიღარიბის ზღვარი დღეში 2,15 დოლარის დონეზე, რამდენადაც ცივი ბუნებრივი კლიმატური პირობები მოითხოვს დამატებით ხარჯებს გათბობის, ზამთრის ტანსაცმლისა და კვებისათვის“ [4, გვ.78].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ მოსახლეობის ცხოვრების დონის დაცემა, მასობრივი უმუშევრობა და სიღარიბე იწვევს დამანგრეველ შედეგებს და ის წარმოადგენს იმ მაკროეკონომიკურ პრობლემას, რომელსაც სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს შორის ცენტრალური ადგილი უკავია.

როგორც მოცემული მიმართულებით ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, სიღარიბე და უმუშევრობა ორი ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცვლადია, მაგრამ ამავე დროს უმუშევრობა იწვევს გაცილებით უფრო დამანგრეველ პიროვნულ აპათიას და დეზინტეგრაციას, ვიდრე პოლიტიკური არეულობა და ორგანიზებული რევოლუცია.

საზოგადოებრივი კეთილდღეობის მიღწევა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება, ჩვენი აზრით, უნდა წარმოადგენდეს სახელმწიფო პოლიტიკის პრიორიტეტს და ამასთან ერთად აუცილებელია შემუშავებული იქნას ისეთი ტიპის სოციალური პროგრამები, რომლებიც გარკვეულწილად შეამცირებენ სიღარიბისა და უმუშევრობის ზრდას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ნებისმიერი ქმედება მხოლოდ თეორიული კონსტრუქციის სახით დარჩება და სტაგნაციური პროცესების ჩამოყალიბებას შეუწყობს ხელს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერძენიშვილი ა. პოლიტიკური სოციოლოგია. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2000.
2. კურატაშვილი ა. სოციალური საბაზრო ეკონომიკა თუ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა (?). *საზოგადოებისა და სახელმწიფოს*

მართვის პრობლემები. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები (13-14.06.2011). თბილისი: საერთაშორისო გამომცემლობა “პროგრესი”, 2011.

3. **კურატაშვილი ა.** სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა და სამართლებრივი ფაქტორის გავლენა მის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე (მონოგრაფია). თბილისი, საერთაშორისო გამომცემლობა “პროგრესი”, 2008.
4. **ბახტაძე ლ.** გარდამავალი ხანის ეკონომიკა. თბილისი: სოციალურ მეცნიერებათა სერია, 2006.

Tamar Bachiasvili

Doctorant of Jacob Gogebashvilistate University of Telavi

THE ORIENTATION PROBLEM OF MARKET ECONOMY AND THE SOCIAL FACTOR

Summary

A scientific article is about the orientation problem of market economy and the social factor.

The article analyses the fact that to confess the dominantation of human factor and focus on solving the social problems is only possible in the conditions of socially oriented market economy.

სტატისტიკური კვლევის მეთოდები

*რამაზ აბესაძე
გიორგი ყუფარაძე*

**პრაქტიკული კვლევების პროგრამული უზრუნველყოფა: SPSS -
სტატისტიკური პაკეტი სოციალური მეცნიერებებისათვის**

სოციალური მეცნიერებებისათვის დამახასიათებელია მჭიდრო კავშირი თეორიასა და ემპირიულ კვლევებს შორის. საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ ასპექტის შესწავლის მიზნით, მეცნიერები რეგულარულად ატარებენ ემპირიულ კვლევებს, რათა შეამოწმონ ესა თუ ის თეორიული მოსაზრება; ამ კვლევების შედეგები ხშირად იწვევს არსებული თეორიების გადასინჯვასა და დახვეწას, ზოგჯერ კი – ძველი თეორიის უარყოფასა და ახლი წარმოშობას. მაგალითად, სოციალური მკვლევრები ჯერ კიდევ XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე შეისწავლიდნენ სიღარიბესა და მის გამომწვევ მიზეზებს; ამ კვლევების შედეგად შეიქმნა სიღარიბის კლასიკური თეორიები. მაგრამ XX საუკუნის 60-იან წლებში აშშ-ში სიღარიბის სპეციფიკური ფორმების ემპირიული შესწავლის შედეგად მოხდა ამ თეორიების გადასინჯვა და შეიქმნა “ქვეკლასის” თეორია, რომელიც კლასიკური თეორიების ყურადღების მიღმა იყო დარჩენილი.

ემპირიული სოციალური კვლევები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს არა მხოლოდ თეორიული ცოდნის გამდიდრების თვალსაზრისით, არამედ პრაქტიკულ დონეზეც, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს შესახებ არსებული ცოდნის გაღრმავებისა და სახელმწიფო მართვის ოპტიმიზაციის მიმართულებით. ასეთ შემთხვევებში საუბარია ე.წ. გამოყენებითი კვლევების შესახებ, რომლებიც შეისწავლის საზოგადოებრივი ცხოვრების ისეთ ასპექტებს, როგორებიცაა: არაფორმალური ურთიერთობები ფორმალურ ორგანიზაციებში; კორუფციის გავრცელების ხელის შემწყობი ფაქტორები, სიღარიბის მიზეზები და სხვა. გამოყენებითი სოციალური კვლევების შედეგები შეიძლება გახდეს გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველი სახელმწიფო მართვის ან არასამთავრობო თვითმმართველობის დონეზე. გამოყენებით სოციალურ კვლევებში მნიშვნელოვანია მონაცემთა დიდი მასივების დამუშავება, რათა კვლევის შედეგები მთელი საზოგადოების მასშტაბით იყოს ვალიდური. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ კომპიუტერული ტექნოლოგიებისა და პროგრამული პაკეტების გამოყენებით.

ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გამოყენებადი პროგრამული უზრუნველყოფის პაკეტი არის SPSS პროგრამა (Statistical Package for the Social Sciences-სტატისტიკური პაკეტი სოციალური მეცნიერებებისათვის), რომელიც გამოიყენება სოციალურ მეცნიერებებში მონაცემების დამუშავებისა და ანალიზისათვის. მონაცემთა ანალიზი მოიცავს როგორც რაოდენობრივ სტატისტიკურ, ისე თვისებრივ და ტექსტურ მონაცემების ანალიზს. 2009 წლიდან პროგრამა SPSS შეისყიდა IBM-ის კორპორაციამ და უკვე 2010 წლიდან „SPSS: An IBM Company“ პროგრამად იწოდება. ამჟამად IBM SPSS სრულადაა ინტერგრირებული კომპანია IBM-ის სხვა ბიზნეს-ანალიტიკურ პროგრამებთან.

SPSS-ის პირველი ვერსია შეიქმნა 1968 წელს ნორმან ნაის და ჰალდაი ჰუნის მიერ. ნორმან ნაი ამჟამად სტენფორდის უნივერსიტეტის მკვლევარი პროფესორი და ჩიკაგოს უნივერსიტეტის ემერიტუს პროფესორია.

SPSS ყველაზე ფართოდ გამოყენებადი პროგრამაა სოციალურ კვლევებში. იგი გამოიყენება: მარკეტინგული და ეკონომიკური, ასევე ჯანდაცვის სისტემების

კვლევების დროს სხვადასხვა კვლევითი კომპანიების, საგანმანათლებლო და სამთავრობო ორგანიზაციების მიერ.

პაკეტის თანამედროვე ვერსიებს აქვს გრაფიკული ფანჯრიანი ინტერფეისი და მენიუს სისტემა, რაც იძლევა მონაცემთა გარდაქმნის ძირითად ფუნქციებთან და გამოთვლით პროცედურებთან მიღწევის საშუალებას. პაკეტთან მუშაობის მაღალი ეფექტი მიიღწევა მასში ჩაშენებული პროგრამირების შესაძლებლობის აქტიურად გამოყენებით. SPSS-ს პროგრამული პროდუქტები შესაძლებლობას იძლევა, ოპერატიულად მივიღოთ ანალიტიკური ინფორმაცია, თვალსაჩინოდ წარმოვადგინოთ, ასევე გავავრცელოთ და დავნერგოთ მიღებული შედეგები. ეს კი შესაძლებელს ხდის, ვიპოვოთ მონაცემთა საკვანძო ფაქტორები, ურთიერთკავშირები და ტენდენციები და თანადროულად მივიღოთ ოპტიმალური გადაწყვეტილებები.

სპეციალისტების აზრით, SPSS-ს ინფორმაციის სტატისტიკური დამუშავების პროგრამებს შორის წამყვანი ადგილი უჭირავს. SPSS პროგრამის გამოყენების უპირატესობა აშკარაა. მისი ინტერფეისი ნებისმიერი დონის მომხმარებლისათვის ინტუიციურადაც გასაგებია. ამასთან, სტატისტიკური განათლება არ არის აუცილებელი. მარტივი მენიუ და დიალოგები რთული სტატისტიკური ანალიზის რამდენიმე წუთში ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა. მარკეტინგული ანალიზისათვის საჭირო მეთოდების გარკვეული ნაწილი მხოლოდ SPSS პროგრამას გააჩნია და არ გამოიყენება სხვა სტატისტიკურ პაკეტებში.

SPSS-ის პირველი სახელმძღვანელო (Nie, Bent & Hull, 1970³) მიჩნეულია, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ნაშრომი სოციოლოგიაში⁴.

SPSS-ის პოგრამულ პაკეტში გამოყენებულია შემდეგი ძირითადი სტატისტიკური ფუნქციები: **აღწერითი სტატისტიკა**, რომელიც თავისთავად მოიცავს შემდეგ ფუნქციებს: სიხშირებს, კროს ტაბულაციას და აღწერითი სტატისტიკის სხვა საბაზისო ინდიკატორებს; **ბივარიანტული სტატისტიკა** (საშუალოები, t-ტესტი, კორელაცია, არაპარამეტრული ტესტები, ANOVA); **რაოდენობრივი მონაცემების პროგნოზირება** (წრფივი რეგრესია); **პროგნოზირება მონაცემთა ჯგუფებისათვის** (ფაქტორული ანალიზი, კლასტერული ანალიზი).

SPSS-ი ასევე იძლევა გამოკვლევების ემპირიულ მონაცემთა სტატისტიკური დამუშავების, მონაცემთა ბაზის ფორმირებისა და მათი მოდიფიკაციის, ასევე ეგრეთ წოდებული ანგარიშების შექმნის, სტატისტიკური ანალიზის შედეგთა ტექსტური, ცხრილური და გრაფიკული ფორმით წარმოდგენის ფართო შესაძლებლობებს. SPSS, როგორც სოციალური მეცნიერებების კვლევითი ინსტრუმენტი, გამოიყენება ამერიკის შეერთებული შტატების კოლეჯებისა და უნივერსიტეტების უმრავლესობაში (80 %⁵). ასევე ფართოა მისი გამოყენება ევროპის სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებებში.

SPSS-ს ასევე ფართო გამოყენება აქვს იმ სახელმწიფო ორგანიზაციებშიც, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან კვლევით პროცესებთან. სახელმწიფო სტრუქტურებში SPSS-ის გამოყენების მაგალითია ისრაელის განათლების სამინისტრო. სოციოლოგიური კვლევების მონაცემთა დამუშავების ეფექტურობის გაზრდისათვის სამინისტრომ ოფიციალურად შეისყიდა SPSS-ის გამოყენების უფლება. პროგრამის შესყიდვის შემდეგ სამინისტრო რეგულარულად ატარებს კვლევებს

³ SPSS: Statistical Package For the social Sciences, by Norman Nie, Dale H. Bent, and C. Haldai Hull. New York: McGraw-Hill 1970

⁴ Wellman, Barry "Doing it ourselves", pp 71-78 in Required Reading: Sociology's Most Influential Books. Edited by Dan Clawson, University of Massachusetts Press, 1998,

⁵ <http://public.dhe.ibm.com/common/ssi/ecm/en/yts03002usen/YTS03002USEN.PDF>

განათლების სისტემაში არსებული პრობლემების შესახებ. შეგროვებული მონაცემების ანალიზის გზით მუშავდება საგანმანათლებლო პოლიტიკის მიმართულებები. მთელ ამ პროცესებში, რომელიც გულისხმობს 3800 სკოლისა და 1.5 მილიონი სტუდენტისაგან მიღებული გამოკითხვების შედეგების დაჯგუფებასა და ანალიზს, პროგრამა SPSS-ი არსებით როლს ასრულებს⁶.

საქართველოში, ეკონომიკური და სოციალური კვლევების ხარისხის ამაღლების მიზნით, საჭიროდ გვესახება აღნიშნული პროგრამის სწავლების დანერგვა უმაღლეს დაწესებულებებში (განსაკუთრებით, სტატისტიკოსებისა და მარკეტოლოგებისათვის), ასევე მისი ფართო გამოყენება სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში კვლევების განხორციელების დროს.

პირველ ეტაპზე მნიშვნელოვანი ამოცანაა, შეიქმას ან ითარგმნოს შესაბამისი სახელმძღვანელოები პროგრამის გამოყენების პრაქტიკულ საკითხზე. შემდგომ ამისა საჭიროა შესაბამისი სილაბუსებისა და სასწავლო გეგმების შემუშავება. ამ კუთხით მუშაობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის საფეხურებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Andy Field *Discovering Statistics Using SPSS* 2nd ed. London: Sage 2005;
2. *Using SPSS for Social Statistics and Research Methods* William E. Wagner 2nd ed. Sage Publications 2010;
3. Wellman, Barry "Doing it ourselves", pp 71-78 in *Required Reading: Sociology's Most Influential Books*. Edited by Dan Clawson, University of Massachusetts Press, 1998;
4. Пациорковский В. В., Пациорковская В.В. SPSS для социологов. Учебное пособие. — М.: ИСЭПН РАН, 2005.

⁶ <http://cms.education.gov.il>

რ ე ც ე ნ ზ ი ა

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ვლადიმერ (ლადლო) პაპავას წიგნზე „არატრადიციული ეკონომიკის“ (თბილისი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. 2011. - 391 გვ.)

კომუნისტური სისტემის ნგრევის შემდგომ და საბაზრო ეკონომიკის მოდელზე გადასვლამ ეკონომიკური მეცნიერების წინაშე დააყენა ბევრი გამოწვევა, რომელთაგან ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო, თუ ეკონომიკური მეცნიერების რომელი კონკრეტული დარგი იქნება მოწოდებული აღწეროს (უპირველეს ყოვლისა თეორიის დონეზე) ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესები. ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ რა ჩანაცვალდება პოლიტიკური ეკონომიის დისციპლინას ზოგადად და სოციალიზმის პოლიტიკურ ეკონომიას, კერძოდ. ასეთი ჩანაცვლება მოხდა შედარებით სწრაფად ეკონომიკის (Economics) სახით (თუმცა ადრეულ წლებში ხმარობდნენ სხვადასხვა დასახელებას - ეკონომიკური თეორია, ეკონომიკური თეორიის საფუძვლები და სხვ.). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ავტორი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-ან წლებში შემოგვთავაზა ტერმინი „თეორიული ეკონომიკა“.

უნდა ითქვას, რომ ტერმინი პოლიტიკური ეკონომია გამოიყენებოდა არა მარტო სოციალისტურ სამყაროში, არამედ დასავლეთის პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ლიტერატურაში. მაგრამ აუცილებელია მივუთითოთ არსებით განსხვავებაზე ამ ტერმინის ხმარებაში. პირველ შემთხვევაში, პოლიტიკურ ეკონომიას ჰქონდა სოციალური ფუნქცია, ხოლო მეორე შემთხვევაში უფრო ეკონომიკური პოლიტიკის, სახელმწიფოს მოწყობის ამსახველ მიმართულებას წარმოადგენდა. რაც შეეხება ეკონომიკს (მისი ტრადიციული გაგებით), იგი მოწოდებულია ახსნას საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების კონკრეტული მექანიზმები მაკრო-მიკრო დონეზე.

პროფესორ ვლადიმერ პაპავას წარმოდგენილი მონოგრაფია ამ თვალსაზრისით წარმოადგენს გარკვეულ სიახლეს, რომელიც უკვე წიგნის სათაურიდან სჩანს - „არატრადიციული ეკონომიკის“. შესავალშივე ავტორი პასუხობს შეკითხვას თუ რას გულისხმობს არატრადიციული ეკონომიკის ქვეშ - „არატრადიციული ეკონომიკისათვის ტრადიციულის მსგავსად, შესწავლის ობიექტი და უმთავრესი კითხვები, რაზეც ეკონომისტს უნდა შეეძლოს პასუხების გაცემა, იგივეა. იცვლება ამ კითხვებზე პასუხები. კერძოდ, ამა თუ იმ ეკონომიკურ კითხვაზე არატრადიციული ეკონომიკიდან რეალობასთან უფრო ახლოსაა, ვიდრე იმავე კითხვაზე პასუხი ტრადიციული ეკონომიკიდან“ (გვ.16). ჩემ მოსაზრებას, თუ რა შეიძლება დაემატოს ამ განსაზღვრებას მოგახსენებთ რეცენზიის ბოლოში, ახლა კი მოკლედ იმის შესახებ თუ რა აზრები გამიჩნდა წიგნის წაკითხვის შედეგად.

უპირველეს ყოვლისა, წიგნის შინაარსიდან გამომდინარე აღვნიშნავთ, რომ მისი არქიტექტონიკა, განხილულ საკითხთა წრე განსხვავდება ტრადიციული ეკონომიკის სახელმძღვანელოს სტრუქტურისაგან. კერძოდ, წიგნში საკმაოდ საინტერესოდ განხილულია ადამიანის როლი ეკონომიკაში, ბაზრის ტიპები, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა, სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში, ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ინსტიტუტები და სხვა.

არატრადიციული ეკონომიკის შესწავლას ავტორი იწყებს ადამიანის როლის გარკვევით ეკონომიკაში (homo economicus) და გარდამავალი პერიოდის ერთ-ერთ სირთულეთ სწორედ ამ პრობლემას მიიჩნევს, ანუ ის თვლის, რომ ჰომო soveticus-დან გადასვლა homo economicus-ზე ძალზედ რთულ პროცესს წარმოადგენს, ვინაიდან მათ შორის ჯერ კიდევ არსებობს homo transformativus-ი, ანუ

გარდამავალ პერიოდში ადამიანი ჯერ კიდევ არ არის ადაპტირებული საბაზრო გარემოს, მას უშლის ხელს გარკვეული სტერეოტიპები, მენტალობა და სხვ. ამ პრობლემის დაძლევა, ჩვენის აზრით, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული თუ რა ეკონომიკურ და სოციალურ პოლიტიკას გაატარებს მთავრობა. საქართველოში სამწესობარო ეს პოლიტიკა ხასიათდებოდა და ხასიათდება ახლაც არათანმიმდევრობით და ხშირ შემთხვევაში შეცდომებით.

ეკონომიკაში, როგორც ცნობილია, მეტწილად განიხილება იდეალური ბაზარი კვლევის პროცესის გასაადვილებლად (რაც თავისთავად გასაგებია). მაგრამ რეალობაში საქმე გვაქვს სულ სხვა გარემოებებთან, და ამიტომ ავტორი საკმაოდ დამაჯერებლად იძლევა თავისუფალი, ფსევდორეალური და რეალური ბაზრების განმარტებას. უკანესკენლის ქვეშ ის გულისხმობს იმ ბაზარს, რომელიც რეალურად ფუნქციონერებს წამყვან ინდუსტრიულ და პოსტ-კომუნისტურ ქვეყნებში ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე.

იხილავს რა ტრანსფორმაციის ეტაპს, ავტორი იძლევა მისი ტერმინოლოგიის ძალქედ საინტერესო განმარტებებს (გვ. 75-82), საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის ორი გზის ანალიზს (გვ. 82-101), დამაჯერებლად ასაბუთებს თუ რატომ იყო გამოყენებული საქართველოში „შოკური თერაპიის მეთოდი“, სოციალისტური (კომუნისტური) ეკონომიკის ტიპის განხილვისას შემოაქვს ტერმინი „ნეკროეკონომიკა“, რითაც ხაზს უსვამს არამოთხოვნადი საქონლის არსებობას სოციალისტურ ეკონომიკაში (გვ. 119-138).

წიგნში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის ანალიზს. სახელმწიფოს ფუნქცია წარმოდგენილია, როგორც წარმოების სპეციფიური ფაქტორი (გვ. 144-152).

სავსებით ლოგიკურია ავტორის მიერ ეკონომიკის ინსტიტუციური ასპექტის განხილვა. აქ ის იძლევა ფორმალური, ბუნებრივი ფორმალური, არაფორმალური და სხვა ინსტიტუტების თანაფარდობას. სწორედ რომ ადეკვატური ინსტიტუტების არ არსებობა მნიშვნელოვნად განაპირობებს გარდამავალი პერიოდის სირთულეებს.

ეკონომიკაში გარდამავალი ეტაპის წარმატება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია პრივატიზაციის შედეგიანობაზე. აქ ავტორი იძლევა საქართველოში და პოსტ-საბჭოურ სივრცეში პრივატიზაციის პროცესის სიღრმისეულ რეტროსპექტივას, პრივატიზაციის ტიპებისა და ფორმების ანალიზს (გვ. 180-198).

კორუფციის საკითხი, როგორც ცნობილია, დგას ნებისმიერ ქვეყანაში, მაგრამ პრობლემა მდგომარეობს მის სიდიდეში. პოსტ-კომუნისტურ ქვეყნებში ეს საკითხი ძალზედ აქტუალურია. აქ ავტორი ამახვლებს ყურადღებას მის შეზღუდვაზე (აბსოლუტურად მისი აღმოფხვრა შეუძლებელია) ძირითადად ეკონომიკური ინსტრუმენტების გამოყენების საფუძველზე (გვ. 202-223).

„შოკური თერაპიის“ გატარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაცია. აქ ავტორი ცალსახად თავისუფალი ვაჭრობის (ფრიტრეიდერიზმი) მომხრეა. რეალობაში ასეთი მიდგომის აუცილებლობას განაპირობებს ისიც, რომ საქართველო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრია. აქვე ავტორი იძლევა თავისუფალი ეკონომიკური ზონის ფენომენის დახასიათებას და მისი საქართველოში ფუნქციონირების პრობლემის კრიტიკულ ანალიზს (გვ. 224-255).

წიგნის დასკვნით თავებში (10, 11, 12) განხილულია მონეტარისტული სტიმულირების (ავტორი სამართლიანად მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების მომხრეა პოსტ-კომუნისტურ ქვეყნებში), ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისის და ეკონომიკის ზომბირების საკითხები (ეკონომიკის ზომბირების ქვეშ იგი გულისხმობს არამომგებიანი, არაეფექტიანი, გაკოტრებული საწარმოების მხარდაჭერას სახელმწიფოს მხრიდან), საერთაშისო სავალუტო ფონდის როლი და

მნიშვნელობა ზოგადად, და საქართველოში, კერძოდ. ავტორი, მიუხედავად იმისა, რომ რიგ შემთხვევაში აკრიტიკებს საერთაშორისო საგაღმწეო ფონდის საქმიანობას საქართველოში, სამართლიანად თვლის, რომ ის საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორია (გვ. 288-378).

ახლა შევეცდებით ვუპასუხოთ ჩვენს მიერ რეცენზიის დასაწყისში დასმულ კითხვას - თუ რაში მდგომარეობს პროფესორ ვლადიმერ პაპავას წარმოდგენილი წიგნის „არატრადიციული ეკონომიკის“ - *არატრადიციული ეკონომიკა?* ეს, ჩვენი აზრით, მდგომარეობს იმაში, რომ მასში მნიშვნელოვანი აქცენტები გაკეთებულია სოციალურ ასპექტებზე (მაგალითად, თავები 1, 3, 4, 7, 8), და ამიტომაც ის ახლოს არის რეალობასთან. თუ ტრადიციული ეკონომიკის შემთხვევაში საქმე გვაქვს ე.წ. ტექნიკურ-ეკონომიკურ ანალიზთან, ამ შემთხვევაში აქცენტი გადატანილია სოციალურ ასპექტზე, რაც აახლოებს მას ობიექტურ რეალობასთან.

ნაშრომის მიმართ, გვაქვს ერთი შენიშვნა. კერძოდ, წიგნის შესავალში (გვ. 11-12), როდესაც ავტორი განიხილავს ეკონომიკის, ეკონომიკური სისტემის დონეებს (მეგაეკონომიკა, მაკროეკონომიკა მიკროეკონომიკა) არ არის გამოყოფილი ეკონომიკის რეგიონული დონე, არადა სოციალური საკითხების გადაწყვეტა (სოციალური პოლიტიკა) რეალურად სწორედ ამ დონეზე ხორციელდება.

აუცილებლად აღსანიშნავია, ავტორის მიერ კვლევის სამეცნიერო აპარატის სრულყოფილი გამოყენება (ისტორიულ-ლოგიკური და შედარებითი ანალიზი, ტერმინოლოგიის საკითხები, ლიტერატურის ვრცელი მიმოხილვა თავების მიხედვით და სხვ.).

და ბოლოს აღვნიშნავთ, რომ პროფესორ ვლადიმერ პაპავამ წარმოდგენილი წიგნით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ეკონომიკური მეცნიერების განვითარებაში ზოგადად, და მისი დარგის - ტრანზიტოლოგიის განვითარების საქმეში, კერძოდ.

თეიმურაზ ბერიძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, შავი ზღვის
საერთაშორისო უნივერსიტეტის პროფესორი

ხსოვნა

2011 წლის 4 აგვისტოს გარდაიცვალა ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ინსტიტუტის ყოფილი სწავლული მდივანი, სახელმწიფო მოღვაწე ნოდარ სერგოს ძე ულუმბერაშვილი.

ნოდარ ულუმბერაშვილი დაიბადა 1958 წლის 20 დეკემბერს, ლაგოდეხის რაიონ სოფელ ბოლოკიანში.

1976 წელს დაამთავრა ყარსუბანის საშუალო სკოლა და იმავე წელს ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახალხო მეურნეობის დაგეგმვის ფაკულტეტზე მრეწველობის დაგეგმვის სპეციალობით, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა 1981 წელს. იმავე წელს სახელმწიფო განაწილებით მუშაობა დაიწყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტში, სადაც მუშაობდა ჯერ ლაბორანტის, შემდეგ კი უმცროსი მეცნიერ თანამშრომლის, მეცნიერთანამშრომლის, ხოლო 1988 წლიდან 1992 წლამდე საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდეგ, უფროსი მეცნიერთანამშრომლის და სწავლული მდივნის თანამდებობებზე.

1993 წელს მუშაონდა საქართველოს მინისტრთა საბჭოს აპარატში, წამყვანი სახელმწიფო მრჩევლის თანამდებობაზე. 1994-1998 წლებში მუშაობდა საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროში, ჯერ მინისტრის მოადგილედ, შემდეგ კი მინისტრიეს პირველ მოადგილედ. 1998-1999 წლებში – საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში მინისტრიეს პირველ მოადგილედ. 2000-2002 წლებში – შემოსავლების სამინისტროში მინისტრის მოადგილედ. 2003 წელს – სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში კონსულტანტად. 2004 წელს – ქალაქ თბილისის მერიის ადმინისტრაციულ ინსპექციაში განყოფილების გამგედ. 2005 წელს – შპს საქართველოს საფაერო ნავიგაციაში მრჩეველად. 2006-2007 წლებში – საქართველოს რეინიგზაში, ჯერ ფინანსური დირექტორის, შემდეგ კი რეინიგზის მეთვალყურეთა საბჭოს თავმჯდომარის მრჩეველად. 2008-2010 წლებში – საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელ ეროვნულ კომისიაში, კომისიის მრჩეველად.

იგი იყო 37 სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი მოღვაწეობა ჩვენს ინსტიტუტში, სადაც იგი ჩამოყალიბდა როგორც მეცნიერი და მეცნიერების კარგი ორგანიზატორი და სადაც კოლექტივის სიყვარული დაიმსახურა და დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. მისი, როგორც შესანიშნავი პიროვნების, მეცნიერისა და მოქალაქის ხსოვნა მუდამ დარჩება მისი თანამშრომლების გულეებში.

ინსტიტუტის კოლექტივი

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN).
4. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, nbilashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიპითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 299-68-53.

**პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
გამომცემლობა**

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე
შელავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

- მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება

გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

293 22 60; 551 10 07 04.

ელ.ფოსტა: economics_institute@yahoo.com

ჟურნალ “ეკონომისტი” სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება.
6. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიანობის ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 293-34-44; 599 97 01 03.

GEL

მიმღები	მიმღები: თსუ/ანგარიში პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტისათვის
	მიმღების IBAN ანგარიშის # GE72 BR00 0001 0405 5894 42
მიმღების ბანკი	ს.ს. ბანკი „რესპუბლიკა“
	ბანკის BIC კოდი: REPLGE22

THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE JOURNAL “ECONOMIST”

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be send to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font-Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the autor for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration.
5. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: **economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru**

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 293 34 44

USD

BENEFICIARY	Beneficiary's name: TBILISI STATE UNIVERSITY
	Beneficiary's IBAN NO: GE72 BR00 0001 0405 5894 42
BENEFICIARY BANK	BANK “REPUBLIC” Tbilisi, Georgia
	Correspondent Acc. 00195464 SWIFT: REPL GE 22
INTERMEDIARY BANK	SOCIETE GENERALE, N.Y., USA
	SWIFT: SOGE US 33

ჟურნალი “**ეკონომისტი**”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.
E-mail: economics_institute@yahoo.com

Journal “**Economist**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103
E-mail: economics_institute@yahoo.com

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
გამომცემლობის რედაქტორი **სესილი ხანჯალაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor of Publishing House **Sesili Khandjaladze**